

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет фінансів
Кафедра фінансів суб'єктів господарювання та страхування

МЕДИНСЬКИЙ Віктор Тимофійович

**Формування та розвиток ринку фінансових послуг в
Україні / Formation and Development of Financial Services
Market in Ukraine**

спеціальність: 8.03050801 - Фінанси і кредит
магістерська програма - Управління фінансами суб'єктів господарювання
Магістерська робота

Виконав студент групи ФСГм-21 В.
Т. Мединський

Науковий керівник: к.е.н.,
доцент, Я. М. Фаріон

Магістерську роботу допущено до
захисту:

" __ " _____ 20 __ р.

Завідувач кафедри **О. В.Кнейслер**

ТЕРНОПІЛЬ -2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	7
1.1. Сутність ринку фінансових послуг, історичний аспект його становлення та розвитку	7
1.2. Роль фінансових посередників на ринку фінансових послуг	19
1.3. Державне регулювання ринку фінансових послуг	30
Висновки до розділу 1	38
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	39
2.1. Оцінка ринку банківських послуг	39
2.2. Практичні засади дослідження ринку страхових послуг	51
2.3. Оцінка фінансових послуг на фондовому ринку України	61
2.4. Оцінка фінансових послуг на валютному ринку	74
Висновки до розділу 2.....	83
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	85
3.1. Вдосконалення механізму підвищення ефективності функціонування ринку фінансових послуг.....	85
3.2. Використання зарубіжного досвіду щодо подальшого розвитку фінансових послуг та можливості його застосування в Україні	99
Висновки до розділу 3.....	111
ВИСНОВКИ	113
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	119

ВСТУП

Актуальність дослідження. Ринок фінансових послуг є невід'ємною складовою фінансового ринку і охоплює сферу різноманітних послуг, які надаються його суб'єктам - підприємницьким структурам, державі та громадянам у процесі їхньої фінансової діяльності. Фінансові послуги суттєво різняться за своєю структурою. Їм притаманні риси і кредитних операцій, і операцій оренди, страхування тощо, проте всі вони раціонально доповнюють мобілізацію і використання фінансових ресурсів в інших підсистемах фінансової системи держави. Ринок фінансових послуг є невід'ємною складовою економічної системи України, оскільки відіграє важливу роль у русі грошового капіталу, забезпечуючи умови для економічного зростання країни. Разом з тим найсуттєвіші аспекти формування і розвитку ринку фінансових послуг як цілісної системи не дістали належного висвітлення в науковій літературі

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти формування і розвитку ринку фінансових послуг знайшли відображення в наукових працях багатьох вчених-економістів, а також практиків. Серед вітчизняних науковців, які займаються дослідженням проблеми розвитку ринку фінансових послуг, необхідно виділити таких авторів: Б.І. Адамова, Л.М. Волощенко, О. В. Захарчика, В. І. Куценко, Ж.П. Лисенко, І. О. Лютого, А.Ф. Мельник, М.Г. Чумаченка та інших.

Актуалізація необхідності розв'язання проблем формування і розвитку ринку фінансових послуг в сучасних умовах, з одного боку, та недостатність теоретичних і практичних розробок зазначеної проблеми в Україні, з іншого боку, обумовили вибір теми дипломного дослідження.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у розробці теоретичних і практичних засад вдосконалення системи формування та розвитку ринку фінансових послуг в сучасних умовах. Формулювання мети обумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити сутність ринку фінансових послуг, ретроспективу його

становлення та розвитку;

- обґрунтувати роль фінансових посередників на ринку фінансових послуг;
- висвітлити державне регулювання ринку фінансових послуг;
- проаналізувати ринок банківських і страхових послуг;
- охарактеризувати практичні засади розвитку фінансових послуг на фондовому та валютному ринку України;
- розкрити напрямки подальшого розвитку ринку фінансових послуг.

Об'єктом дослідження є розробка теоретико-методологічних основ формування та розвитку ринку фінансових послуг.

Предметом дослідження виступають теоретико-практичні аспекти розвитку та формування ринку фінансових послуг в сучасних умовах.

Методи дослідження. При написанні роботи використовувалися як загальнонаукові, так і специфічні методи наукового пізнання. В роботі використано такі прийоми як: зіставлення, індукції та дедукції, наукової абстракції (для вивчення та узагальнення теоретико - практичних основ формування та розвитку ринку фінансових послуг; аналізу та синтезу (при дослідженні сутності ринку фінансових послуг»); економіко-статистичні методи, математичний метод (при оцінці сучасного стану ринку фінансових послуг в Україні); статистичний і графічний методи (для виявлення прогнозних показників розвитку ринку фінансових послуг).

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти з питань формування та розвитку ринку фінансових послуг, статистичні матеріали Державної служби статистики України, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених з досліджуваної проблеми, ресурси світової інформаційної мережі Internet.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних і практичних положень та розробленні практичних рекомендацій, які могли б бути використані з метою вдосконалення системи формування та розвитку ринку фінансових послуг в Україні.

Результати дослідження, що містять наукову новизну, полягають у наступному:

- запропоновано застосовувати комплексний підхід до вдосконалення організаційних засад ринку фінансових послуг в Україні з врахуванням європейського досвіду, реалізація якого сприятиме більш ефективному функціонуванню та розвитку досліджуваного ринку;

- обґрунтовано власне бачення шляхів посилення ролі фінансових посередників на ринку фінансових послуг.

Практичне значення одержаних результатів. Запропоновані достатньо обґрунтовані теоретичні положення та практичні рекомендації по вдосконаленню формування та розвитку ринку фінансових послуг в Україні можуть бути використані органами влади при підготовці законодавчих програм і стратегій у сфері економіки з метою підвищення соціально-економічного розвитку.

Апробація результатів дипломної роботи. За результатами дослідження опубліковано у збірниках тез доповідей Всеукраїнської науково – практичної конференції студентів, аспірантів, молодих вчених «Актуальні проблеми корпоративних фінансів та фінансових ринків в умовах глобалізації» тези «Банківське посередництво на фінансовому ринку», а у збірнику Всеукраїнської науково – практичної конференції «Формування єдиного європейського фінансового простору та розвиток світової фінансової думки» - тези «Розвиток ринку фінансових послуг в сучасних умовах» (випуск 1, 2, Тернопіль, 2016).

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 130 сторінок, що включає 12 таблиць та 17 рисунків. Список використаних джерел налічує 131 позицію.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

1.1. Сутність ринку фінансових послуг, історичний аспект його становлення та розвитку

Роль ринку фінансових послуг у структурі фінансового ринку надзвичайно важлива. На цьому ринку відбувається обмін грошима, надаються кредити і проходить мобілізація капіталу. Вирішальне значення тут мають фінансові послуги. Завдяки фінансовим послугам грошові потоки спрямовуються від власників до позичальників.

Об'єктивною підставою функціонування фінансового ринку є невідповідність потреб у фінансових ресурсах наявним джерелам задоволення цих потреб. Ринок фінансових послуг виступає одним із механізмів, що забезпечує конкурентоспроможність економіки країни, оскільки розподіл фінансових ресурсів на ньому повинен відбуватися на конкурентній основі. Така іноді навіть жорстка конкуренція дає можливість спрямовувати інвестиційні потоки у найпривабливіші сегменти економіки і цим самим сприяє економічному зростанню.

Слід зазначити, що “ринок” – це складне багатофункціональне й різнорівневе комплексне поняття, тлумачення якого змінювались у міру поглиблення суспільного поділу праці, розвитку товарного виробництва й обміну.

Важливу роль у формуванні конкурентоспроможної української економіки і в підвищенні результативності виробництва відіграє спроможність ринку мобілізувати істотні обсяги вільного капіталу й оперувати ним. В цьому сенсі мається на увазі різноманітність механізмів, що використовуються для фінансування й інвестування, а також надання фінансової послуги інвесторам професійними учасниками ринку фінансових послуг.

Довший час в економічній та науковій літературі було поширеним лише поняття «фінансовий ринок», що звужувало розуміння процесів, пов'язаних з рухом грошового капіталу. Безперечно, фінансовий ринок відіграє особливу роль у трансформації коштів в грошовий капітал. Але ускладнення форм і способів розміщення грошового капіталу призвело до появи нових спеціальних видів професійної діяльності, які спрямовані на обслуговування власників цього капіталу, і виникнення нових категорій - «ринок фінансових послуг» та «фінансова послуга».

Для визначення ринку фінансових послуг спершу охарактеризуємо місце ринку фінансових послуг у структурі фінансового ринку. Необхідно зауважити, що в історії економічної теорії таке поняття, як «ринок фінансових послуг» не виокремлювалося, а було складовою поняття «фінансовий ринок».

Окремі представники вітчизняної наукової літератури дотримуються думки, що ринок фінансових послуг є одним із сегментів фінансового ринку.

Фінансовий ринок призначений для здійснення угод між покупцями та продавцями фінансових ресурсів і включає фондовий, кредитний, валютний ринки, а також ринок дорогоцінних металів (рис. 1.1.).

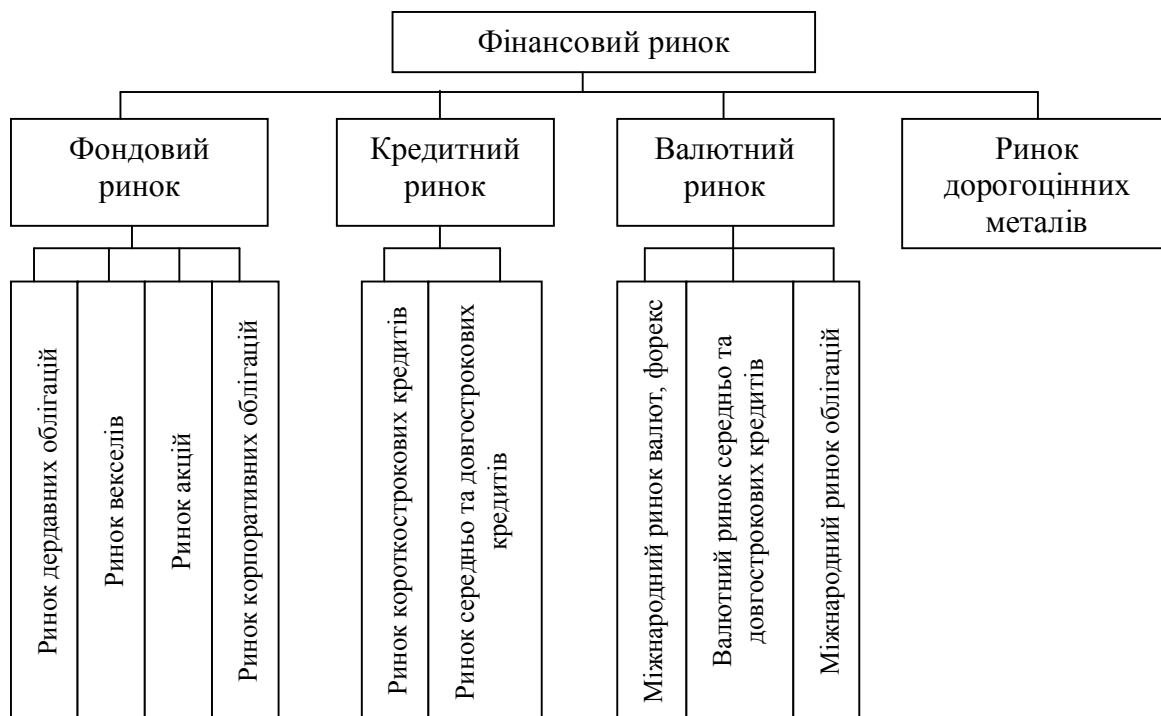

Рис. 1.1. Структура фінансового ринку [10, 90]

Сутність ринку фінансових послуг полягає в тому, що він віддзеркалює конкретні форми організації руху фінансових ресурсів між суб'єктами ринку за допомогою фінансово-кредитного механізму.

В науковій літературі та законодавчо – нормативній базі, присвяченій формування та розвитку ринку фінансових послуг, існують різні погляди щодо його дефініції, сутності та функцій. В. П. Левченко зазначає, що на сьогоднішній день існують дві точки зору щодо сутності ринку фінансових послуг: по-перше, ринок фінансових послуг ототожнюють з фінансовим ринком; по -друге, ринок фінансових послуг і фінансовий ринок вважають за різні, але тісно пов'язані між собою поняття.

На думку зазначеного вченого, фінансовий ринок та ринок фінансових послуг хоча мають різне функціональне призначення, але в той же час не можуть існувати окремо, оскільки вони взаємодоповнюють та взаємно обумовлюють рівень розвитку один одного [63].

С.М. Еш стверджує, що ринок фінансових послуг являється особливою сферою взаємовідносин державних органів і фінансових учасників ринку фінансових послуг для задоволення фінансових потреб та формування пропозиції фінансово-економічних послуг на державному рівні або у світовій інтеграції країн [36, 3].

Є. А. Бобров під ринком фінансових послуг розуміє сукупність відносин проздавець - покупець, які здійснюються через фінансові послуги як сферу господарської діяльності [10, 91].

Д. І. Дема вважає, що за економічною сутністю ринок фінансових послуг – це економічні відносини, що виникають між фінансовими посередниками та іншими економічними агентами з приводу розподілу фінансових ресурсів, купівлі–продажу тимчасово вільних коштів та цінних паперів [99, 13].

В Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» поняття «ринок фінансових послуг» розглядається як сфера діяльності учасників ринку фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. Відповідно до зазначеного Закону,

ринок фінансових послуг включає професійні послуги на ринках банківських, страхових, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та на інших видах ринків, які забезпечують обіг фінансових активів.

На нашу думку, найбільш обґрунтоване визначення поняття «ринок фінансових послуг» наводить Н. В. Ящук, стверджуючи, що ринок фінансових послуг представляє собою економічні відносини, що виникають між основними фінансовими посередниками фінансових послуг та іншими агентами для того, щоб розподілити фінансові ресурси, купівлі-продажу тимчасово вільних коштів та цінних паперів [130, 119].

Для глибшого дослідження ринку фінансових послуг необхідно застосувати інституційний підхід, який дозволяє врахувати не тільки системні зв'язки, але й інституційну структуру ринку. Таким чином, структуру ринку фінансових послуг подано на рисунку 1.2.

Рис. 1.2. Структура ринку фінансових послуг [10, 93]

Показана на рис. 1.2 схема не розкриває основних відмінностей між структурою фінансового ринку і ринку фінансових послуг, а дає можливість в кожній ланці структури фінансового ринку виокремити наявність фінансових інструментів і фінансових послуг. У запропонованій структурі ринку фінансових послуг ринок банківських послуг включає три складові: кредитний ринок, валютний ринок і ринок дорогоцінних металів, а ринок інвестиційних послуг – фондовий ринок. До ринку фінансових послуг входить ринок страхових послуг, що тією чи іншою мірою представлений на усіх взаємозалежних ринках у структурі фінансового ринку.

Як зазначалося вище, основним сегментом у структурі ринку фінансових послуг виступає ринок банківських послуг. Банківські установи надають

великий спектр фінансових послуг і є основними фінансовими посередниками. У зв'язку з цим ми вправі стверджувати, що формування та розвитку ринку фінансових послуг й передбачає банківська система.

Розглянемо основні етапи формування й розвитку вітчизняного ринку фінансових послуг.

Перший етап – 1991-1992 рр. Для цього етапу характерні процеси створення спільних і малих підприємств, акціонерних товариств. Національний банк почав перереєстрацію комерційних банків України, що були зареєстровані ще Держбанком СРСР. Законом України «Про цінні папери і фондову біржу» започатковано створення фондового ринку України.

Другий етап – 1992-1993 рр. характеризується гіперінфляцією; глибокою економічною, фінансовою та платіжною кризою, невпорядкованістю і нестабільністю нормативно-правового регулювання; масовим виникненням дрібних «кишенькових» банків.

Третій етап – 1994-1996 рр. характеризується зміною кон'юнктури фінансового ринку; наявністю великої кількості державних органів, які регулювали створення вітчизняного ринку; відсутністю фінансових послуг високої якості; зростанням кількості страхових компаній, діяльність яких будувалась за принципом піраміди.

На четвертому етапі – 1996-2000 рр. була введена національна валюта – гривня; створено умови для діяльності нових видів фінансових посередників - інвестиційних фондів, довірчих товариств; незначним зменшенням рівня інфляції; введено національну платіжну систему із використанням нових платіжних інструментів.

П'ятий етап – 2000р. – до нашого часу. Цей період характеризується прийняттям нормативно – правових актів, що регулюють ринок фінансових послуг; проведено перереєстрацію і введено процедуру ліцензування для всіх учасників ринку.

А. А. Болдова з цього приводу зазначає, що історичний досвід розвитку вітчизняної економіки показує, що висока якість фінансових інструментів

підвищує якість ринку фінансових послуг і тим самим веде до стимулювання економічного зростання країни, а саме [11, 73]:

по-перше, високоякісний, добре відрегульований ринок фінансових послуг знижує загальні ризики, які, як зазначають міжнародні інвестори, пов'язані із конкретною країною. Тому потрібний якісний контроль над ринком фінансових послуг, який повинен починатися на ранніх етапах його розвитку та з часом завойовувати повагу як з боку користувачів капіталу, так і з боку інвесторів;

по-друге, якісний, чітко відрегульований ринок фінансових послуг повинен бути незамінним інструментом, який використовується для залучення в процес розвитку економіки всіх заощаджень населення. На сьогоднішній день іноземні джерела капіталу складають значну частину в загальному обсязі інвестованих заощаджень. Внутрішні заощадження можуть і повинні відігравати особливу позитивну роль у вітчизняній економіці;

по-третє, високоякісний ринок фінансових послуг повинен підвищувати динамічність системи та її репутацію, що дуже необхідно для того, щоб населення поступово схвалило перехід до ринкової економіки. Населення повинно бачити, що перехід до ринкової економіки буде створювати шляхи для розвитку особистостей та росту благополуччя. Але лише сам контроль над ринком фінансових послуг не в змозі вирішити соціальні проблеми, коріння яких сягають в історію.

Як зазначалося вище, вирішальне значення для забезпечення руху грошових потоків, які спрямовуються від власників до позичальників, мають фінансові інструменти і фінансові послуги.

Для уточнення категорії «фінансовий інструмент» Є. А. Бобров наводить таке визначення [10, 93]: по – перше, фінансовий інструмент являється будь-яким типом фінансового зобов'язання; по – друге, фінансовий інструмент є будь-яким видом контракту, внаслідок якого появляється певна стаття в активах однієї сторони контракту та відповідна стаття в пасивах іншої сторони учасника контракту.

Щодо другого варіанту визначення поняття «фінансовий інструмент», то необхідно зауважити, що в цілому зазначене визначення описує економічний зміст процесу обігу фінансових інструментів.

При зіставленні фінансового інструменту і фінансового зобов'язання слід пам'ятати, що таке зобов'язання є:

— довірним зобов'язанням щодо передачі коштів або іншого фінансового активу;

— довірним зобов'язанням щодо здійснення обміну фінансових інструментів на потенційно вигідних умовах.

Отже, підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що у повсякденній господарській практиці важливий не суто фінансовий ринок, а конкретні форми прояву фінансових відносин через надання фінансових послуг за допомогою фінансових інструментів, різноманітні види яких встановлюються державою.

Об'єктом відносин на ринку фінансових послуг є фінансові послуги, при наданні яких стримуються інфляційні прояви в державі, стабілізується її фінансове становище, забезпечується підвищення рівня матеріального добробуту населення.

Завдяки наданню різноманітних фінансових послуг стає можливим використання фінансового ринку як економічного важеля, активного інструменту регулювання економіки. Цей інструмент, з одного боку, детермінований об'єктивно існуючими фінансовими відносинами, а з другого — є знаряддям реалізації цілеспрямованої фінансової політики держави.

З огляду на наведене вище визначення ринку фінансових послуг проаналізуємо наукове обґрунтування категорії «фінансова послуга», яке враховує, з однієї сторони, її внутрішню сутність, а з іншої — її соціально-економічну роль, що полягає в багатофункціональному призначенні, а також висвітливо класифікацію вказаного поняття.

Ю. Коваленко вважає, що фінансову послугу необхідно розглядати як операцію з фінансовими активами на банківському, страховому та

інвестиційному ринку, що здійснюються інституційними одиницями фінансового сектору в інтересах третіх осіб за рахунок власних або залучених фінансових активів, з метою отримання доходу або збереження реальної вартості фінансових активів [47, 166].

На думку Є. А. Боброва, фінансова послуга являється соціально-економічною категорією, яка пов'язана з трансформацією коштів у грошовий капітал як суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб на банківському, страховому й інвестиційному ринках, а також інші послуги фінансового характеру [10, 89].

Є. П. Бондаренко під фінансовою послугою розуміє результат здійснення операцій з фінансовими активами (валютою, депозитами, кредитами, цінними паперами, деривативами) в інтересах споживачів та задовольняючи їх потреби, які безпосередньо зумовлюють рух фінансових ресурсів, зберігаючи реальну вартість фінансового активу та отримання прибутку [12].

В Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» зазначається, що фінансова послуга – це операція, яка здійснюється з фінансовими активами, які проводяться в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, що передбачені законодавством – також за рахунок фінансових активів, які залучені від інших осіб, для отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [97].

Ми повністю солідарні з І. В. Солошкіною, яка зазначає, що фінансова послуга являється господарською операцією, яка проводиться з грошовими коштами, цінними паперами та борговими зобов'язаннями, що здійснюється за плату фінансових учасників для інтересів замовників послуг – споживачів, а також для третіх осіб як за власний рахунок фінансових установ, так і за рахунок споживачів або третіх осіб, або за рахунок грошових коштів, що залучені від інших осіб для того, щоб зберегти їх реальну вартість, а у випадках, що передбачені договором, отримання прибутку споживачем [109,392].

Із наведених визначень видно, що для фінансової послуги характерні певні риси, а саме:

а) фінансова послуга розглядається як діяльністю суб'єкта, який надає послугу;

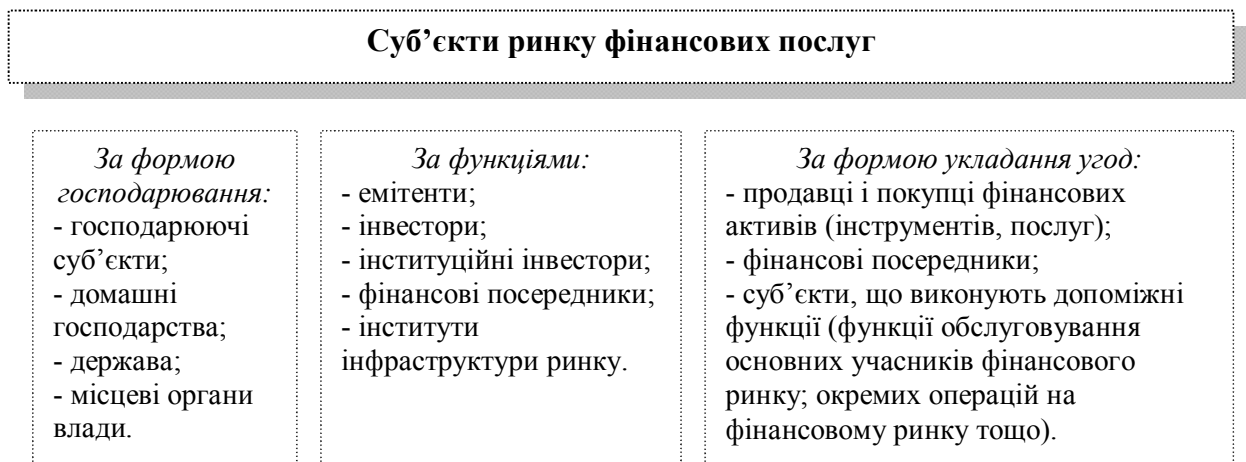
б) при наданні фінансової послуги не створюється матеріальний (речовий) результат;

в) корисний ефект з наданої фінансової послуги використовується в процесі надання послуги.

До об'єктів фінансових послуг відноситься те, за допомогою чого виникає послуга, а саме: цінні папери, страховий поліс, безготівкові розрахунки, банківські депозити, кредити.

Основними суб'єктами фінансових послуг виступають учасники ринку фінансових послуг: з одного боку замовники, тобто споживачі фінансових послуг, а з другого — фінансові організації (суб'єкти господарювання та фізичні особи), що надають фінансові послуги.

В. П. Унинець-Ходаківська суб'єктів ринку фінансових послуг класифікує за такими ознаками: за формою господарювання, за функціями та за формою укладання угод (рис. 1.3.)

Рис. 1.3. Класифікація суб'єктів ринку фінансових послуг [118, 17]

Дії, що сьогодні відповідно до класифікації належать до класу послуг, достатньо різноманітні. Виокремлення фінансових послуг із числа послуг взагалі не є аксіомою. І розуміння змісту фінансових послуг у зарубіжних та

вітчизняних класифікаторах — різні. Вони спрямовані на різні об'єкти, мають різну цільову аудиторію, чутливість до просування, еластичність попиту за ціною. Виконання одних послуг залежить більшою мірою від використання технологічних розробок і винаходів, інших — від таланту і майстерності того, хто надає послугу.

Автори Великого тлумачного словника сучасної української мови під класифікацією розуміють “систему розподілу предметів, явищ або понять на класи за спільними ознаками, властивостями, групами [16, 544].

Є. Ф. Бобров вважає, що під класифікацією необхідно розуміти впорядкування взаємозалежних і взаємозумовлених елементів системи і встановлення між ними зв'язків і залежностей. З економічної точки зору, зазначає вказаний науковець, класифікація являється способом системного впорядкування елементів фінансових послуг як єдиного комплексу відповідних відносин [10, 92].

З метою чіткого відокремлення послуг від виробництва Національний класифікатор в секції «Фінансова діяльність» поділяє послуги на фінансовому ринку на три головні розділи [45]:

- а) грошове та фінансове посередництво;
- б) страхування;
- в) допоміжні послуги у сфері фінансового посередництва та страхування.

Розділ «Грошове та фінансове посередництво» включає діяльність, яка пов'язана з одержанням та перерозподілом фінансових ресурсів, за мінусом тих, які призначені для цілей страхування, пенсійного забезпечення або обов'язкового соціального страхування. До зазначеного розділу включено такі підрозділи: грошове посередництво (65.1), фінансове посередництво (65.2).

Розділ «Страхування» включає довгострокове та короткострокове покриття страхових ризиків з елементом заощаджень або без нього. Цей розділ має такі підрозділи: страхування (66.0), страхування життя та накопичення (66.01), недержавне пенсійне забезпечення (66.02), інші послуги у сфері страхування (66.03).

Розділ «Допоміжні послуги у сфері фінансового посередництва та страхування» включає надання послуг, що відносяться до фінансового посередництва або тісно пов'язані з ним, крім надання самих послуг фінансового посередництва, та має такі підрозділи: допоміжні послуги у сфері фінансового посередництва (67.1), допоміжна діяльність у сфері страхування та пенсійного забезпечення (67.2).

При розгляді фінансової послуги як специфічної системи економічних відносин Є. Ф. Бобров вважає за найдоцільніше представити для теорії і практики класифікацію на основі економічних критеріїв. Ці критерії розподіляються на дві групи [10, 93].

Перша група розкриває зміст фінансової послуги як економічного явища, друга — на функціональному аспекті.

Класифікація фінансових послуг за їхнім економічним змістом може здійснюватися на підставі критерію трансформації коштів у грошовий капітал.

З позиції фінансового права та економічного змісту фінансові послуги розподіляються на три групи:

1. Страхіві послуги.
2. Банківські та інші фінансові операції (за винятком страхування).
3. Інвестиційні послуги (послуги на ринку цінних паперів).

Є. П. Бондаренко вважає, що фінансові послуги за своєю структурою різноманітні і можуть мати риси кредитних операцій, операцій оренди та страхування [12].

Наведені класифікації фінансових послуг, вважаємо ми, вимагають довершеності, що пов'язано з розвитком фінансового сектору економіки та постійними змінами кон'юнктури ринку фінансових послуг. Необхідно оновити нормативно-правове забезпечення реалізації фінансових послуг в Україні з метою приведення до світових стандартів, а також створити несуперечливий правовий фундамент для подальшого їх регулювання.

О.К. Малютін до основних недоліків функціонування ринку фінансових послуг відносить: недостатню ліквідність фондового ринку, переважання

державних цінних паперів, недостатню прозорість діяльності емітентів та професійних учасників ринку фінансових послуг, недосконалість нормативно - правової бази, неадекватність її сучасним вимогам діяльності на ринку фінансових послуг, низький технологічний рівень функціонування ринкової інфраструктури, низький рівень корпоративної культури, недостатню проінформованість значної частини населення з питань ринку фінансових послуг [67, 95].

Сутність ринку фінансових послуг віддзеркалюється у виконуваних ним функціях. Основними функціями ринку фінансових послуг є:

- мобілізація тимчасово вільного капіталу із різноманітних джерел;
- розподіл акумульованого вільного капіталу між численними його споживачами;
- визначення найефективніших напрямів використання капіталу в інвестиційній сфері;
- формування ринкових цін на окремі фінансові інструменти і послуги, які об'єктивно віддзеркалювали б співвідношення попиту і пропозиції;
- здійснення кваліфікованого посередництва між продавцем і покупцем фінансових послуг;
- формування умов для мінімізації фінансового і комерційного ризику;
- прискорення обороту капіталу, тобто сприяння активізації економічних процесів.

Головною функцією ринку фінансових послуг є трансформація коштів, «які не працюють», у позичковий капітал. А інші вищезазначені функції ринку фінансових послуг віддзеркалюють конкретні форми організації руху фінансових ресурсів за допомогою фінансово-кредитного механізму між суб'єктами ринку. Рушійною силою зазначеного механізму є надання фінансових послуг різними фінансовими інститутами.

Ринок фінансових послуг являється інфраструктурою, яка вимагає комплексного підходу до вирішення своїх проблем.

О.А. Деревко вважає, що для того, щоб оптимізувати роботу ринку

фінансових послуг, необхідно: удосконалити законодавство, що регулює ринок фінансових послуг, створити вітчизняні конкурентоспроможні ринки фінансових послуг, підвищити рівень прозорості, капіталізації та ліквідності ринку фінансових послуг, удосконалити інфраструктуру ринків фінансових послуг, сформувавши сприятливий податковий клімат для учасників ринків з метою збільшення обсягів інвестицій, створити інформаційну базу для потенційних учасників ринку, сприяти тісній співпраці всіх учасників ринку, розвивати інститути колективного інвестування [30, 79].

Успішне вирішення вказаних завдань означало б формування надійної основи для довгострокового зростання конкурентноспроможного і ефективного функціонування ринку фінансових послуг, який був би надійним механізмом залучення фінансових ресурсів для розвитку національної економіки й відігравав би вирішальну роль у забезпеченні економічного розвитку України.

1.2. Роль фінансових посередників на ринку фінансових послуг

На ринку фінансових послуг важливу роль відіграють фінансові посередники. Вони являються ключовою фігурою та займають одне із центральних місць на всіх сегментах фінансового ринку. В сучасних умовах фінансові посередники є професійними учасниками ринку фінансових послуг. Вони відіграють важливу роль у його функціонуванні і в кінцевому результаті впливають на розвиток економіки країни в цілому. Основне призначення фінансових посередників визначається спроможністю фінансувати економічну діяльність та забезпечити ефективний перерозподіл капіталу в суспільстві.

Основною причиною появи в економічній науковій літературі поняття фінансових посередників слід вважати саме розвиток вітчизняного ринку фінансових послуг, оскільки формування ефективного ринку фінансових послуг неможливе без створення та розвитку якісних фінансових посередників.

Необхідно зазначити, що серед вчених - економістів відсутня єдність в

поглядах щодо визначення сутності та ролі фінансових посередників на фінансовому ринку. Це можна спостерігати з поданих нижче визначень.

Зокрема, В.П. Унинець-Ходаківська вважає, що фінансові посередники являються великими структурами, які мають право отримувати прибуток за рахунок економії, що обумовлена ростом масштабу операцій, при здійсненні аналізу кредитоспроможності потенційних кредиторів, розробки порядку надання кредиту і розрахунку за ним, рівномірно розподіляючи ризики [118, 63].

П.М. Рубанов виокремлює два підходи до розуміння сутності категорії «фінансовий посередник» - «широкий» та «вузький». Так, згідно з «ширшим підходом», фінансові посередники трактуються як сукупність установ, які, по-перше, реалізують посередницькі функції у процесі здійснення акумуляції фінансових ресурсів та, по-друге, здійснюють у фінансовій сфері лише консультаційні, інформаційні або розрахункові функції.

З позиції «вузького» розуміння, фінансовими посередниками вважаються лише ті установи, які виконують функції власне залучення грошових коштів, а також їх розміщення. Тобто, фінансові посередники, з одного боку, залучають депозити, емітують цінні папери, отримують страхові платежі, а з іншого – здійснюють інвестування та кредитування за рахунок залучених коштів [101, 98].

Автори Фінансової енциклопедії розглядають фінансові посередники як інститути, які спеціалізуються на наданні фінансових послуг та опосередковують діяльність руху фінансових ресурсів шляхом їх залучення та розміщення мобілізованих ресурсів у різноманітні фінансові активи [121, 433].

В. Корнєв зазначає, що фінансові посередники - спеціалізовані професійні оператори фінансового ринку – кредитно-інвестиційні установи, що пропонують і реалізують фінансові послуги як особливий товар на умовах провадження виключних і сегментованих видів діяльності [55, 27].

На думку В. Л. Смагіна фінансові посередники – це фінансові інститути, що опосередковують рух коштів від індивідуальних інвесторів до їх кінцевих

користувачів [108, 207].

О. Бала під поняттям «фінансові посередники» розуміє такі фінансові установи, які здійснюють як спеціалізоване, так й універсальне обслуговування учасників фінансового ринку з приводу акумуляції вільних грошових коштів з метою отримання прибутку та задоволення потреб учасників фінансових відносин [6, 170].

О. Л. Некрасова вважає, що фінансові посередники – це юридичні особи, що беруть активну участь в організації процесу переміщення коштів в рамках єдиної фінансової системи та надають фінансові послуги у встановленому законом порядку, та здійснюють свою діяльність на ринку фінансових послуг з метою отримання прибутку або задоволення потреб суб'єктів цього ринку у фінансових послугах [81, 158].

Проаналізувавши та систематизувавши результати аналізу поглядів науковців на фінансове посередництво, ми дійшли висновку, що фінансові посередники – це фінансові установи, професійна діяльність яких пов'язана з акумулюванням тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку для задоволення попиту у фінансових послугах учасників фінансових операцій з метою отримання прибутку.

Варто зазначити, що фінансові посередники покликані відігравати надзвичайно важливу роль ринку фінансових послуг, оскільки їхня діяльність сприяє зменшенню вартості фінансових операцій, підвищенню ліквідності фінансових активів, диверсифікації ризику, створює умови для активізації роботи всіх інших учасників фінансового ринку.

Фінансові посередники обслуговують практично весь рух грошових потоків в економіці та створюють базові передумови виробництва, а саме для всіх стадій процесу суспільного відтворення – розподілу, обміну й споживання. Фінансовим посередникам належить головна роль у ринковій інфраструктурі, оскільки саме вони є необхідним елементом взаємодії у сфері грошових відносин між суб'єктами ринку і забезпечують відтворювальний процес на макро- та мікрорівні.

Саме на ринку фінансових послуг відбувається перерозподіл грошових коштів. В процесі цього перерозподілу вони переміщуються від тих, хто має їх надлишок, до тих, хто потребує інвестицій. При цьому кошти спрямовуються, як правило, від тих, хто не може їх ефективно використати, до тих, хто здатний використати їх продуктивно. Це сприяє не тільки підвищенню продуктивності та ефективності економіки в цілому, а й поліпшенню економічного добробуту кожного суб'єкта ринку в суспільстві [125, 111].

Роль фінансових посередників проявляється у виконанні ними функцій. Останні детально характеризують значення фінансових посередників не тільки для активізації інвестиційних процесів, але й щодо створення умов для стабільного функціонування ринку фінансових послуг в сучасних умовах.

Систематизувавши погляди науковців, пропонуємо виокремлювати такі основні функції фінансових посередників:

- акумуляція грошових коштів одних суб'єктів та їх подальше інвестування в проекти інших суб'єктів;
- регулювання процесу організації ринку фінансових послуг;
- забезпечення рівноваги на ринку через погодження пропозиції і попиту на фінансові ресурси;
- захист прав споживачів фінансових послуг від внутрішніх та зовнішніх загроз;
- забезпечення руху фінансових ресурсів до найбільш ефективних з економічної точки зору споживачів шляхом використання різноманітних спеціальних інструментів;
- надання можливості, з одного боку, власникам капіталу ефективно та в короткий строк розмістити свої ресурси в прибуткові активи, а з іншого боку, - позичальникам швидко отримати вільні кошти для фінансування певних виробничих або власних потреб на зворотній основі;
- координація взаємовідносин між регулюючими органами державної влади;
- мінімізація фінансових ризиків за рахунок їх перерозподілу між

учасниками посередницьких операцій;

- перерозподіл фінансових ресурсів із традиційних галузей економіки в нові сфери та галузі діяльності, сприяння інноваційній діяльності.

Справедливо відмічає О.Л.Некрасова, що діяльність фінансових посередників буде ефективною за умов дотримання наступних принципів [81, 158].

1) принцип прибуткового господарювання (рівень прибутковості, ліквідності, ризикованості повинен бути оптимальним);

2) діяльність фінансових посередників в межах реально наявних і залучених ресурсів;

3) повна економічна самостійність та економічна відповідальність фінансових посередників за результати своєї діяльності (встановлення плати за послуги або відсоткових ставок, вибір власної стратегії і тактики розвитку);

4) спекулятивний принцип (регулюється законодавством та відповідними нормативами);

5) діяльність фінансових посередників повинна регулюватися економічними, а не адміністративними методами;

6) взаємини фінансових посередників з користувачами їхніх послуг повинні будуватися як звичайні ринкові, тобто:

- єдина мета - отримання прибутку;
- розумне невтручання в справи один одного;
- вирішення спірних питань у суді.

Ступінь розвитку фінансового ринку характеризується кількістю і різноманітністю фінансових посередників, а також асортиментом фінансових послуг, які вони надають учасникам ринку.

В.В. Корнєв, опираючись на вітчизняне законодавства та враховуючи українську практику і досвід країн зарубіжжя, виділяє наступні види фінансових посередників (рис.1.4.).

Як бачимо, на рис.1.4 виокремлено дві групи фінансових посередників: банківську систему (Національний банк, універсальні та спеціалізовані банки)

та небанківські фінансові інститути. Різновидом небанківських фінансових інститутів є: кредитні спілки, страхові компанії, ломбарди, недержавні пенсійні фонди, лізингові та факторингові компанії.

Рис. 1.4. Класифікація фінансових посередників [55, 30]

В. П. Унінець-Ходаківська до фінансових посередників, крім банківської системи та небанківських фінансових інститутів, відносить контрактні фінансові інститути [118, 111].

В Україні через слабкий розвиток фондового ринку ключова роль у здійсненні посередницької діяльності на ринку фінансових послуг належить банківській системі.

Банківська система – важливий елемент економічного базису суспільства, що розвивається за законами ринкової економіки. Вона є основою кредитно-фінансової системи. Без неї неможливе функціонування сучасної економіки. Як складова частина економічної та кредитно-фінансової систем, банківська система не лише залежить від них, а й сама сприяє їх розвитку. З розвитком економіки відбуваються кількісні та якісні зміни як у банківській, так і у кредитно-фінансовій системі загалом.

Банківська система – це комплекс різноманітних банківських інституцій та їхніх властивостей, що мають різні форми власності, організаційно-правовий статус, напрями діяльності, які взаємодіють між собою як єдине ціле. Вона внутрішньо організована, усі структурні елементи її взаємопов'язані, певним чином упорядкована система зв'язків між банками, їх кредиторами і

позичальниками [42, 353].

Банківська система має загальну мету і завдання. Основне її призначення полягає в регулюванні кредитних і грошових потоків, сприянні економічному зростанню.

Хоч у зарубіжній і вітчизняній економічній літературі поняття «банківська система» широко розповсюджено, але при цьому єдиного підходу до його ідентифікації немає. Трапляється «широка» і «вузька» його інтерпретація. У широкому значенні під банківською системою розуміють кредитно-фінансову систему взагалі. Розглядають її як сукупність різних видів банків і кредитних установ, за допомогою яких здійснюють мобілізацію коштів і надають різноманітні послуги щодо приймання вкладів і надання кредитів.

У «вузькому» розумінні банківську систему розглядають лише як сукупність різних видів взаємопов'язаних між собою банків, які функціонують як єдино цілий організм у даний історичний період і виконують вони відповідні функції, що пов'язані зі здійсненням мобілізації коштів, наданням різноманітних послуг (приймання вкладів і надання кредитів) з метою отримання доходу [42, 353].

Основною причиною існування різноманіття в розумінні поняття «банківська система» є її складність, яка з розвитком економічної системи і набуттям нових властивостей ще більше ускладнюється.

Сучасні вчені-економісти також вважають, що банківська система не є простою сукупністю банків і роблять зауваження один одному з приводу неточного визначення цього поняття. Однак визначення, яке вони дають, мало що змінює, а часто навіть ускладнює розуміння досліджуваного поняття. На думку професора М. І. Савлука, «...більш правомірним видається формулювання банківської системи як законодавчо визначеної, чітко структурованої та субординованої сукупності фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній професійній основі, і функціонально взаємоув'язаних в самостійну економічну структуру» [29, 564].

В свою чергу, професор С. В. Мочерний в економічній енциклопедії

трактував банківську систему як «сукупність фінансових установ грошового ринку (що займаються банківською діяльністю) у їх взаємозв'язку і взаємодії, діяльність яких законодавчо визначена» [35, 86].

В Україні побудована дворівнева банківська система, що складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені та діють на території України [95].

Перший рівень банківської системи займає Національний банк України. Останній є центральним банком. Він виконує функцію головного регулюючого органу системи, провадить грошово-кредитну політику, яка займає провідне місце в регулюванні всієї економіки країни для забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

Важливу роль у забезпеченні функціонування та розвитку банківської системи відіграють банки другого рівня. Банки створюються або у формі публічного акціонерного товариства, або кооперативного банку [95].

Банки, як основні фінансові посередники, виконують такі операції:

- залучають кошти суб'єктів господарювання та фізичних осіб на депозитні, а також вкладні рахунки;
- надають кредити суб'єктам ринку;
- здійснюють операції з цінними паперами, формують касові залишки і резерви;
- проводять касове та розрахункове обслуговування секторів економіки;
- виконують валютно-обмінні та інші банківські операції.

Роль банків в економіці, вважаємо ми, проявляється в наступному:

по-перше, банки як фінансові посередники займають частку фінансового ринку та перерозподіляють позичкові капітали;

по-друге, з огляду на функціональне призначення, банки беруть активну участь у формуванні грошової пропозиції та можуть суттєво впливати на економічне становище загалом;

по-третє, банки надають суб'єктам ринку широкий спектр послуг, що, своєю чергою, також впливає на економічні процеси в суспільстві.

Як вже зазначалося раніше, до фінансових посередників на ринку фінансових послуг в Україні відносяться небанківські фінансові установи.

На сьогодні розвиток небанківських фінансових установ відбувається фрагментарно та повільними темпами. Поглиблення проблем ринку фінансових послуг та уповільнення процесу розвитку небанківських фінансових установ пов'язано з анексією АР Крим та проведенням антитерористичної операції (АТО) у східному регіоні країни .

На думку В. Левченка, ринок небанківських фінансових послуг є частиною ринку фінансових послуг, де надаються фінансові послуги небанківськими фінансовими установами, а до небанківських фінансових установ належать усі юридичні особи, які відповідно до законодавства України внесено до Державного реєстру фінансових установ та не являються банками [64, 20].

Щодо небанківських фінансових установ, то вони теж є професійними учасниками ринку фінансових послуг, які спеціалізуються на наданні фінансових послуг, забезпечуючи кредитування, спільне інвестування, управління активами, страхування, посередництво у купівлі-продажі фінансових інструментів, недержавне пенсійне забезпечення, гарантійні операції тощо.

На сьогоднішній день найбільш розвинутим небанківським фінансовим інститутом є страхові компанії, які забезпечують інвесторам страховий захист від різного роду ризиків. Страхові компанії - це здебільшого спеціалізовані небанківські фінансові інститути, що виконують функції страхування від різних непередбачуваних випадків за рахунок сформованих цільових фондів. Формування цільових фондів страхових компаній здійснюється шляхом залучення коштів підприємств, організацій або населення через сплату страхових внесків на підстав укладених договорів про відшкодування збитків або виплату певної суми у разі настання страхового випадку.

Важливою небанківською фінансовою установою є кредитні спілки. Кредитні спілки - це громадські організації, що створюються на добровільних

засадах з метою акумуляції заощаджень своїх членів для взаємного кредитування.

До основних особливостей організації та діяльності кредитних спілок в Україні, відноситься [124, 61]: невеликі членські внески; короткі терміни оформлення позик; обмеження діяльності невеликим колом осіб (членами та пайовиками кредитної спілки); непублічність діяльності; відносини між спілкою і пайовиками виникають на основі членства і не є клієнтськими відносинами; членами кредитних спілок можуть бути тільки фізичні особи; взаємна повна відповідальність членів кредитної спілки.

Основною перевагою кредитних спілок є те, що вони в порівнянні з банками пропонують низьку мінімальну суму кредиту, гнучку систему погашення кредиту та необов'язковість кредитного забезпечення. Кредитна спілка є тим небанківським інститутом, який має можливість надавати фінансові послуги громадянам, які мають невеликі доходи і не дуже високий рівень життя, дрібним підприємцям, а також сільськогосподарським товаровиробникам, які не можуть жодним іншим чином задовольнити свої фінансові потреби.

Однією з небанківських фінансових установ є ломбард. Ломбард — це небанківська фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання споживчого кредиту фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів, під заставу рухомого майна, яке може легко реалізувати.

На сьогоднішній день ломбарди виконують функцію соціально — економічних стабілізаторів, які зорієнтовані на видачу короткострокових кредитів фізичним особам.

Нетривалий період, на який беруть кредити в ломбардах, можна пояснити високою відсотковою ставкою за ними. Середньозважена річна процентна ставка за фінансовими кредитами ломбардів становить майже 200% [3].

Перспективним інститутом-інвестором на ринку фінансових послуг, який має унікальні можливості щодо акумулювання та подальшого інвестування значних коштів на довготермінові періоди, є недержавні пенсійні фонди (НПФ).

Система недержавного пенсійного забезпечення являється складовою частиною системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільних внесків фізичних осіб та суб'єктів господарювання, крім випадків, що передбачені законодавством, у формуванні пенсійних нагромаджень для отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових пенсійних виплат до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Значущість недержавних пенсійних фондів (НПФ) визначається їхньою спроможністю бути суттєвим джерелом підтримки економіки країни, оскільки трансформуючи вільні кошти індивідуальних та корпоративних інвесторів у інвестиції, вони виступають джерелом довгострокових інвестиційних ресурсів, які сприяють економічному зростанню національної економіки.

Недержавне пенсійне забезпечення в Україні може здійснюватися [82, 293]:

- 1) пенсійним фондом шляхом укладення пенсійних контрактів;
- 2) страховою організацією шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії;
- 3) банківською установою шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень.

Лізингові компанії серед небанківських фінансових інститутів почали динамічно розвиватися порівняно недавно.

Лізинг - це підприємницька діяльність, яка направлена на інвестування власних або залучених фінансових коштів і полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на певний термін лізингоотримувачу майна, яке є власністю лізингодавця або отримується ним у власність за дорученням і згодою з лізингоотримувачем у відповідного продавця за умови сплати лізингоотримувачем періодичних лізингових платежів [85, 7].

Ефективним і надійним інструментом фінансової підтримки суб'єктів господарювання виступає факторинг.

Факторинг - це фінансова операція, при якій одна сторона (фактор)

передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за відповідну плату, а клієнт поступається або зобов'язується поступитися фактору своїм правом грошової вимоги до третьої особи (боржника) [14, 37].

При здійсненні факторингової операції беруть участь три сторони: постачальник, покупець та фактор. Економічний зміст факторингової операції проявляється в тому, що постачальник отримує певну суму коштів від фактора, який його обслуговує, у момент відвантаження товару покупцеві до оплати її покупцем. Лише частина суми виплачується у ході певного обумовленого у договорі терміну. Неповна оплата рахунків, у момент їх придбання, служить для фактора гарантією від можливих збитків, у зв'язку з будь-якими обставинами.

1.3. Державне регулювання ринку фінансових послуг

Як вже зазначалося, ринок фінансових послуг є основою, життєво важливим фундаментом для зростання, розвитку і стабільності національної економіки. В сучасних умовах економічної та політичної кризи ринок фінансових послуг України знаходиться в нестабільному стані. Економічна нестабільність та кризові явища призвели до зміни кількості та складу фінансових установ на вітчизняному ринку фінансових послуг.

У процесі власного дослідження особливостей функціонування вітчизняного ринку фінансових послуг нам вдалося виокремити низку першочергових завдань, які повинні бути вирішені з метою мінімізації проявів криз та відновлення економічного зростання. Так пріоритетним заходом, який зможе стабілізувати діяльність ринку фінансових послуг загалом, є необхідність посилення регулювання і нагляду, зокрема необхідно реформувати регуляторні системи для того, щоб створити можливості ідентифікувати макропруденційні ризики, поширити фінансове регулювання і нагляд на всі системно важливі фінансові установи, інструменти та ринки,

розробити високоякісні глобальні уніфіковані стандарти бухгалтерської звітності, впровадити нагляд за рейтинговими агентствами і посилити міжнародну співпрацю [19, 14].

Це вимагає перегляду прийомів та методів управління ринком фінансових послуг, постійного їх вдосконалення. Становлення та розвиток ринку фінансових послуг слід розглядати невід'ємним ключовим елементом сильного економічного середовища, який підтримуватиме корпоративні ініціативи, забезпечуватиме фінансування реального сектору економіки через залучення інвестицій, тощо.

Участь держави в регулюванні ринків фінансових послуг мотивується такими основними причинами:

- створенням на ринку фінансових послуг єдиних власників; останні володіють одночасно декількома фінансовими сегментами, які представляють продукти, що формують різні сектори ринку фінансових послуг;

- виникненням перехресних пропозицій фінансових послуг, що надаються фінансовими інститутами;

- необхідністю скоротити видаткову частину державного бюджету в сфері контролю й нагляду за відносинами на ринку фінансових послуг, особливо за підвищенням якості ринків [104, 41-42].

Важливість регулювання ринків фінансових послуг мотивується тим, що нерегульовані ринки не дають економічно вигідного результату ні для учасників ринку, ні для держави.

Державне регулювання ринку фінансових послуг України виступає як єдина система певних форм, методів та інструментів впливу, які дозволяють упорядкувати діяльність всіх учасників ринку фінансових послуг та операцій між ними шляхом встановлення державою певних вимог та правил для підтримки рівноваги взаємних інтересів, а також щоб забезпечити прозорість, надійність і відкритість та запобігти зловживання і порушення на ринку фінансових послуг [110, 68].

Необхідність державного регулювання ринку фінансових послуг

обумовлена, перш за все, тим, що повинна забезпечити єдність ринку, який здійснює нагляд за функціонуванням учасників ринку фінансових послуг та захисту прав споживачів фінансових послуг. Регулювання повинно забезпечуватися належним виконанням ринком фінансових послуг основної своєї функції – розподілу і перерозподілу фінансових активів між сферами економіки, регіонами країни та країнами світового ринку фінансових послуг. Для вітчизняного ринку фінансових послуг характерна відсутність чітких норм та правил функціонування, що зумовлює необхідність розробити концептуальні підходи для побудови ефективного механізму державного регулювання даного сегмента.

Регулювання ринку фінансових послуг полягає у впорядкуванні взаємодії та захисті інтересів його учасників шляхом встановлення певних правил, критеріїв і стандартів. Ефективний нагляд за діяльністю ринку фінансових послуг є важливим інструментом, який в співпраці з ефективною економічною політикою являється основою для фінансової стабільності в країні.

В результаті проведеного нами аналізу літературних джерел з проблем еволюції державного регулювання ринку фінансових послуг ми дійшли висновку, що в Україні вказана система пройшла складний шлях становлення та розвитку. Це пов'язано з тим, що кожний з ринків, що входить до складу вітчизняного ринку фінансових послуг, формувався та розвивався як окремий елемент, то і становлення системи їх державного регулювання здійснювалося окремо по кожному сегменту ринку фінансових послуг.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» метою державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні є [97]:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;
- захистити інтереси споживачів фінансових послуг;
- створити сприятливі умов для розвитку та функціонування ринку фінансових послуг;

- створити умови для ефективної мобілізації та розміщення фінансових ресурсів учасниками ринку фінансових послуг, враховуючи інтереси суспільства;
- забезпечити рівні можливості для доступу до ринку фінансових послуг та захисту прав його учасників;
- додержання учасниками ринку фінансових послуг вимог законодавства;
- запобігти монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринку фінансових послуг;
- здійснювати контроль за прозорістю та відкритістю ринку фінансових послуг;
- сприяти інтеграції в європейський та світовий ринки фінансових послуг.

Справедливо зазначає Є. П. Бондаренко, що система державного регулювання ринку фінансових послуг повинна забезпечити покращення інвестиційного середовища, захист інтересів споживачів фінансових послуг, справедливе ціноутворення, усунення системних ризиків, функціонування ринку фінансових послуг як механізму економічного розвитку [13, 41].

Належний рівень державного регулювання ринку фінансових послуг може бути забезпечений лише за умови ефективного функціонування його механізму.

Механізм державного регулювання ринків фінансових послуг України - це взаємопов'язана система форм, методів та інструментів, які впливають на всіх учасників ринку фінансових послуг з такою метою, щоб забезпечити єдність і сприятливі умови для розвитку та функціонування ринку фінансових послуг, враховуючи інтереси споживачів послуг та вимоги законодавства, що в цілому спрямовані на покращення інвестиційного клімату в країні [13, 45].

Розглянемо основні структурні елементи механізму державного регулювання ринку фінансових послуг України (рис. 1.5).

В сучасних відносинах на ринку фінансових послуг передбачено активну

участь держави як керуючого, наглядового й регулюючого органу. Цей суб'єкт управління включає підпорядковані органи, які наділені певними повноваженнями.

Рис. 1. 5. Механізм державного регулювання ринку фінансових послуг України [13, 44]

Відповідно до чинного законодавства, основними інституційними суб'єктами, що здійснюють державне регулювання ринку фінансових послуг, є [97]:

- Національний банк України, який здійснює регулювання ринку банківських послуг, забезпечуючи стабільність грошової одиниці, а також відповідає за стабільність всієї банківської системи.
- Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку, яка займається регулюванням діяльності на ринку цінних паперів та похідних цінних паперів.
- Національна комісія з регулювання ринку фінансових послуг, що

здійснює контроль за діяльністю інших ринків фінансових послуг.

Дієвим аспектом ефективності існуючої системи державного регулювання ринку фінансових послуг являється забезпечення належної співпраці і координації між основними регуляторами. У зв'язку з цим нормативною базою передбачено, що Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, Національний банк України та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку зобов'язані проводити у визначені терміни спільні оперативні наради.

Щодо об'єктів системи державного регулювання, то до них відносяться складові сектори ринку фінансових послуг, а саме: ринок банківських послуг, ринок цінних паперів та похідних цінних паперів, а також інші ринки фінансових послуг.

Механізм державного регулювання ринку фінансових послуг виконує такі основні функції [13, 43]:

- інституційну, яка повинна забезпечити розвиток конкурентного середовища на ринку фінансових послуг, рівноправність учасників ринку, вільне входження та вихід з ринку фінансових послуг. Основна роль цієї функції - забезпечити розробку і прийняття законодавчих та нормативних актів;
- регулюючу, яка відповідає саме за регулювання процесу організації ринку фінансових послуг, регулювання діяльності основних його сегментів;
- захисну, яка здійснює захист від внутрішніх та зовнішніх ризиків як в цілому ринку фінансових послуг, так і, зокрема, захист прав споживачів фінансових послуг;
- контрольну, яка спрямована на виявлення порушень чинного законодавства та застосування заходів впливу при виявленні недоліків;
- координаційну, яка допомагає співпраці між регулюючими органами державної влади;
- інтеграційну, яка сприяє входженню у світовий фінансовий ринок.

Справедливо відзначає І. В. Солошкіна, що цільовий результативний вплив на об'єкти механізму державного регулювання ринку фінансових послуг

забезпечується його формами, які здійснюється через:

- ліцензування діяльності фінансових установ з надання фінансових послуг та ведення державних реєстрів;
- нормативно-правове регулювання діяльності учасників ринку фінансових послуг;
- проведення нагляду за діяльністю фінансових установ;
- застосування уповноваженими державними органами заходів впливу при виявленні порушень;
- проведення інших заходів з державного регулювання ринку фінансових послуг [110, 66].

Для забезпечення належної дієвості механізму державного регулювання ринку фінансових послуг використовуються прямі та непрямі методи впливу на вітчизняний ринок фінансових послуг.

До основних інструментів прямого методу, які впливають на функціонування ринку фінансових послуг, відносяться: нормативно – правові акти; ліцензування діяльності; нагляд; заходи впливу на діяльність фінансових інститутів.

Основними інструментами непрямого методу державного регулювання ринку фінансових послуг являються: фіскальна, грошово-кредитна, інвестиційна та амортизаційна політики уряду. Непрямі методи державного регулювання ринку фінансових послуг можуть позитивно впливати лише за умови поєднання їх з прямими.

Сучасний механізм державного регулювання ринку фінансових послуг України повинен базуватися на основних принципах, які включають: захист прав та інтересів основних учасників з боку держави; прозорість та доступність інформаційної бази, яка необхідна для прийняття рішень; підтримку добросовісної конкуренції; існування державного органу регулювання, який має чітко визначені функції і повноваження; підтримку інновацій у фінансовій галузі.

Важливою особливістю механізму, який здійснює регулювання ринку

фінансових послуг, як і економіки в цілому, країн з високим рівнем розвитку ринкових відносин є оптимальне поєднання як державного регулювання, так і саморегулювання.

Саморегулювання впливає з особливих властивостей економіко-правової системи. До таких властивостей названої системи відносяться: її самоорганізація, взаємозв'язок та взаємозалежність основних елементів, поєднання адміністративно та цивільно-правових методів регулювання.

Саморегулівні організації являється не лише засобом вироблення загальних правил гри та захисту інтересів для всіх учасників ринку фінансових послуг. У світовій практиці це відокремлений ринок, доступ на який обмежений основними вимогами до професіоналізму та етики, обсягу торгівлі і капіталу тощо. Тобто створення саморегулівної організації — це, зазвичай, угода про партнерство [93, 152].

Інтереси держави та саморегулівних організацій з багатьох питань збігаються. Цей збіг існує, насамперед, у сфері попередження та вирішення конфліктів між учасниками ринку, покращення управління ризиками, зменшення можливостей для шахрайства та інших протиправних дій, підтримки ліквідності та стабільності ринку, удосконалення ринкової інфраструктури, запровадження стандартів професійної діяльності. Рішення зазначених завдань на базі саморегулівних організацій вимагає спеціалізації останніх за видами професійної діяльності, а характер вирішуваних завдань — формування стандартів професійної діяльності та примус до їхнього виконання — зумовлює необхідність відмови від принципу конкуренції в сфері саморегулювання.

Висновки до розділу 1

При висвітленні теоретичних основ формування та розвитку ринку фінансових послуг зроблено наступні висновки.

1. Ринок фінансових послуг представляє собою економічні відносини, що виникають між основними фінансовими посередниками фінансових послуг та іншими агентами для того, щоб розподілити фінансові ресурси, купівлі-продажу тимчасово вільних коштів та цінних паперів

2. Фінансовими посередниками на ринку фінансових послуг є фінансові установи, професійна діяльність яких пов'язана з акумулюванням тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку для задоволення попиту у фінансових послугах учасників фінансових операцій з метою отримання прибутку. До фінансових посередників належать: банківська система (Національний банк, універсальні та спеціалізовані банки) та небанківські фінансові інститути.

3. Однією із передумов подальшого розвитку фінансового ринку України є відновлення довіри до його учасників. В контексті вирішення даної проблеми важливим видом діяльності повинно стати: інформування населення про стан діяльності учасників фінансового ринку; активізація ролі держави та її органів у зміцненні фінансового ринку України; впровадження нових, більш привабливих та прогресивних видів послуг на фінансовому ринку України; приведення вітчизняного фінансового ринку у відповідність із світовими стандартами.

4. В Україні державне регулювання ринку фінансових послуг повинно здійснюватися відповідно до встановлених зобов'язань і вимог діяльності як споживачів, так і учасників ринку фінансових послуг, враховуючи його стандарти, державну реєстрацію фінансових установ, ліцензування та нагляд за їх професійною діяльністю, інтереси споживачів фінансових послуг.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка ринку банківських послуг

Формування ефективного ринку фінансових послуг, і особливо банківського сектору, є нагальною потребою в Україні, оскільки від ступеня досконалості та стабільності механізму функціонування досліджуваного ринку залежить конкурентоспроможність всього вітчизняного фінансового ринку.

Ринок банківських послуг являється основною складовою ринку фінансових послуг. Сутність ринку банківських послуг полягає в організації законодавчо обумовленої системи взаємовідносин, що виникають між його суб'єктами. Суб'єкти ринку банківських послуг забезпечують реалізацію попиту на банківські послуги з боку клієнтів та пропозицію цих послуг банківськими установами на основі сформованої ціни.

Досліджуючи місце банків на ринку фінансових послуг Н. Пеналь зазначає, що основними відмінними рисами банків у контексті впливу на стабільність ринку фінансових послуг являється:

- наявність депозитів одночасно як боргових зобов'язань і джерел фінансування;
- складність оцінювання загального ступеня загрози діяльності банку;
- різниця між термінами погашення кредитів з боку клієнтів та залучення депозитів.

Крім того, банками можуть використовуватися депозитні кошти для різноманітних фінансових потреб. Депозити за своєю природою відрізняються від інших видів боргових зобов'язань тим, що основна їх частина, в разі банкрутства банку, за рахунок фонду гарантування може бути повернена фізичним особам в найкоротший термін [91, 95].

Порівнюючи ринок банківських послуг з іншими видами фінансових

послуг, В.В. Тітанов підкреслює такі його специфічні особливості:

- ринок банківських послуг пов'язаний з використанням грошей у різних формах (готівковій, бухгалтерських записів за рахунками або платіжно-розрахункових документів);
- абстрактні банківські послуги набувають реальних рис через майнові договірні відносини;
- купівля-продаж на ринку банківської послуги характеризується тривалістю в часі (як правило, угода не обмежене одноразовим актом, встановлено більш чи менш тривалі стосунки клієнта з банківською установою);
- при наданні послуг діяльність банківських установ спрямовується на вчинення юридичних і фактичних дій, які безпосередньо не пов'язані з матеріальними наслідками;
- найбільша частина доходів від надання послуг банківськими установами припадає на комісії [114, 281].

Сучасні особливості організації бізнесу визначаються потребами суб'єктів господарювання та фізичних осіб не лише у традиційному кредитно-розрахунковому банківському обслуговуванні, але й у значно ширшому спектрі різноманітних послуг банківських установ. Таке різноманіття банківських послуг здатне забезпечити оптимальні умови для ефективного прибуткового господарювання своїх клієнтів. Щодо самих банківських установ, то потреба у розширенні діапазону їхніх послуг об'єктивно впливає з сьогоденні умов конкурентного середовища, яке складається на вітчизняному ринку.

Разом з тим, кризові явища в економіці країни (нестабільність виробництва, інфляція) спричиняють те, що традиційні послуги банківських установ неспроможні забезпечити суб'єктам ринку належний рівень прибутковості. В таких умовах чітко просліджується тенденція до універсалізації банківської справи та створення повноцінного ринку банківських послуг як специфічної сфери ринкових відносин, що зможе забезпечити попит і пропозицію на послуги банків, задовольняючи потреби

клієнтів.

В. О. Ткачук ринок банківських послуг вбачає специфічною сферою економічних відносин, основною функцією яких виступає балансування попиту і пропозиції на банківські продукти. Зазначений автор виділяє основні особливості, які властиві функціонуванню ринку банківських послуг, а саме:

- тісне поєднання як державного, так і ринкового регулювання з метою підтримки стабільності ринку банківських послуг;
- регулювання і регламентація відносин на ринку банківських послуг повинна здійснюватися міжнародним і внутрішнім законодавством;
- прозорість інформації про стан ринку банківських послуг та його учасників;
- необмежена кількістю учасників ринку;
- широкий асортимент і диверсифікація банківських продуктів [117, 24].

Інфраструктура ринку банківських послуг – це сукупність організаційно - правових форм, які займаються формуванням попиту і пропозиції, купівлею – продажем банківських послуг через фінансово – кредитні інститути.

Основними складовими елементами інфраструктури ринку банківських послуг є центральний та комерційні банки, небанківські фінансові інститути, консалтингові компанії, офшорні зони тощо, а також інформаційні технології і засоби зв'язку.

В науковій та економічній літературі відсутня єдність поглядів на трактування терміну «банківська послуга». У перекладних західних джерелах із банківського менеджменту поняття банківська операція (banking operation) та банківська послуга (banking service) взагалі ототожнюються.

В Законі України «Про банки і банківську діяльність» не дається жодного визначення поняття «банківська послуга», а використовуються поняття «банківська операція» та «угода».

На думку В. П. Ходаківської банківські послуги визначаються сукупністю різноманітних форм мобілізації й використання фондів фінансових ресурсів, що використовуються для здійснення розрахункових, касових, кредитних,

інвестиційних, депозитних та інших операцій, з метою фінансового забезпечення процесу виробництва, виконання робіт і надання послуг, які повинні здійснюватися на платній основі та мають відмінні риси свого функціонування [118, 227].

О.В. Дзюблюк визначає банківські послуги як кінцевий результат, функціонування банківських установ, готовий банківський продукт, тоді як операції – виробничий процес [31, 83].

В.А. Перехожев вважає, що банківська послуга, - це діяльність банківської установи, яка спрямована на задоволення потреб клієнтів в отриманні додаткових коштів, проведенні розрахунків, зберіганні й інформаційному забезпеченні [92, 30].

На думку В. А.Шпильового банківську послугу можна визначити як комплексний результат діяльності банківської установи щодо максимального задоволення зростаючих із часом вимог клієнтів при проведенні банківських операцій або із залучення тимчасово вільних ресурсів, що спрямовані на одержання прибутку [126, 28].

Ми підтримуємо думку С. Роговського, який вважає, що банківська послуга - це соціально-економічні відносини між комерційним банком та його клієнтом щодо задоволення потреби в залученні, зберіганні та примноженні грошових коштів як інструментів (благ) для задоволення тих чи інших потреб споживачів, що впливають із комісійно-посередницьких можливостей як банківської установи так і відповідних клієнтських потреб, на комерційних умовах [100,75].

Станом на початок вересня 2016 року в Україні функціонувало 100 банків (не враховуючи неплатоспроможні банки). Зареєстровано 25 банків з іноземним капіталом.

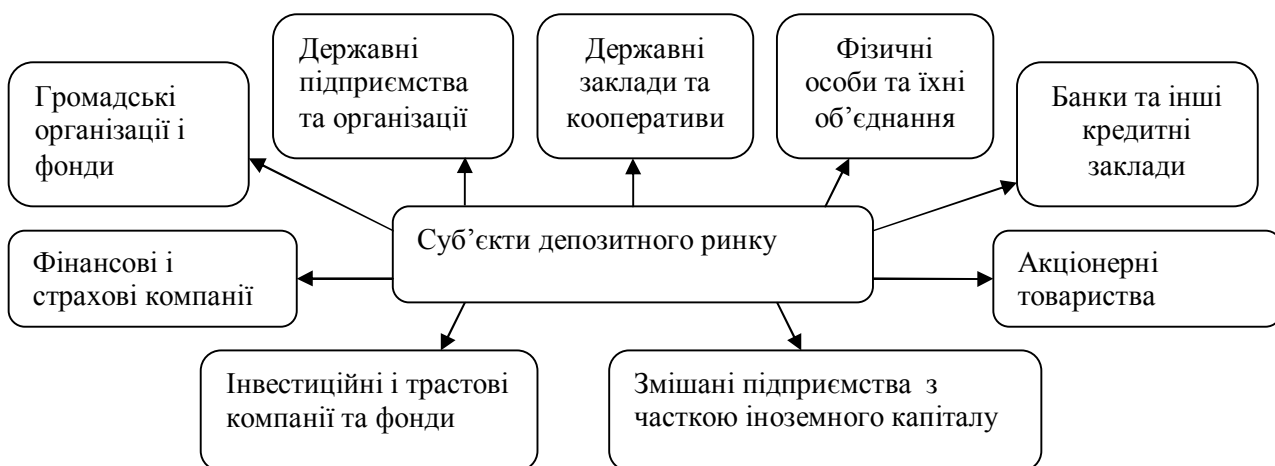
Впродовж 2014-2016 років було виведено з ринку 82 банки. В 2016 році з ринку було виведено 17 банків, в тому числі чотири банки за непрозору структуру власності, три - за порушення банківського законодавства в сфері фінансового моніторингу (ліквідація). Два банки обрали шлях самоліквідації[2].

Виходячи з продуктової структури ринок банківських послуг включає сукупність пропонованих для продажу банківських послуг. Найбільшої уваги заслуговує виділення у його структурі певних сегментів, а саме:

- ринок депозитних послуг та інших;
- ринок кредитних послуг;
- ринок розрахунково-касових послуг.

Депозитні послуги — це послуги банківських установ щодо залучення грошових коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб на депозит на визначені терміни або на вимогу.

Система суб'єктів депозитних послуг включає в себе широкий спектр різних інституцій (рис. 2.1.).

Рис. 2.1. Система суб'єктів депозитних послуг [52, 75]

В умовах жорсткої конкурентної боротьби проявляється прагнення банків найповніше задовольнити попит різних груп клієнтів на банківські послуги і залучити на свої рахунки їх вільні грошові кошти.

За категорією вкладника при класифікації розрізняють депозити юридичних та фізичних осіб. Середні суми вкладів цих груп вкладів суттєво відрізняються, оскільки залишки за депозитами юридичних осіб значно вищі, ніж за вкладами фізичних осіб.

Щодо мотивів вкладання коштів та їх використання протягом дії терміну

вкладу також різні. Юридичні особи використовуються свої вкладення для проведення поточних розрахунків у процесі здійснення господарської діяльності, отримання прибутку для них є другорядним. В свою чергу фізичні особи навпаки, відкривають депозити для отримання прибутку в майбутньому, тому при розробленні та реалізації депозитної політики банківські установи повинні враховувати мету відкриття клієнтом депозиту.

Відповідно до терміну залучення та порядку вилучення, розрізняють депозити на вимогу та строкові депозити.

Найпоширенішим видом депозитів є депозити на вимогу. До них прирівнюють внески з попереднім повідомленням банку про намір зняти гроші з рахунку (за умови, що термін повідомлення не перевищує одного місяця), а також контокорентні рахунки і поточні рахунки з овердрафтом. Депозити на вимогу розміщуються у банку на поточному рахунку клієнта і використовуються для поточних розрахунків власника рахунку з його партнерами. Кошти, розміщені на поточному рахунку за першою вимогою клієнта можна вилучити з використанням будь-яких платіжних інструментів. Термін дії таких депозитів зазвичай не обумовлюється, а відсотки за депозитами на вимогу нижчі, ніж за іншими депозитами, або взагалі не нараховуються, оскільки банківські установи не мають можливості використовувати ці кошти впродовж тривалого терміну.

В сучасних вітчизняних умовах нестабільної економіки депозити на вимогу є найпривабливішими для вкладників, оскільки надають власникам можливість вилучення своїх коштів у будь-який момент без обмежень. Банківські установи вбачають свою вигоду у нарахуванні мінімальних розмірів відсотків за таким вкладом або повній їх відсутності.

Строкові депозити – це кошти, що розміщені у банку на певний термін і можуть бути знятими після його закінчення або після попереднього повідомлення банку за встановлений період (не менше 1 місяця). За строковими депозитами не дозволено поповнення або часткове вилучення коштів. На ці депозити нараховують відсоток, ставка якого підвищується при збільшенні

терміну та суми депозиту. Після закінчення терміну зберігання строкового депозиту банки або переказують гроші на поточний рахунок, картковий рахунок або виплачують готівкою з каси банку.

Через нестабільність національної економіки, в умовах, що постійно змінюються, вітчизняні банки змушені враховувати як економічні обставини, так і побажання клієнтів, тому пропоновані строкові депозити набули деяких специфічних рис. Вкладник має право вилучити депозит до закінчення терміну дії, однак при цьому банки передбачають різноманітні санкції, наприклад зменшення розміру нарахованих відсотків, або відсотки не сплачують взагалі.

Недоліками строкових вкладів для клієнтів є обмежений доступ до внесених коштів та неможливість використання їх для поточних потреб. Для банківської установи переваги в залученні строкових депозитів полягають у зручності планування даної складової ресурсів та мінімальних витратах на її обслуговування, у зв'язку з невеликою кількістю банківських операцій, пов'язаних із строковими депозитами порівняно з іншими видами вкладів.

Оптимальну питому вагу строкових вкладів у загальному обсязі залучених ресурсів банк визначає виходячи з урахування витрат на сплату відсотків за ними.

Пріоритетне завдання ресурсної політики сучасної банківської установи є диверсифікація послуг із обслуговування саме таких вкладів, оскільки строкові ресурси залишаються в розпорядженні банку в межах чітко обумовленого часу, а тому можуть бути використані для фінансування триваліших за терміном, а отже, і дохідніших активів.

Різновидом строкових депозитів є депозитні та ощадні сертифікати. Їх оформляють спеціальним документом, що є письмовим зобов'язанням банківської установи про депонування коштів; він засвідчує право вкладника на одержання депозиту і відсоткового доходу за ним. На депозитних сертифікатах вказують термін вилучення вкладу та розмір нарахованого відсотку. У світовій банківській практиці такі сертифікати застосовують широко: ресурси банків зазвичай майже на третину формують за рахунок депозитних сертифікатів, що

мають великий номінал, термін обігу від 1 до 6 місяців і продаються, як правило з дисконтом. У ряді країн (Великобританії, Німеччині, США, Японії) практикують випуск строкових депозитних сертифікатів, що можуть бути передані іншим суб'єктам депозитних операцій за допомогою передавальних написів на них [40, 50].

Проаналізуємо ринок банківських послуг в аспекті залучення коштів на депозитні рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб (табл.2.1).

Таблиця 2.1

**Строкова структура залучених вкладів банківською системою
України, млн. грн. [2]**

Період	Кошти на вимогу	Кошти терміном до 1 року	Кошти на терміном від 1 до 2 років	Кошти терміном більше 2 років
01.01.2014	185314	187948	163861	35219
01.01. 2015	205565	188831	249362	26216
01.01. 2016	250153	210442	186535	27963
01.09.2016	290723	216514	156489	29833

Аналізуючи дані таблиці 2.1 бачимо, що найбільшу частку в структурі залучених вкладів банківською системою України займають кошти на вимогу, які станом на 01.09. 2015 року становлять 41,9 % (290,7 млрд. грн.). Найменшу частку станом на аналогічну дату складають кошти, що залучені терміном більше ніж на 2 роки – приблизно 4,3 %, хоча в порівнянні з початком року вони зросли з 28,0 млрд. грн до 29,8 млрд. грн. Кошти, залучені від 1 до 2 років, складають 22,6 % (156,5 млрд. грн.), а кошти, залучені на термін до 1 року, складають 31,2 % (216,5 млрд. грн.).

Кредитні послуги становлять близько 60 % всіх активів банку, забезпечуючи 2/3 усіх доходів. Вони є найприбутковішими, але в свою чергу одночасно найбільш ризикованими послугами банківських установ [2].

Ринок кредитних послуг – це сукупність кредитних відносин, фінансово-кредитних інститутів та певних встановлених організаційно-правових норм, що

у своїй єдності та взаємодії забезпечують можливість руху кредитних коштів в різних формах між суб'єктами економіки на національному і міжнародному рівнях [27, 20].

Сутність ринку кредитних послуг, стверджує Г.В. Миськів, розкривається у виконанні ним основних функцій, а саме [73,43]:

- обслуговування виробництва та товарного обігу за допомогою кредитних коштів (для збільшення оборотного капіталу суб'єкти ринку використовують банківські кредити);

- акумуляція грошових збережень підприємств, населення, держави, а також іноземних клієнтів (за рахунок цієї функції банківські установи накопичують свої ресурси, проводячи пасивні операції. В результаті проведення таких операцій збільшуються обсяги як власних коштів, так і залучених та запозичених коштів). Кошти, залучені від фізичних та юридичних осіб, займають найбільшу питому вагу в структурі пасивів банку. Запозичені кошти – це кошти, одержані в інших банківських установах або в НБУ. Власні кошти - це фактично сплачений статутний капітал та інші фонди, що утворюються за рахунок відрахувань з прибутку банків;

- трансформація грошових фондів безпосередньо в позиковий капітал і використання його у вигляді капіталовкладень для обслуговування процесу виробництва;

- фінансування діяльності держави та населення шляхом надання кредитів державним органам влади та споживчих кредитів домашнім господарствам;

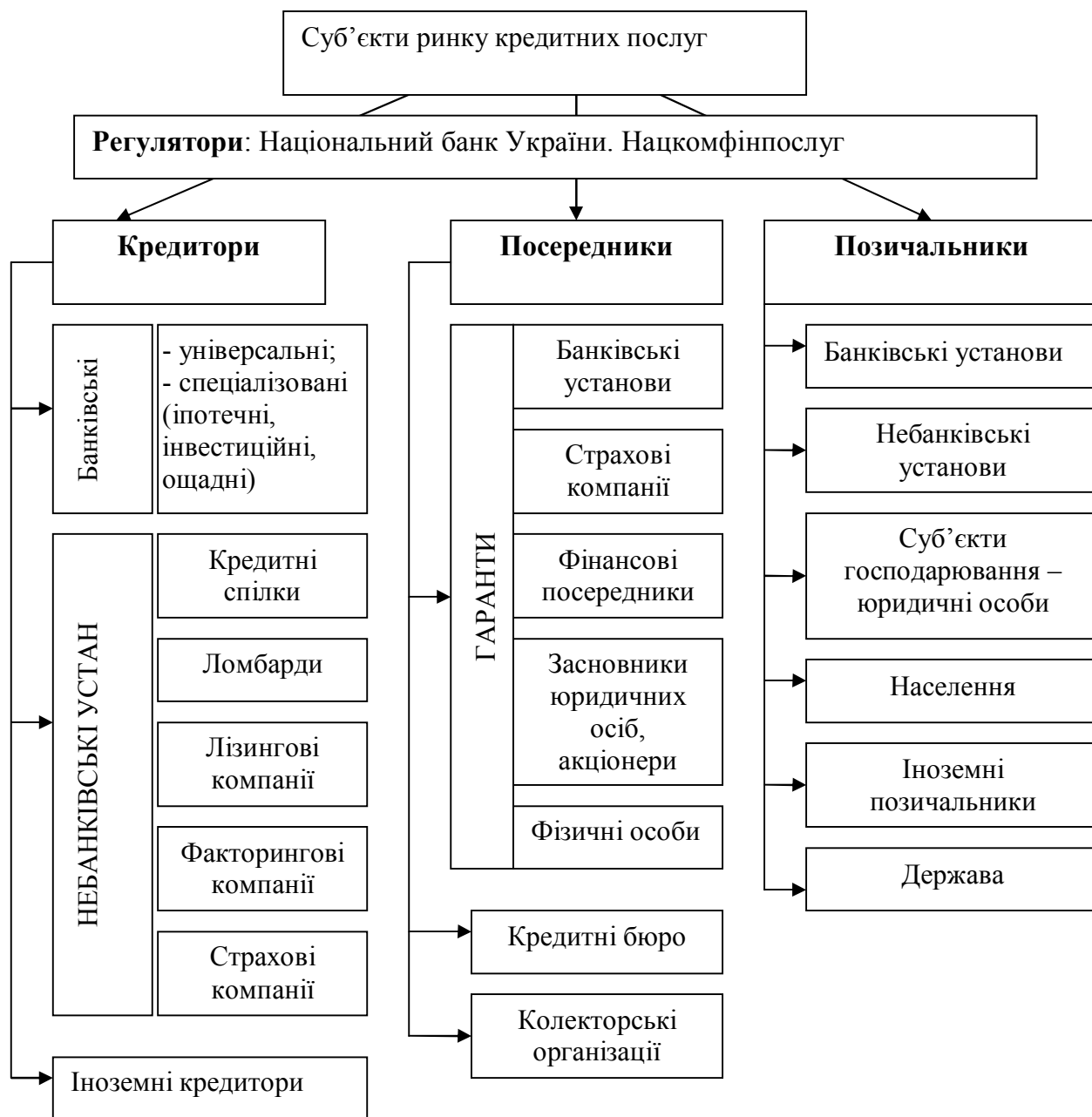
- концентрація і централізація позикового та виробничого капіталу з метою їх злиття для утворення фінансово-промислових груп;

- мінімізація кредитних ризиків суб'єктів ринку завдяки диверсифікації кредитної діяльності банків та інших фінансових посередників.

Основними учасниками ринку кредитних послуг (рис. 2.2.) є:

- регулятори, до яких відноситься НБУ та Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (Нацкомфінпослуг);

- кредитори;
- посередники;
- позичальники.

Рис. 2.2. Основні учасники ринку кредитних послуг України [59, 12]

До кредиторів відносяться банківські та небанківські фінансові установи. Більш широку характеристику вказаних суб'єктів ми розглянули в попередньому розділі дипломної роботи.

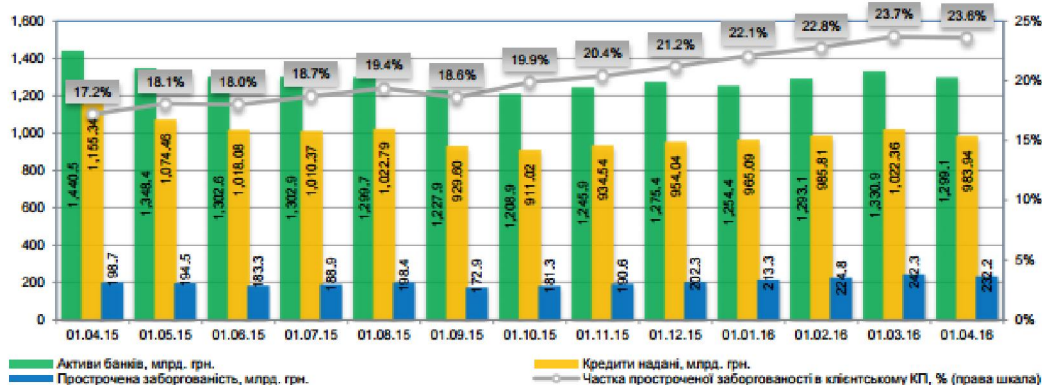
Основними посередниками на ринку кредитних послуг є:

- страхові компанії;

- фінансові посередники;
- засновники юридичних осіб - акціонери;
- фізичні особи;
- кредитні бюро;
- колекторські організації.

Позичальниками кредитних ресурсів виступають банківські установи, небанківські установи, суб'єкти господарювання – юридичні особи, населення, іноземні позичальники, держава.

Проаналізуємо ринок кредитних послуг банківських установ України. З цією метою насамперед дамо оцінку клієнтського кредитного портфеля (рис. 2.3.).

Рис. 2.3. Клієнтський кредитний портфель [2]

В процесі аналізу клієнтського кредитного портфеля банківських установ України виявлено, що станом на 01.01.2016 року він складав 965,09 млрд. грн. В порівнянні з 2015 роком обсяг клієнтського кредитного портфеля скоротився (на 4,1% або 41,27 млрд. грн.).

Протягом 2016 року клієнтський портфель продемонстрував позитивну динаміку та зріс на 18,85 млрд. грн. (1,95%) і станом на 01.04.2016 року становив 983,94 млрд. грн. [2].

Кредитний портфель суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності був представлений переважно кредитами, наданими представникам сфери оптової та роздрібної торгівлі; для ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів. Такі кредити становили 34% загального обсягу. Значну частку в

кредитному портфелі становили кредити, надані для потреб переробної промисловості – 25%. Обсяг кредитних операцій з представниками сфери будівництва та нерухомості теж вагомий (рис. 2.4.).

Рис. 2.4. Клієнтський кредитний портфель за видами економічної діяльності [2]

В умовах конкуренції і можливостей клієнта вибрати обслуговуючий банк важливе значення для розширення його клієнтської бази має конкурентоспроможність розрахунково-касових банківських послуг. Сучасний рівень підприємницької діяльності суттєво залежить саме від стану розрахунково-касових відносин.

Є.М. Сич вважає, що послуги розрахунково-касового обслуговування – це механізм, за допомогою якого здійснюється надання послуг, що пов'язані з проведенням безготівкових розрахунків, а також з прийманням і видачею готівки в банківських установах [104, 78].

Розрахунково-касове обслуговування клієнтів являється однією з трьох базових послуг банківських установ поряд з кредитними та депозитними послугами.

Розрахунково - касове обслуговування — це специфічний вид банківської послуги. Така послуга поєднує в собі особливості як процентних, так і комісійних послуг.

Необхідно відмітити, що, з одного боку, залишки грошових коштів на поточних рахунках клієнтів являється одним із видів залучених ресурсів, за які

банк може виплачувати певний процент (в даному аспекті їх можна розглядати як процентні послуги).

З другого боку, розрахунково - касові послуги, які проводяться банківською установою за дорученням клієнтів, пов'язані з одержанням банком комісії за розрахунково - касове обслуговування. Виходячи із зазначеного, розрахунково - касове обслуговування відносять до комісійних послуг.

Процентні банківські послуги допомагають одержати економічну вигоду як вкладникам банківської установи, так і її позичальникам. Для вкладників економічний інтерес виражається в автоматичному збільшенні вартості вкладених у банк грошей. Позичальник, вкладаючи одержані від банківської установи кошти в певні види бізнесу, теж одержує вартість більшу, ніж була інвестована початково [120, 75].

2.2. Практичні засади дослідження ринку страхових послуг

Головну функцію у створенні ефективної системи захисту як держави, так і окремих її громадян відіграє ринок страхових послуг. Ринок страхових послуг, як складова економіки країни, в значній мірі здатний забезпечити безперебійну діяльність суб'єктів ринку, захист майнових інтересів громадян і підтримання соціальної стабільності суспільства.

Аналізуючи сучасний стан вітчизняного ринку страхових послуг, А. Кривенцова виділяє наступні чинники, які гальмують його функціонування і розвиток: нестабільність політичної ситуації; слабка зацікавленість у страхуванні внаслідок низької платоспроможності населення; анексія АР Крим та ведення бойових дій на сході України; існування певної недовіри до страхування; нестійкість національної валюти; недосконалість законодавства; високий рівень інфляції; недостатній розвиток довгострокового страхування життя, пенсійних ануїтетів та інших видів накопичувального страхування; незначна фінансова місткість вітчизняного страхового ринку, недостатня капіталізація та низька ліквідність страховиків; низька страхова культура

населення, страхових посередників і деяких страховиків; недостатній рівень кадрового та наукового забезпечення [57, 29].

В науковій літературі спостерігається достатньо велика кількість методологічних підходів до визначення поняття ринку страхових послуг та щодо його місця у фінансовій системі країни в цілому. Аналіз визначень ринку страхових послуг вказує на те, що існують суттєві розбіжності в інтерпретації даного поняття. Пояснюються розбіжності у визначенні тим, що зміст ринку страхових послуг розкривається вченими через виокремлення однієї або декількох характерних цьому ринку рис. Такі риси, на думку окремих науковців, визначають сутність поняття. Саме за цими основоположними рисами можна узагальнено систематизувати точки зору різних науковців щодо трактування поняття ринку страхових послуг в окремі концептуальні підходи.

В. В. Виговська виділяє чотири підходи до трактування сутності ринку страхових послуг та його сучасного змістового наповнення, а саме: відтворювальний, системний, політекономічний та інституціональний.

Відповідно до відтворювального підходу ринок страхових послуг є сферою економічних відносин, що складаються між суб'єктами страхового ринку з приводу розподілу і перерозподілу грошових коштів, акумульованих у страхові фонди, які призначені для страхового захисту матеріальних і нематеріальних цінностей страхувальників страховиками [17, 126].

Що стосується страхових фондів, то вони мають чітку цільову спрямованість, а саме: з одного боку, відшкодувати збитки страхувальникам та застрахованим, а з іншого боку, страховиками використовуються зібрані страхові премії для інвестиційної діяльності.

Сутність системного підходу проявляється в тому, що він диктує необхідність розгляду ринку страхових послуг з позиції складу його учасників та характеру їх взаємодії, порядку організації та функціонування ринку, принципів та особливостей регулювання.

Ринок страхових послуг з позиції системного підходу розглядають як сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють систему, яка одночасно

являється підсистемою іншої системи, а саме складовою частиною ринку фінансових послуг. Елементами страхового ринку виступають страховики, страхувальники, перестраховики, посередники, взаємодія між якими представлена системою прямих і непрямих взаємозв'язків і взаємозалежностей.

При політекономічному підході відбувається узагальнення ринку страхових послуг через відносини, що виникають між суб'єктами ринку у процесі купівлі-продажу об'єктів ринку за умови вільного кон'юнктурного ціноутворення на товари, якими обмінюються. Головними суб'єктами ринку страхових послуг виступають страхувальники, страховики та посередники. Доцільно зазначити, що страхові посередники на вітчизняному страховому ринку сьогодні відіграють ще другорядну роль. До суб'єктів ринку страхових послуг також відносяться перестраховики, які разом з головними суб'єктами ринку страхових послуг вступають у відносини, які пов'язані з організацією перерозподілу грошових коштів в процесі страхування, співстрахування, перестрахування. Характерною рисою співстрахування та перестрахування є розподіл відповідальності серед страхових організацій [75].

В свою чергу, прихильники інституційного підходу визначають ринок страхових послуг через сукупність різних інститутів та механізмів, які використовуються при купівлі-продажу та споживанні страхових послуг. Головним при зазначеному підході, стверджує О.В. Кузьменко, є поняття «інститут». Інститути – це форми і межі діяльності людей, прийняті в суспільстві традиції, звичаї, норми поведінки [51, 137].

Зазначені вище підходи забезпечують достатньо повне розкриття сутності ринку страхових послуг, структури та елементів, що входять до його складу, закономірностей розвитку та взаємозв'язку з іншими ринками.

Одночасно ринок страхових послуг виступає невід'ємною складовою ринку фінансових послуг. Ринок страхових послуг є особливим соціально-економічним середовищем, в котрому об'єктом купівлі-продажу служить страховий захист, формується попит та пропозиція щодо його задоволення, є необхідна сукупність всіх суб'єктів, що функціонують в системі економічних,

договірних, фінансових, інформаційних, консультативних та інших відносин. Ці відносини обумовлені необхідністю страхової послуги та виникають між суб'єктами на всіх етапах її надання.

Досліджуючи підняту проблему, ми дійшли висновку, що найповніше означення ринку страхових послуг дає В. В. Виговська, констатує, що ринок страхових послуг представляє собою економічні відносини з приводу захисту економічних інтересів держави, корпоративного сектора, домогосподарств та забезпечення стійкого функціонування ринкових інститутів за допомогою механізму перерозподілу ризиків через мобілізацію фінансових ресурсів у страхові фонди на основі сплати страхових премій та здійснення руху грошових потоків в економіці [17, 130].

Для полегшення розуміння змісту ринку страхових послуг пропонуємо розглянути сутність самого поняття «страхова послуга».

У сучасній науковій літературі й на практиці відсутній однозначний підхід до тлумачення дефініції «страхова послуга».

Зокрема, Т.В. Яворська зазначає, що страхові послуги – це кінцевий результат діяльності страхової компанії щодо задоволення потреб клієнтів, що пов'язані із захистом їх майнових та особистих інтересів [129, 37].

На думку А. А. Гвозденко, страхова послуга являється товаром, де страховик продає своє зобов'язання відшкодувати можливий збиток страхувальнику при настанні страхового випадку, а страхувальник повинен сплатити страховику за це зобов'язання певну суму у вигляді страхового внеску (платежу, премії), який виражається у величині страхового тарифу [25, 42].

М. С. Клапків страхову послугу вважає діяльністю, у процесі якої повинен забезпечуватися якісний супровід основних фінансово-економічних завдань страхування: трансфер ризику, організація заощаджень страхувальниками та страховий консалтинг [44, 107].

С. С. Осадець розглядає страхову послугу як комплекс цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів як фізичних, так і юридичних осіб за умови настання певних подій (страхових випадків), що

визначені договором страхування або чинним законодавством [113, 87].

На думку С. В. Скибинського, страхова послуга є видом економічної діяльності, що створює певну цінність. Остання є корисним ефектом для споживача у вигляді захисту та має окремі переваги (у вигляді відшкодування) в результаті дій страховика матеріального або нематеріального характеру, що спрямовані на повне та якісне задоволення потреб страхувальника [105].

Ми солідарні з О. О. Гаманковою, яка вважає, що страхова послуга є специфічною фінансовою послугою у вигляді продажу юридично оформлених зобов'язань зі страхового захисту. І ця послуга надається на ринку страховиками страхувальникам [23].

Страхова послуга, відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», відноситься до фінансових послуг.

Фінансові послуги на ринку страхових послуг, можна позиціонувати як компонент ринку фінансових послуг, який вміщує різні підсистеми (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Види фінансових послуг на ринку страхових послуг [104, 252]

Різноманітність страхових послуг вимагає здійснення їхньої класифікації. Класифікація страхових послуг виступає основою розмежування їхніх видів на

групи. Таке розмежування для здійснення досліджень відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки дозволяє виявити спільні та відмінні риси, провести позиціонування особливостей тощо.

Вдалу класифікацію запропонувала Т.В.Яворська. Науковець класифікує ринок страхових послуг за такими ознаками: залежно від території; за галуззю; за умовами надання; за предметом договору страхування (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Класифікація ринку страхових послуг[129, 252]

Ознака	Склад класифікаційної групи
Залежно від території	<ul style="list-style-type: none"> • національний ринок страхових послуг, що відповідає потребам у страховому захисті нації або держави; • ринок страхових послуг інтеграційних об'єднань, що задовольняє попит на страхові послуги групи країн інтеграційного об'єднання; • світовий ринок страхових послуг, що задовольняє попит на страхові послуги в масштабі світового господарства
За галуззю	<ul style="list-style-type: none"> • ринок страхування життя (life); • ринок ризикових видів страхування (non-life); • страхування відповідальності; • страхування ризиків зовнішньоекономічної діяльності; • перестраховування
За умовами надання	<ul style="list-style-type: none"> • ринок добровільних страхових послуг; • ринок обов'язкових страхових послуг
За предметом договору страхування	<ul style="list-style-type: none"> • ринок страхових послуг з особистого страхування; • ринок страхових послуг зі страхування майна; • ринок страхових послуг зі страхування відповідальності

Взаємодія головних суб'єктів ринку страхових послуг може здійснюватися за допомогою посередників. Посередники еластичніше реагують на зміни попиту та пропозиції на ринку страхових послуг. Вони також займаються оперативною реалізацією страхових послуг. Тим самим страхові посередники сприяють взаємодії страхувальників і страховиків у розробці умов укладення договору, а також виконують ряд організаційних функцій зі збору інформації на страховому ринку, надають послуги при виплаті страхових премій та одержанні страхового відшкодування, консультують клієнтів щодо страхових сум і страхового відшкодування при настанні страхового випадку.

На нашу думку, найправильніше характеризує учасників ринку страхових послуг О.С. Осадець (рис. 2.6.), який до складу головних дієвих осіб ринку

послуг зі страхування віднесить страховиків, перестраховиків і страхувальників, а допоміжними вважає об'єднання страховиків, страхових (прямих та непрямих) і нестрахових посередників.

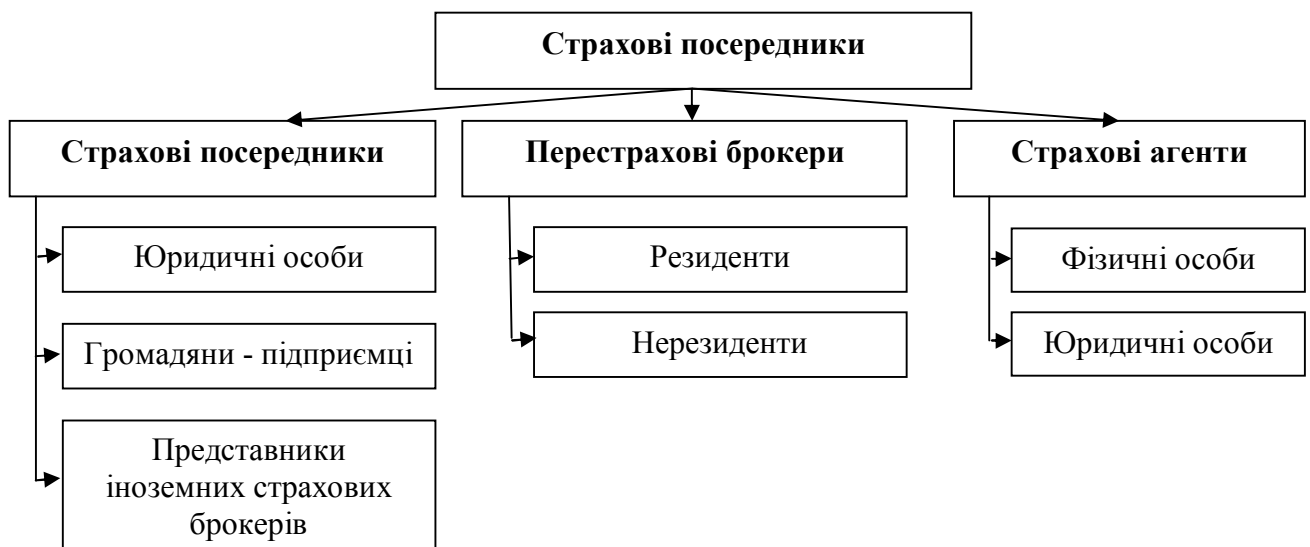
Рис. 2.6. Учасники ринку страхових послуг України [113, 147]

Згідно зі ст. 2 Закону України „Про страхування”, страховиками вважаються фінансові установи, створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України „Про господарські товариства. Усіх учасників кожної з таких установ має бути не менше трьох. Необхідно одержати у встановленому відповідно з чинним законодавством порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Також страховиками є зареєстровані Уповноваженим органом відповідно до законодавства України постійні представництва у формі філій іноземних страхових компаній, які одержали відповідну ліцензію на здійснення страхової діяльності. Юридичні особи та дієздатні фізичні особи, які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до

законодавства України називаються страхувальниками. Посередницька діяльність в страхуванні дозволяється страховим агентам та страховим і перестраховим брокерам.

Індустрія страхових послуг має в своєму арсеналі різні типи посередників. Зокрема, функції посередників можуть виконувати: персонал страхових компаній, брокери, агенти, банки, відділення зв'язку, туристичні агентства, агентства нерухомості тощо. Класифікація страхових посередників, яка прийнята в Україні, наведена на рис. 2.7.

Рис. 2.7. Класифікація страхових посередників на ринку страхових послуг України [5, 96]

Страхові брокери – юридичні або фізичні особи, що зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страхувальник.

Перестрахові брокери – це юридичні особи, які здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у перестраховуванні від свого імені на підставі брокерської угоди зі страховиком, який має потребу у перестраховуванні як перестраховальник.

Відповідно до законодавства страхові агенти позиціонуються з точки зору фізичних або юридичних осіб, котрі діють від імені й за дорученням

страховика, виконуючи частину його страхової діяльності (укладання договорів, одержання страхових платежів, виконання діяльності, пов'язаної з виплатами страхових сум і страхового відшкодування).

Проаналізуємо ринок страхових послуг (табл. 2.3)

Таблиця 2.3

Кількість страхових компаній у 2013 – 2015 рр. [3]

Кількість страхових компаній	На кінець року		
	2013	2014	2015
Загальна кількість	407	382	361
в т. ч. «СК non-Life»	345	325	312
в т. ч. «СК Life»	62	57	49

Скорочення: СК «Life» – СК, що здійснюють страхування життя, СК «non-Life» – СК, що здійснюють страхування видів, інших, ніж страхування життя.

З таблиці 2.3 бачимо, що кількість страхових компаній станом на кінець 2015 року становила 361, з них 49 страхових компаній здійснювали діяльність зі страхування життя (СК «Life»), а 312 страхових компаній займалися іншими видами страхування (СК «non-Life»). У цілому це на 21 страхову компанію менше, ніж у 2014 році та на 46 компаній менше у порівнянні з 2013 роком.

Одним з найважливіших показників діяльності страхових компаній є страхові виплати (табл. 2.4).

З наведеної таблиці видно, що динаміка страхових премій у досліджуваному періоді в цілому позитивна. Валові страхові премії, що отримані страховиками і перестраховиками у 2015 році в порівнянні з 2014 роком зросли на 2,97 млрд. грн. (11, 1%) і склали 29,74 млрд. грн.

Обсяг чистих страхових премій в 2015 році склав 22, 35 млрд. грн., що становить 75,15% від валових страхових премій. Загальний ж обсяг чистих страхових премій в 2015 році в порівнянні з 2014 роком зріс на 3, 76 млрд. грн. (20, 2%).

Таблиця 2.4

Структура валових та чистих страхових премій, 2014-2015 рр. [3]

Види страхування	Валові страхові премії, млн. грн.		Темп приросту, %	Чисті страхові премії, млн. грн.		Темп приросту, %
	2014	2015		2014	2015	
Автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка»)	6 560,0	7 871,6	20,0	5 947,5	7 322,4	23,1
Страхування фінансових ризиків	4 339,9	3 598,6	-17,1	2 019,1	2 172,9	7,6
Страхування вантажів та багажу	1 842,0	3 555,4	93,0	860,4	1 255,4	45,9
Страхування майна	3 205,3	3 486,2	8,8	2 045,1	2 188,1	7,0
Страхування життя	2 159,8	2 186,6	1,2	2 159,7	2 186,6	1,2
Страхування відповідальності перед третіми особами	1 439,9	2 059,6	43,0	671,7	1 391,5	107,2
Страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ	2 307,9	1 977,6	-14,3	1 250,4	1 292,1	3,3
Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)	1 625,4	1 929,2	18,7	1 507,1	1 862,1	23,6
Страхування від нещасних випадків	963,3	535,5	-44,4	638,0	442,7	-30,6
Страхування медичних витрат	332,1	490,7	47,8	321,7	469,2	45,9
Авіаційне страхування	276,7	449,0	62,3	265,8	426,9	60,6
Страхування кредитів	684,7	348,7	-49,1	388,2	200,2	-48,4
Страхування від нещасних випадків на транспорті	120,9	73,5	-39,2	109,2	71,2	-34,8
Інші види страхування	909,4	1 173,8	29,1	408,9	1 073,4	162,5
Всього	26 767,3	29 736,0	11,1	18 592,8	22 354,9	20,2

У структурі чистих страхових премій за 2015 рік найбільшу долю займали такі види страхування, як: автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, „Зелена картка”) – 7,32 млрд. грн. (32,6%). У структурі чистих страхових премій за 2014 рік премії по аналогічних видах страхування становили, відповідно, 5,95 млрд. грн. (32,0%); 2,19 млрд. грн. (9,8%); 2,05 млрд. грн. (9,1%).

Проаналізуємо страхові виплати за основними видами страхування (табл. 2.5).

З даних табл. 2.5 бачимо, що протягом 2015 року мало місце зростання обсягів чистих страхових виплат у всіх основних видах страхування. Разом з тим, характерне скорочення для чистих страхових виплат в галузі страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ.

Таблиця 2.5

**Обсяг та рівень чистих страхових виплат за видами страхування,
2014-2015 р.р[3]**

Види страхування	Чисті страхові виплати, млн. грн.		Рівень чистих страхових виплат	
	2014	2015	2014	2015
Страхування кредитів (у тому числі відповідальності позичальника за непогашення кредиту)	60,0	302,6	15,5%	151,1%
Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)	1 108,5	1 197,8	73,6%	64,3%
Страхування фінансових ризиків	41,6	1 257,3	2,1%	57,9%
Страхування наземного транспорту («КАСКО»)	1 617,5	1 776,1	52,9%	49,6%
Обов'язкове страхування цивільно- правової відповідальності власників транспортних засобів (ОСЦПВ)	987,4	1 100,9	41,1%	37,9%
Страхування медичних витрат	111,1	169,1	34,5%	36,0%
Обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (за міжнародними договорами) "Зелена картка"	139,2	200,6	28,8%	24,0%
Страхування життя	239,2	491,6	11,1%	22,5%
Страхування майна	172,5	429,3	8,4%	19,6%
Страхування здоров'я на випадок хвороби	68,4	47,4	22,7%	17,8%
Страхування вантажів та багажу	30,4	114,6	3,5%	9,1%
Страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ	161,7	106,4	12,9%	8,2%
Авіаційне страхування	9,8	22,6	3,7%	5,3%
Інші види страхування	145,7	386,3	9,5%	14,2%

У порівнянні з 2014 роком в 2015 році в десять разів зріс рівень чистих страхових виплат із страхування кредитів (з 15,5% до 151,1%). Такий стан пояснюється погіршенням платоспроможності вітчизняних позичальників. Рівень чистих страхових виплат зі страхування фінансових ризиків збільшився з 2,1% у 2014 році до 57,9% у 2015 році. Разом з тим, у сфері страхування життя рівень чистих страхових виплат за підсумком 2015 року склав 22,5%, зрісши більш ніж вдвічі у порівнянні з попереднім роком.

2.3. Оцінка фінансових послуг на фондовому ринку України

Ефективне функціонування сучасної економіки неможливе без розвиненого та стабільно працюючого фондового ринку. Адже розвиток ринків фінансових послуг, зокрема фондового і валютного, а також нові фінансові продукти та технології являються пріоритетним фактором підвищення ефективності ведення бізнесу та покращення інвестиційного клімату.

Фондовий ринок виступає одночасно одним з основних елементів і сучасної ринкової економіки, і ринку фінансових послуг. Він працює у системі ринку, який є ваговою складовою фінансової системи країни.

Термін «фондовий ринок» походить від французького «fonds» або англійського «funds», одне зі значень якого – «грошовий капітал».

В науковій та економічній літературі відсутня єдність у визначенні поняття «фондовий ринок».

В. М. Геєць стверджує, що фондовий ринок – це організована торгівля цінними паперами і банківськими позиками на біржовому та позабіржовому ринку [83, 204-205].

О. В. Дзюблюк розглядає фондовий ринок як сукупність учасників фондового ринку і правовідносини між ними з приводу розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних інструментів [7, 415].

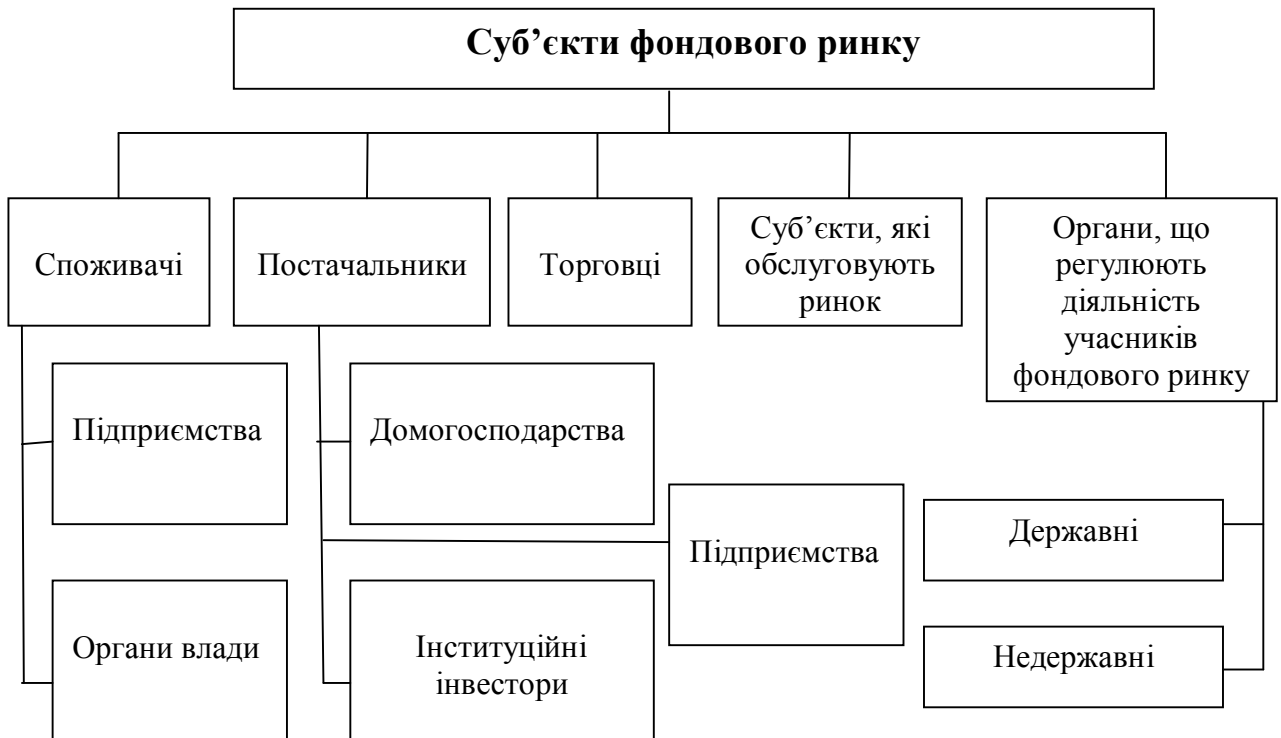
П. Самуельсон вважає, що фондовий ринок являється ринком цінних паперів, на якому проводяться операції з цінними паперами [103, 206].

Автори словника – довідника ринкової економіки глибоко, теоретично - обґрунтовано пояснюють сутність фондового ринку, як сукупність економічних відносин, що виникають у процесі випуску і обігу цінних паперів [106, 114].

Проаналізувавши наведені визначення, ми дійшли висновку, що найбільш точне визначення вказаного поняття подає М. М. Кутузова. Остання вважає, що фондовий ринок являється складним і багатогранним утворенням. Вона розглядає цей ринок з різних позицій: функціональної, інституційної та відтворюючої. З позиції функціональної фондовий ринок є системою економічних відносин між суб'єктами з приводу кредитування і співвласності, що проявляється через випуск і обіг цінних паперів. З інституційної точки зору фондовий ринок являється сукупністю спеціалізованих організацій (бірж, фондів тощо.) і правил поведінки, які забезпечують випуск і обіг цінних паперів. А з позиції відтворення фондовий ринок є сферою виробництва і обігу цінних паперів, що забезпечується акумуляцією тимчасово вільних грошових коштів та їх перерозподілу між галузями, які створюють умови для інвестицій

[62, 13].

Суб'єктів фондового ринку, в залежності від місця, яке вони займають на цьому ринку, схематично показано на рис. 2.8.

Рис. 2.8. Суб'єкти фондового ринку [62, 32]

Охарактеризуємо роль на фондовому ринку показаних на рис.2.8 основних його суб'єктів. Місце суб'єктів фондового ринку характеризується, перш за все, тим, які цілі він переслідує. Зокрема, споживачі мають на меті отримати додаткові джерела фінансування. Ціллю інституційних інвесторів є акумуляція вільних грошових коштів шляхом випуску власних цінних паперів і їх постачання на фондовий ринок. Для домогосподарств головною метою є збереження і примноження заощаджень. Щодо торговців, то вони знаходять джерела небанківського фінансування для емітентів, з однієї сторони, і небанківських фінансових інструментів для інвестора, з іншої.

Організації, які займаються обслуговуванням фондового ринку, отримують прибуток, надаючи платні послуги споживачам, постачальникам і торговцям. Органи, що здійснюють регулювання діяльності учасників фондового ринку, розробляють нормативно-правові документи і слідкують за їх виконанням.

Зазначені учасники фондового ринку при реалізації на ньому власних інтересів, переслідуючи ті чи інші цілі, все ж таки повинні орієнтуватися на суспільно-корисний зміст функціонування фондового ринку.

Перед Фондовим ринком України стоять такі завдання:

- перерозподіл грошових накопичень (у випадку недостачі капіталу та грошових надходжень – залучення коштів, при надлишку фінансових засобів – пошук об'єктів для вкладання);

- зміна фінансових та кредитних макропропорцій через встановлення оптимального рівня конкуренції та рівної норми прибутку, зниження частки бюджету та прямого банківського кредиту, інвестування накопичень тощо;

- стабілізація кон'юктурних та циклових коливань ринку;

- регулювання надходжень та видатків бюджетної сфери через державні цінні папери та покриття дефіциту державного бюджету;

- інформаційне обслуговування фондового ринку.

Реалізувати зазначені завдання можна, коли фондовий ринок успішно виконуватиме окремі загальноекономічні і специфічні функції. До загально-ринкових функцій, притаманних кожному ринку, відносяться:

- комерційна, яка полягає в отриманні доходу від здійснення операцій на даному ринку;

- цінова, що враховує забезпечення умов для формування ринкових цін, їх постійної динаміки з урахуванням попиту та пропозиції;

- інформаційна, яка доводить ринкову інформацію до об'єктів торгівлі та учасників;

- регулююча, яка передбачає встановлення правил торгівлі та участі у ній, формування порядку вирішення спорів між учасниками.

До специфічних функцій фондового ринку, які відрізняють його від інших ринків, відносять перерозподільчу функцію і функцію страхування ціннових та фінансових ризиків [21, 30].

Фондовий ринок включає інститути і механізми, які займаються забезпеченням обігу цінними паперами, а також похідними цінними паперами.

Під цінними паперами (ЦП) необхідно розуміти документ встановленої форми з обов'язковими реквізитами, що засвідчує грошові або майнові права, здійснення і передача яких можлива тільки при його пред'явленні. З передачею даного паперу переходять всі засвідчені ним права [39].

Відповідно до вітчизняного законодавства цінні папери, що здійснюють обіг в Україні, об'єднано в такі групи (рис. 2.9.).

Рис. 2.9. Схема груп цінних паперів, що здійснюють обіг в Україні [7, 416]

До цінних паперів відносяться облігації, депозитні, ощадні сертифікати, чеки, векселі, акції, державні цінні папери та інші документи.

Основними суб'єктами фондового ринку є:

- емітенти;
- інвестори;

– професійні учасники, які виступають посередниками [61, 116]

Емітентами цінних паперів являються ті, хто зацікавлений в короткостроковому чи довгостроковому фінансуванні своїх як поточних, так і капітальних витрат.

Важливим емітентом на фондовому ринку є перш за все держава і уповноважені нею органи, а також юридичні і фізичні особи та громадяни, які акумулюють необхідні їм грошові кошти на основі випуску цінних паперів.

Емісія цінних паперів здійснюється:

- шляхом створення акціонерного товариства;
- збільшення розміру початкового статутного капіталу акціонерного товариства шляхом випуску акцій;
- залучення позичкового капіталу суб'єктами господарювання, державою, органами державної або місцевої влади шляхом випуску облігацій або інших боргових зобов'язань.

Держава може випускати цінні папери з метою зменшення дефіциту бюджету. Також емісія цінних паперів застосовується для реалізації цільових державних програм. Разом з державою випуском цінних паперів займаються акціонерні товариства, які визначені як самостійна юридична особа, чий капітал поділений на акції.

Інвестором є той, хто вкладає кошти в цінні папери з метою отримання прибутку.

Інвесторами (або їх представники, які не є професійними учасниками ринку цінних паперів) є фізичні або юридичні особи, які купляють цінні папери у власність, повне господарське ведення або оперативне управління з метою реалізації майнових прав, що засвідчені цінними паперами.

В залежності від стратегії на фондовому ринку інвестори можуть бути: стратегічні, інституційні, приватні. Для стратегічних інвесторів основною метою є не отримання дивідендів від володіння акціями, а мати можливість впливати на функціонування акціонерного товариства.

Інституційні інвестори являються портфельними інвесторами, які не

здійснюють прямих інвестицій, а тільки займаються купівлею цінних паперів компаній. До інституційних інвесторів входять банківські установи, інвестиційні компанії, інвестиційні фонди, страхові компанії, пенсійні фонди.

В залежності від кількості та інвестиційної потужності найчисельнішою групою інвесторів є група приватних інвесторів.

Професійними учасниками на ринку цінних паперів вважаються ті, які займаються спеціалізованою діяльністю на фондовому ринку, результатом якої є перерозподіл грошових коштів на основі цінних паперів. Професійні учасники здійснюють організаційно-технічне, інформаційне обслуговування випуску і обігу цінних паперів. Посередниками на фондовому ринку можуть виступати професійні учасники ринку цінних паперів, юридичні особи і громадяни, які здійснюють дилерську, брокерську та ін. види діяльності [61, 117].

Ринок цінних паперів включає первинний і вторинний ринки. Такий поділ ринку є умовним і характеризується різноманітністю типів відносин між емітентами та інвесторами. Первинний ринок – це ринок, на якому здійснюються перші і повторні емісії цінних паперів, їх початкове розміщення. Партнерами на первинному ринку виступають емітенти та інвестори. Продажа цінних паперів безпосередньо емітентами (або через посередників) інвесторам є розміщенням цінних паперів або їх первинним продажем і відбувається на первинних ринках.

Купівля-продаж при розміщенні цінних паперів здійснюється через спеціальні посередницькі фінансові інститути. В окремих випадках первинний продаж цінних паперів може відбуватися і через фондові біржі.

Щодо вторинного ринку, то в нього немає мети одержати нові грошові кошти для емітентів. Разом з тим, роль вторинного ринку для активізації фінансових відносин надзвичайно важлива. Пояснюється вона тим, що у випадку формування механізму для термінового і необмеженого продажу цінних паперів зростає довіра інвесторів і стимулюється їх бажання купляти нові цінні папери.

Особливою рисою вторинного ринку є його ліквідність. Ліквідність визначається можливістю перепродажу цінних паперів. Сам механізм торгівлі на вторинному ринку повинен бути налаштований на підтримку стабільного ринку, на ліквідацію спекуляції.

Вторинний ринок цінних паперів являє собою децентралізовану (позабіржовий ринок) або централізовану (фондова біржа) купівлю-продаж раніше емітованих цінних паперів. Біржовий ринок вичерпується поняттям фондової біржі. Фондова біржа є спеціалізованою установою, яка об'єднує професійних учасників ринку цінних паперів. Така біржа забезпечує умови для опосередкування попиту і пропозиції, а також з метою підвищення ліквідності ринку цінних паперів на регулярній та впорядкованій основі [48, 123].

Фондова біржа виконує такі функції:

- проходить мобілізація і концентрація тимчасово вільних грошових нагромаджень і заощаджень шляхом продажу цінних паперів біржовими посередниками на первинних і вторинних ринках;
- відбувається кредитування і фінансування державного і корпоративного секторів шляхом купівлі їх цінних паперів;
- забезпечується концентрація операцій з цінними паперами;
- встановлюються ціни на цінні папери, враховуючи рівень попиту і пропозиції і формування фіктивного капіталу.

Станом на вересень 2016 року в Україні, відповідно до даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), функціонувало 10 організаторів торгів на фондовому ринку [79].

Варто зауважити, що кількість фондових бірж ніяк не впливає на якість їх послуг. З розширенням ж біржової мережі, навпаки, створюються умови до децентралізації попиту та пропозиції на цінні папери.

Справедливо зазначає О. М. Ковальова, що розвиток торгівлі цінними паперами на організованому вітчизняному фондовому ринку ускладнюється через функціонування значної кількості фондових бірж. Кожній біржі притаманні власні правила проведення торгів, процедура лістингу, розрахунки

фондових індексів. Зростання капіталізації фондового ринку України, стверджує вона, можливе лише за умови взяття курсу на концентрацію біржового сегменту, переходу до моноцентричної біржової системи [50, 125].

Позабіржовий ринок або неорганізований (вуличний ринок) цінних паперів охоплює ринок операцій з цінними паперами, які здійснюються поза фондовою біржею.

Головною особливістю позабіржового ринку являється його вплив на ціноутворення. Фірми, що проводять операції з цінними паперами поза біржею, діють таким чином: вони купляють цінні папери за власні кошти, а потім їх перепродають. При цьому з клієнтів не знімаються комісійні, як на біржі. Але в той же час цінні папери продаються з надбавкою до ціни, за якою вони були придбані фірмою (або купляються із знижкою по відношенню до тієї ціни, за якою вони в подальшому будуть перепродані). Використання такої націнки або знижки і утворює прибуток для фірми - посередника. Позабіржова торгівля цінними паперами може здійснюватися як за допомогою особистих і телефонних контактів, так і з використанням електронного позабіржового ринку (в останній включено спеціальні комп'ютерні телекомунікаційні системи).

Обгрунтовано, вважаємо ми, до основних відмінностей позабіржового (неорганізованого або вуличного ринку) від біржового ринку М. М. Кутузова відносить [62, 58]:

- відсутність єдиного фізичного центру для здійснення операцій з цінними паперами у позабіржовому обігу (тобто немає призначеного для цього приміщення, операційної зали та ін., а угоди щодо купівлі-продажу цінних паперів здійснюються через телефонні і комп'ютерні сітки);

- біржова торгівля здійснюється за принципами аукціону, діяльність біржі регулюється правилами, які встановлено її керівництвом. На позабіржовому ринку ціни регулюються за правилами, встановленими позабіржовим обігом шляхом перемовин;

- учасники біржової торгівлі діють в межах вузької спеціалізації

(брокери, спеціалісти та ін.), а посередники позабіржового ринку часто поєднують функції брокера і спеціаліста.

В. В. Стефанишин причину зростання обсягів торгів на біржовому ринку України у порівнянні з позабіржовим ринком вбачає у введенні нової біржової технології – інтернет-трейдингу. Вперше інтернет-трейдинг був застосований на “Українській біржі ” у 2009 р. Інтернет-трейдинг на фондовому ринку здійснюється за допомогою онлайн-брокера. Онлайн-брокер виступає професійним учасником фондового ринку, який має ліцензію на брокерську діяльність (торгівця цінними паперами), та в нього є відповідне програмне забезпечення [112, 143].

При дослідженні інфраструктури фондового ринку України В. П. Чайковська зазначає, що на вітчизняний фондовий ринок впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори. Основними чинниками, що впливають на функціонування фондового ринку, є [123]:

- 1) політична та соціальна стабільність країни;
- 2) структура власності;
- 3) економічна грамотність населення та довіра до фінансових інститутів;
- 4) фінансова структура макроекономіки;
- 5) світові ціни на енергоносії;
- 6) економічна та фінансова політика держави.

Фондовий ринок України впродовж 2013—2014 рр. перебував у стані стагнації, а у 2015 році його функціонування фактично було припинено. Це принесло портфельним інвесторам лише стабільні збитки [131].

Все це пов’язано, перш за все, відсутністю інтересу до інвестиційних фондів з боку населення, зменшенням кількості надійних фінансових інструментів. Негативно вплинула на долю вітчизняного ринку цінних паперів також конкуренція високодохідних банківських депозитів.

Проаналізуємо обсяг випуску акцій протягом першого півріччя 2016 року (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Обсяг випусків акцій протягом січня-червня 2016 року [3]

Період	Обсяг випуску акцій, млн. грн.	Кількість випусків, шт.
Січень	9 946,80	8
Лютий	686,85	8
Березень	18 263,68	8
Квітень	5 325,36	22
Травень	1 136,57	5
Червень	6 975,87	16
Усього	42 335,12	67

Протягом зазначеного періоду Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку зареєструвала 67 випусків акцій на суму 42,34 млрд. грн. Щодо кількості, то найбільше випусків акцій було зареєстровано в квітні 2016 року – 22 випуски на суму 5, 3 млрд. грн. За обсягом найбільше акцій було випущено у березні - на суму 18, 4 млрд. грн. [3].

Щодо облігацій, то Комісія протягом першого півріччя 2016 року зареєструвала 69 випусків облігацій підприємств на суму 4,43 млрд. грн. (табл.2.7).

Таблиця 2.7

Обсяг та кількість випусків облігацій підприємств, зареєстрованих Комісією протягом січня-червня 2016 року [3]

Період	Обсяг випуску облігацій підприємств, млн. грн.				Кількість випусків, шт.
	Підприємства (крім банків та страхових компаній)	Банки	Страхові компанії	Загальний обсяг зареєстрованих випусків	
Січень	620,68	0,00	0,00	620,68	7
Лютий	1 069,29	0,00	0,00	1 069,29	31
Березень	268,80	0,00	0,00	268,80	4
Квітень	416,98	0,00	0,00	416,98	14
Травень	1 684,50	0,00	0,00	1 684,50	9
Червень	368,11	0,00	0,00	368,11	4
Усього	4428,36	0,00	0,00	4428,36	69

Вже нами зазначалося, що для фондового ринку України характерні значні обсяги торгів на біржовому ринку.

За результатами торгів на організаторах торгівлі обсяг біржових контрактів з цінними паперами протягом першого півріччя 2016 року становив 109,55 млрд. грн. (табл.2.8).

Таблиця 2.8

Динаміка обсягів біржових контрактів з цінними паперами, укладених на вітчизняних біржах протягом січня-червня 2016 року, млн. грн. [3]

Період	Організатор торгівлі									Усього
	УФБ	ІННЕКС	Універсальна	ПФТС	КМФБ	УМВБ	Перспектива	ЄФБ	УБ	
Січень	2,67	0,00	2,09	863,17	131,66	0,00	12873,83	1,05	207,36	14081,84
Лютий	2,88	0,03	2,517	3003,65	289,93	0,00	11814,05	1,23	271,05	15385,34
Березень	10,21	0,03	5,53	5780,12	219,56	0,00	12228,91	0,00	299,34	18543,70
Квітень	0,81	0,20	3,51	9412,15	49,41	21,22	13308,26	0,19	243,85	23039,60
Травень	0,06	0,00	0,72	6728,60	339,26	0,00	7051,17	0,00	174,92	14294,72
Червень	0,28	0,74	0,36	14901,26	208,13	0,49	8825,79	0,06	270,57	24207,68
Усього	16,91	1,00	14,73	40688,96	1237,95	21,71	66102,02	2,53	1 467,08	109552,88

Протягом першого півріччя 2016 року, в порівнянні з даними аналогічного періоду 2015 року, обсяг біржових контрактів з цінними паперами на вітчизняних біржах зменшився на 74,82 млрд. грн. (або 40,58%) - із 184,37 млрд. грн. до 109,6 млрд. грн.

Найбільші обсяг торгів фінансовими інструментами на організаторах торгівлі протягом періоду, який аналізується, припадає на державні облигації України (92,86 млрд. грн. або 84,76% від загального обсягу укладених біржових контрактів) і депозитні сертифікати Національного банку України (11,36 млрд. грн. або 10,37% від загального обсягу укладених біржових контрактів) (табл. 2.9).

Заощадження є основним джерелом інвестицій, від яких залежить не тільки стан фондового ринку, але й економічний розвиток країни. Суб'єктами заощадження є домогосподарства, підприємства, держава та іноземці. Показник заощаджень залежить від рівня доходів, які отримує населення, і схильності населення та суспільства до заощадження, що визначає обсяг заощаджень, який

населення дозволяє собі накопичити при існуючому рівні доходів.

Таблиця 2.9

Обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі (з розподілом за видом фінансового інструменту) протягом січня-червня 2016 року, млн. грн. [3]

Період	Акції	Облігації підприємств	Державні облігації України	Облігації місцевої позики	Інвестиційні сертифікати	Депозитні сертифікати Національного банку України	Опціонні сертифікати	Деривативи	Усього
Січень	117,80	442,07	6 583,24	0,00	83,70	6 758,66	14,74	81,64	14 081,84
Лютий	150,14	252,12	12 961,94	0,00	123,65	1 715,47	50,33	131,67	15 385,34
Березень	270,62	635,82	15 040,32	0,00	116,57	2 259,69	92,53	128,16	18 543,70
Квітень	188,84	677,95	21 459,26	0,00	4,10	525,99	98,55	84,92	23 039,60
Травень	101,11	409,23	13 577,14	0,00	7,45	100,36	39,61	59,82	14 294,72
Червень	105,94	709,65	23 236,40	0,00	11,98	0,00	25,13	118,57	24 207,68
Усього	934,45	3 126,84	92 858,30	0,00	347,44	11 360,17	320,90	604,78	109 552,88

Зв'язок між інвесторами і позичальниками здійснюється за допомогою фондових бірж. Фондові біржі забезпечують можливість трансформації заощаджень в інвестиції. Оскільки у країнах із перехідною економікою, до яких можна віднести й Україну, доходи населення витрачаються переважно на споживання (до 90%), то вони не можуть бути джерелом інвестицій. Серед українців лише 40% мають банківські рахунки і лише 5% використовують їх для накопичення. Це пов'язано з низьким рівнем заробітної плати – у середньому в Україні 2,5 тис. грн., у Києві – близько 4,5 тис. грн. Збідненню населення посприяли військові події на Сході України [87].

До того ж більшість населення не має належного економічного мислення, яке б визначало його господарську поведінку. Тому вкрай важливою є освіта населення. Фінансова грамотність населення, його освіченість сприяє формуванню економічної культури і розумінню логіки розвитку сучасного фондового ринку.

У той же час приріст інвестицій, що розміщуються на фондовому ринку, збільшує поточне споживання домогосподарств. Приватне споживання є найбільшим компонентом у структурі національного доходу, волатильність прибутковості на ринку цінних паперів корелює з коливаннями темпів

зростання валового внутрішнього продукту. Але стимули до інвестування виникнуть тільки за умов фінансової стабільності та збільшення реальних доходів, чого, на жаль, не спостерігається в економіці України.

Приріст доходів населення України може стати результатом державної політики, скерованої на зменшення монополізації економіки, її структурні зрушення на користь високоприбуткових виробництв, зростання продуктивності праці, збільшення кількості робочих місць та підвищення офіційної зайнятості, а не на зловживання державною владою заради захоплення монополістичних надприбутків, корупційне збагачення та привласнення об'єктів державної власності.

2.4. Оцінка фінансових послуг на валютному ринку

Одним з найважливіших секторів ринку фінансових послуг виступає валютний ринок. Окремі ринки, розміщені в різних точках світу, центрах міжнародної торгівлі і валютно-фінансових операцій утворюють валютний ринок світового масштабу. На світовому валютному ринку реалізується дуже багато операцій, пов'язаних із зовнішньоторговельними розрахунками, міграцією капіталу, туризмом тощо.

Поняття валютного ринку на даному етапі наукового розвитку є широко застосовуваним як в економічній літературі, так і на практиці. Тим не менш, однозначне його трактування в літературі відсутнє.

Наприклад, І. І. Дяконова валютний ринок вважає особливою сферою економічних відносин, які пов'язані із проведенням операцій з іноземною валютою і платіжними документами в іноземних валютах (чеки, векселі, акредитиви, телеграфні і поштові перекази) [34, 322].

У словнику фінансово - правових термінів за редакцією Л. К. Воронової зазначається, що валютний ринок є економічною категорією. Вона відображає певну сукупність відносин. А ці відносини пов'язані з здійсненням операцій щодо купівлі-продажу валютних цінностей та руху іноземного капіталу [107,

126].

А.С. Гальчинський розглядає валютний ринок як складне економічне явище. Він зазначає, що сучасний валютний ринок є розгалужена система механізму, функціонування якого повинно забезпечити купівлю і продаж національної грошової одиниці та іноземної валюти з метою їх використання для обслуговування міжнародних платежів [22, 373].

На думку Б.С. Івасіва, валютний ринок виступає як система економічних відносин, які пов'язані з операціями купівлі-продажу іноземної валюти та інших валютних цінностей [41, 483].

Ми ж повністю підтримуємо тернопільських науковців О.В. Дзюблюка і О.С. Пруського, які поняття «валютний ринок» трактують у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні валютний ринок вони розглядають як сукупність економічних відносин, які виникають під час здійснення операцій щодо купівлі продажу іноземної валюти, а також операцій, пов'язаних із переміщенням валютного капіталу. У вузькому розумінні, на їх думку, валютний ринок - це сукупність певних інститутів і механізмів, які, взаємодіючи, мають можливість здійснювати валютні операції, враховуючи поточну ринкову ситуацію [32, 21-22].

Валютний ринок забезпечує реалізацію багатьох послуг, які сприяють міжнародній торгівлі, переміщенню капіталу, робочої сили, туризму та ін. Валютний ринок забезпечує страхування валютних ризиків, диверсифікацію валютних резервів, переміщення міжнародної валютної ліквідності, тобто своєчасне і безперебійне здійснення платежів за міжнародними зобов'язаннями та ін.

Класифікувати валютний ринок можна в залежності від вибраної класифікаційної ознаки. Досить вдалу класифікацію валютного ринку наводить відомий вчений Еш (табл. 2.10).

Особливе місце у національній валютній системі відводиться учасникам валютного ринку.

Таблиця 2.10

Класифікація валютного ринку [37, 223]

Критерії класифікації	Назва сегментів валютного ринку
Залежно від організації торгівлі	- біржовий - позабіржовий
За видами валютних курсів	- з фіксованим режимом - з «вільно плаваючим» режимом - з «регульованим плаваючим» режимом - з подвійним режимом - з системою множинних режимів
За характером операцій	- конверсійний (касовий, ф'ючерсів, форвардів, свопів, опціонів, арбітражний) - депозитний (короткостроковий, строковий, до запитання) - кредитний (короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий)
За сферою поширення	- міжнародний - світовий - національний - регіональний
Відносно валютних обмежень	- вільний - регульований
За територіальним розміщенням	- європейський - північноамериканський - азіатський або далекосхідний
За суб'єктами, які здійснюють операції з валютою	- міжбанківський - біржовий - клієнтський

С.Я. Боринець основними учасниками валютного ринку вважає: валютну біржу; комерційні банки; центральний банк; підприємства, фінансові установи, які здійснюють зовнішньоекономічні операції; підприємства, міжнародні корпорації, фінансові установи, які здійснюють іноземні вкладення активів; фізичні особи та валютні брокерські фірми [15, 81].

Ми вважаємо, що на валютному ринку присутні чотири групи таких основних гравців: комерційні банки; небанківські фінансові інститути; корпорації, які проводять торгові операції закордоном; центральні банки.

Комерційні банки здійснюють важливий вплив на валютні ринки, оскільки кожна міжнародна операція відображається на рахунках комерційних банків, розташованих в різних фінансових центрах.

2. Небанківські фінансові інститути дедалі частіше пропонують своїм клієнтам великий вибір послуг (більшість з яких аналогічні тим, які реалізуються банками).

3. Корпорації, які проводять торгові операції закордоном, часто отримують кошти або здійснюють платежі у валютах, які відрізняються від тієї, яка використовується в місці знаходження штаб-квартири тієї чи іншої корпорації.

4. Центральні банки є чи не найважливішими гравцями валютних ринків. Дії центрального банку розглядаються як індикатор майбутньої економічної політики, здатної вплинути на зміну обмінних курсів.

Центральним банком України є Національний банк, який є основним органом контролю і валютного регулювання в Україні. Він реалізовує валютну політику та регулює виконання банками функцій, які забезпечують процес валютного контролю за виконуваними через ці банки операціями.

Провідне місце серед учасників валютного ринку займають комерційні банки, оскільки в них відкриваються рахунки як у національній, так і в іноземній валюті. Комерційні банки мають розвинуту систему телекомунікацій. Їм дуже зручно виконувати доручення клієнтів з купівлі-продажу валюти. Тому банківські установи постійно торгують валютою як всередині країни, так і за її межами; як безпосередньо один з одним, так і через валютні біржі. Торгівлю валютою банки можуть здійснювати як за свої кошти, так і за кошти клієнтів. Для проведення операцій з іноземною валютою банки повинні мати ліцензію від Національного банку України.

У нашій державі основою валютного ринку є Міжбанківська валютна біржа. На біржі реалізуються торги з таких валют: євро, американський долар та російський рубль (торги проводяться щоденно), а також торгують британськими фунтами стерлінгів, австрійськими шилінгами, канадськими доларами та іншими валютами.

Значення валютного ринку для вітчизняної економіки в цілому визначається його функціями. Стверджуючи це, С.М. Еш до основних функцій

валютного ринку відносить [37, 222]:

- реалізація валютної політики держави, спрямованої на забезпечення регулювання національної економіки задля розширення зовнішньоекономічних зв'язків;

- створення суб'єктам валютного ринку передумов для своєчасного здійснення міжнародних розрахунків і сприяння завдяки цьому розвитку зовнішньої торгівлі;

- визначення і формування попиту та пропозиції на валютні операції;

- регулювання валютних курсів;

- диверсифікація валютних резервів;

- хеджування валютних ризиків;

- отримання прибутку від проведення операцій з валютою та валютними цінностями тощо.

Зазначені вище функції реалізуються через виконання учасниками валютного ринку широкого кола валютних операцій.

Ми знову поділяємо думку О.В. Дзюблюка та О. С. Пруського, що при класифікації валютних операцій в першу чергу повинні враховуватися економічний зміст та мета проведення операції. Так, науковці вважають, що всі валютні операції можна умовно розділити на дві категорії [32, 44]:

- основні;

- допоміжні.

Основні валютні операції представляють найбільший інтерес як для комерційних банків, так і для їхніх клієнтів. Саме основні валютні операції дозволяють отримувати прибуток, хеджувати ризики, здійснювати диверсифікацію активів та пасивів, погашати свої зобов'язання перед контрагентами тощо. До основних операцій відносяться [32, 44]:

- конверсійні операції;

- операції, що пов'язані з переміщенням валютного капіталу;

- операції з організації міжнародних розрахунків.

Допоміжні валютні операції покликані, передусім, забезпечити своєчасне

та якісне виконання основних валютних операцій, а також сприяти розширенню асортименту банківських послуг та створенню належних умови для організації функціонування банку на національному та міжнародному валютному ринках. До таких операцій належать [32, 44]:

- відкриття та ведення валютних рахунків клієнтів;
- встановлення кореспондентських відносин з іноземними банками;
- неторговельні операції.

Таким чином, наведена класифікація може виконувати подвійну роль: по-перше, систематизувати наявні валютні операції, по-друге, здійснювати класифікацію видів діяльності комерційних банків на валютному ринку.

На формування попиту і пропозиції на валютному ринку впливає безліч факторів. Фактори, що впливають на валютний ринок, А. П. Румянцев поділяє на структурні та кон'юнктурні.

До структурних факторів відносять:

- показники економічного розвитку вітчизняного ринку;
- обсяг грошової маси в обігу;
- рівень інфляції;
- обсяг дефіциту державного бюджету;
- платоспроможність країни;
- стан і структура платіжного балансу країни;
- обсяг внутрішніх та зовнішніх запозичень,
- місце країни на світовому ринку товарів та послуг.

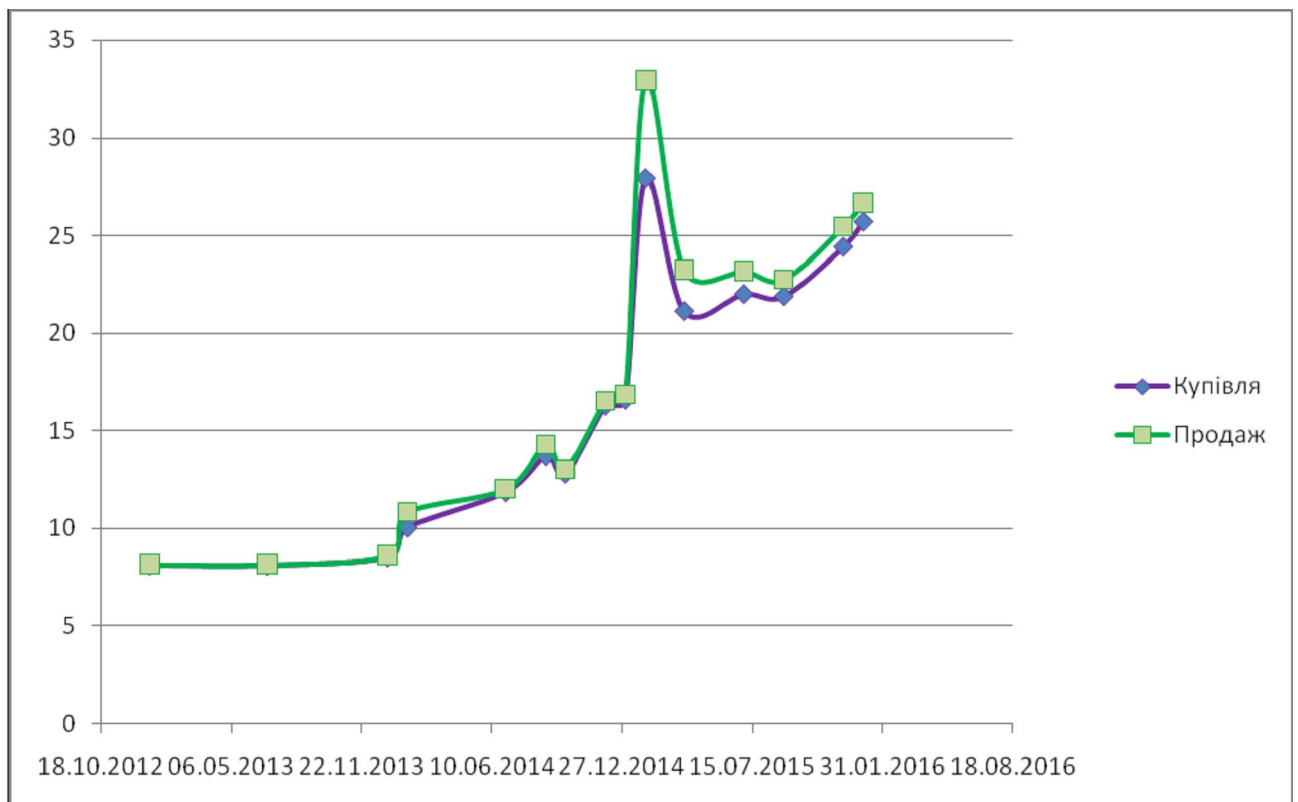
До кон'юнктурних факторів відносяться:

- спекулятивні валютні операції;
- зміни на політичній арені країни;
- формування інфляційних очікувань;
- рівень розвитку інших секторів ринку фінансових послуг [102, 94].

Сучасний валютний ринок України функціонує в умовах вкрай несприятливого зовнішнього середовища та загострення соціально-політичної

напруженості в суспільстві. Зазначені чинники негативно впливають на національну економіку та не сприяють інноваційному її розвитку. За останні роки курс гривні суттєво знизився. Так, наприкінці 2013 року курс гривні до долара США на міжбанківському валютному ринку був на рівні – 8,11 грн. за один дол. США. 2014 рік відзначився вагомою девальвацією гривні відносно більшості іноземних валют. Це було спричинено, підкреслює Т.С. Моршенюк, скороченням обсягу експорту, подорожчанням імпортової продукції, зменшенням притоку прямих іноземних інвестицій та значними витратами на обслуговування державного боргу [74].

За період з січня 2014 по лютий 2015 валютний курс коливався в проміжку від 8,37 до 32,98 гривні за долар США (встановленим НБУ) (рис. 2.10.) [4]. Дане явище нанесло значний удар по економіці країни та добробуті населення.

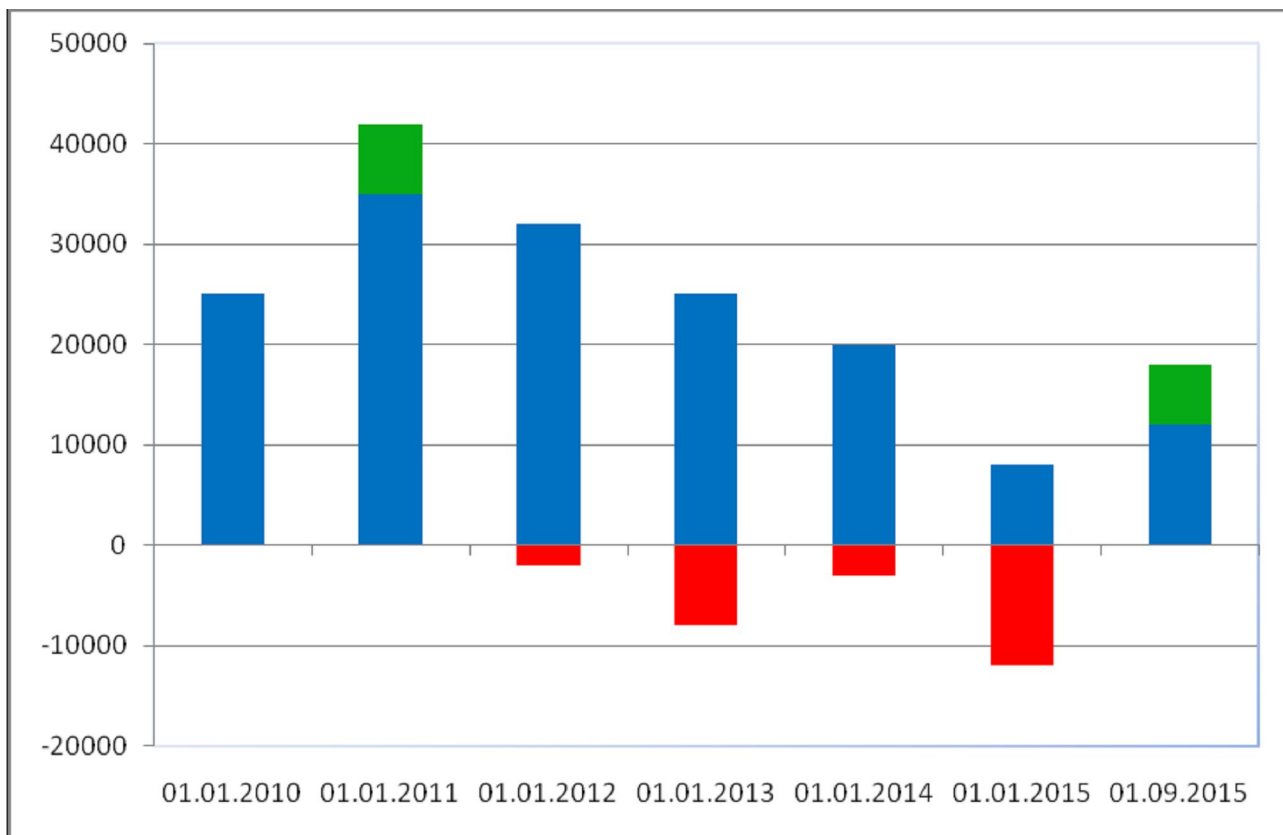

Рис. 2. 10. Динаміка курсу НБУ USD/UAH за 2013–2016 р.р. [4]

В 2015 році більшість кризових тенденцій збереглося. Тривало скорочення виробництва. У I кварталі 2015 року у порівнянні з аналогічним періодом 2014 року промислове виробництво скоротилося на 21,4%. Гривня

продовжувала девальвувати. Статистичні дані станом на початок 2015 року свідчили про дефіцит зведеного платіжного балансу. Він становив 743 млн. дол. США, що на 1.4 млрд. дол. США менше, ніж у лютому 2014 року. Пояснюється це скороченням відпливу коштів за фінансовим рахунком. Дане скорочення мало призвести до стабілізації курсу, а незначне зменшення дефіциту мало спричинити поживлення економічної активності суб'єктів валютного ринку. Посилення девальваційних очікувань і вплив 9 депозитів з банківської системи призвели до зростання відпливу готівкової валюти поза банки до 1,7 млрд. дол. США [84].

Загальновизнано, що золотовалютний резерв держави є вагомим індикатором і важелем впливу на стан економіки держави та обмінного курсу національної валюти. За останні шість років золотовалютний запас України досягав найбільших значень у 2011 році, коли він становив 31794,6 млн. дол. (рис. 2.11.).

Рис. 2.11. Динаміка зміни обсягу золотовалютних резервів України за період 2010-2015 рр. [84]

Динаміка подальших років вказує на його зменшення. Наступне збільшення золотовалютних резервів відбулось у 2015 році. Але у цей період казна поповнилась переважно за рахунок кредитних коштів міжнародних кредиторів, основним з яких став МВФ [8].

Міжнародний Валютний Фонд прогнозував, що економічний стан України мав покращитися вже в 2016 році, проте для підвищення рівня життя населення потрібно щонайменше декілька років.

Аналізуючи валютний ринок України та динаміку курсу національної валюти, варто виділити основні проблеми, що потребують негайного вирішення:

- подолати тенденцію девальвації гривні відносно іноземних валют, що негативно впливає на економічний розвиток держави і темпи інфляції;
- не допускати значних коливань валютного курсу гривні;
- повернути довіру населення до національної валюти, зменшивши попит на іноземну валюту і понизивши рівень доларизації;
- забезпечити стабілізацію валютного ринку України шляхом удосконалення валютного законодавства;
- провести чітке розмежування і розподіл функцій валютного регулювання та валютного контролю між державними органами, що сприятиме підвищенню ефективності функціонування самих державних регуляторів [72].

Для забезпечення нормального функціонування та розвитку вітчизняного валютного ринку необхідно:

- 1) суттєво поліпшити стан та структура платіжного балансу України;
- 2) скоротити, а згодом й ліквідувати міжнародну кредитну заборгованість України;
- 3) наблизити ринковий курс гривні до паритету купівельної спроможності;
- 4) домогтися більш жорсткішої регламентації державних кредитів і їх використовувалися з інвестиційною метою.

Висновки до розділу 2

Дослідження практичних засад формування і розвитку ринку фінансових послуг України дало змогу зробити такі висновки.

1. Ринок банківських послуг являється основною складовою ринку фінансових послуг. Сутність ринку банківських послуг полягає в організації законодавчо обумовленої системи взаємовідносин, що виникають між його суб'єктами, які забезпечують реалізацію попиту на банківські послуги з боку клієнтів та пропозицію цих послуг банківськими установами на основі сформованої ціни.

2. Банківська послуга - це соціально-економічні відносини між комерційним банком та його клієнтом щодо задоволення потреби в залученні, зберіганні та примноженні грошових коштів як інструментів (благ) для задоволення тих чи інших потреб споживачів, що впливають із комісійно-посередницьких можливостей як банківської установи, так і відповідних клієнтських потреб, на комерційних умовах.

3. Головну функцію у створенні ефективної системи захисту як держави, так і окремих його громадян відіграє ринок страхових послуг. Ринок страхових послуг, як складова економіки країни, в значній мірі здатний забезпечити безперебійну діяльність суб'єктів ринку, захист майнових інтересів громадян і підтримання соціальної стабільності суспільства.

4. Ринок страхових послуг представляє собою економічні відносини з приводу захисту економічних інтересів держави, корпоративного сектора, домогосподарств та забезпечення стійкого функціонування ринкових інститутів за допомогою механізму перерозподілу ризиків через мобілізацію фінансових ресурсів у страхові фонди на основі сплати страхових премій та здійснення руху грошових потоків в економіці.

5. Фондовий ринок є одним з основних елементів сучасної ринкової економіки і працює у системі фінансового ринку, який є вагомою складовою фінансової системи країни. Фондовий ринок - складне і багатогранне

утворення. З функціональної точки зору – це система економічних відносин між суб'єктами з приводу кредитування і співвласності, що виражається через випуск і обіг цінних паперів. З інституційної точки зору – це сукупність спеціалізованих організацій (бірж, фондів тощо) і правил поведінки, що забезпечують випуск і обіг цінних паперів. З відтворюючої точки зору – це сфера виробництва і обігу цінних паперів, що забезпечує акумуляцію в них тимчасово вільних грошових коштів і перерозподіл їх між галузями, що створюють умови для інвестицій.

6. На сучасному етапі розвитку валютний ринок є важливим елементом світового ринку фінансових послуг. Він відіграє важливу роль не лише в міжнародній торгівлі, а й взагалі у відтворенні економіки в глобальних масштабах. Основними гравцями валютного ринку є комерційні банки, корпорації, небанківські фінансові інститути та центральні банки. Нинішній стан українського валютного ринку характеризується певними проблемами, які заважають йому ефективно функціонувати, розвиватися та сприяти стабільному розвитку української економіки.

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

3.1. Вдосконалення механізму підвищення ефективності функціонування ринку фінансових послуг

Перед вітчизняною фінансовою системою сьогодні постали нові проблеми. Економічні та політичні кризи, а також ескалація конфлікту на сході країни, негативно вплинули на розвиток економіки. Зазначені чинники зумовили зниження довіри та розбалансування ринків фінансових послуг. Як наслідок, знецінилася національна грошова одиниця, зросли споживчі ціни, прискорилося інфляція [53, 5].

В сучасних умовах для економіки країни характерні високий рівень доларизації, готівкових розрахунків, а також процентних ставок. Попри це проблема українського ринку фінансових послуг, перш за все, полягає у відсутності в нього фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційного попиту з боку реального сектора економіки. Відповідно, вирішення цієї проблеми, справедливо підкреслює Л.І.Лютий, передбачає створення умов, які б давали змогу додатково залучити внутрішні фінансові ресурси, зокрема, заощадження фізичних осіб та «тіньовий капітал» до інвестиційної діяльності, а також створити привабливі умови для іноземних інвесторів [65, 63].

Для забезпечення активного зростання в середньостроковому періоді Україні необхідно впевненіше просуватися шляхом зміцнення макроекономічної та фінансової стабільності. Потрібно запроваджувати широкомасштабні та амбіційні структурні реформи. Останні забезпечили б поліпшення бізнес-клімату, залучення більшого притоку інвестицій та підвищили б конкурентоспроможність України. Здійснення ефективної монетарної та фінансової політики допоможе «заякорити» інфляційні очікування. Впровадження ж глибоких і комплексних фінансових та

економічних реформ сприятиме вирішенню вкорінених проблем, що вже занадто довго обтяжують перспективи розвитку країни.

Справедливо, вважаємо ми, зазначає З. П. Урусова, що зважаючи на об'єктивні тенденції сучасного ринку фінансових послуг, необхідно формувати на макrorівні адекватну середньострокову та довгострокову фінансову політику. Це пов'язано з тим, що державна політика на ринку фінансових послуг повинна спрямовуватися одночасно і на вдосконалення ринкового ціноутворення, і на подальший розвиток наважливіших для вітчизняної економіки базових товарів. Таким чином забезпечуватиметься ефективність ринкової інфраструктури. Разом з тим, наголошує З. П. Урусова, більше уваги варто приділяти сегменту похідних фінансових інструментів ринку фінансових послуг, а також підвищувати ефективність облікової системи, посилити протидію спекулятивній практиці біржової торгівлі. Ефективне регулювання ринку деривативів вимагає формування відповідних сучасних нормативно – правових основ, стандартів, принципів і технологій регулювання учасників ринку фінансових послуг. Необхідність формування державної фінансової політики пов'язана з конкретною метою - підвищити емісійну активність корпоративного сектора економіки, насамперед ринку акцій, що створить передумови для капіталізації вітчизняного виробничого сектора [119, 139].

Розвиток ринку фінансових послуг повинен супроводжуватися впровадженням інновацій. Останні впливають як на міжгалузеву структурну перебудову, так і на трансформаційні процеси в економіці. Тому основою подальшої еволюції ринку фінансових послуг повинен стати його інноваційний розвиток. Фінансові установи зобов'язані задовольняти потреби економіки у відповідних послугах. Як посередники вони виступають джерелом фінансових інновацій. Ці фінансові інвестиції спрямовані, перш за все, на збільшення обсягу пропозиції фінансового капіталу на фінансовому ринку. Вони забезпечать підвищення результативної інвестиційної діяльності, а також посилення позитивного впливу грошово-кредитної системи на економічні процеси в країні.

Розвиток інвестиційної діяльності передусім має на меті належне забезпечення фінансовим сектором потреб реальної економіки шляхом або вдосконалення процесів, або його трансформації через кардинальне поліпшення стандартів діяльності. Нові стандарти змінюють середовище фінансової діяльності. Вони сприяють формуванню нових системоутворюючих відносин фінансових установ та економічних агентів, створюючи передумови для виникнення нововведень. У теперішніх вітчизняних умовах до головних факторів утримання позицій на ринку фінансових послуг слід віднести спроможність впроваджувати інновації та ефективно їх використовувати. Для вітчизняних фінансових установ ця проблема особливо актуальна, оскільки багатьом із них властиві невисокий рівень інноваційної культури та слабкі організаційні механізми реалізації інноваційних процесів.

Інноватика як наука становить окремий напрям інноваційного менеджменту. Інноваційний ж менеджмент передбачає рух від інновації до підприємництва. Цей рух виявляється у формуванні, закріпленні та поширенні чогось нового. У перекладі з латинської мови інновація (*innovatio*) означає відновлення, оновлення; з німецької термін “*innovation*” перекладається як новизна, нововведення, інновація; з англійської мови — також як нововведення, новизна [128, 43].

За міжнародними стандартами інновацію визначено як кінцевий результат відповідної діяльності, втілений у новому чи вдосконаленому продукті, впровадженому на ринку; новому чи вдосконаленому технологічному процесі, використовуваному в практичній діяльності; а також в новому підході до надання соціальних послуг [111].

Відповідно до Закону України “Про інноваційну діяльність”, інновації — це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення — виробничі, адміністративні, комерційні та інші, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [96].

Разом з тим, переконані ми, інституціональною основою інноваційного

розвитку є не лише нормативно-правові акти, котрі визначають межі повноважень економічних суб'єктів і органів державної влади та управління. Фундаментом такого розвитку є також різні програми, які розробляються на державному та регіональному рівнях і мають цільову спрямованість.

На ринку фінансових послуг під інновацією розуміють цілеспрямовану зміну у функціонуванні фінансової системи. Ця зміна повинна передбачати впровадження нового в зміст, методи та форми надання фінансових послуг. Такі послуги відіграють багатоаспектну соціально-економічну роль у забезпеченні інвестиційними ресурсами економічних інтересів індивідів. Розвиток ринку фінансових інновацій означає виявлення нових потреб клієнтів через маркетингові дослідження ринку фінансових послуг з ціллю подальшого його розширення.

Л. Т. Гораль стверджує, що інновація на ринку фінансових послуг - це фінансова послуга, яка є результатом інноваційної діяльності учасників ринку фінансових послуг. І така інновація передбачає як нововведення в процесі обслуговування клієнтів, так і організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшать структуру та якість виробництва або соціальну сферу [28, 75].

У сучасному суспільстві впровадження інновацій визначає одночасне розроблення системної стратегії і тактики та забезпечення постійного реагування на мінливість ринку фінансових послуг як у довгостроковому, так і в короткостроковому аспектах. Цей фактор створює передумови для комплексного аналізу та використання системного підходу до інновацій, які стосуються всіх складових інвестиційного бізнесу. Стійка інноваційна система не лише допомагає розв'язати конкретну проблему. Така система уможлиблює подальші інновації. Сьогодні в будь-якій галузі інновації не тільки орієнтовані на створення нових технологій, продуктів та послуг, а є насамперед системним процесом, що відбувається в технологічному, економічному і соціальному полі, на якому формується стратегія "виживання" різних галузей економіки та їх суб'єктів господарювання.

Розвиток фінансових інновацій зазнає впливу мінливих стереотипів суспільної поведінки. Інноваційний поступ економіки супроводжується розширенням технологічних можливостей, збільшенням потенціалу ринку та фінансових потреб. Інновація, переконані ми, - це не лише суто наукова чи технологічна подія. Інновація перебуває в точці перетину технологій, фінансових інститутів і сигналів з боку попиту і пропозиції. Таким чином, інновації формуються в результаті складної взаємодії технічних можливостей та громадських потреб за наявності в суспільстві певних інститутів, зокрема фінансових установ.

До основних показників аналізу інноваційної діяльності фінансової установи застосовуються коефіцієнти інноваційного потенціалу та інноваційної активності. Ці два коефіцієнти визначають можливість практичної реалізації результатів наукових і експериментальних досліджень та розробок.

На основі систематизації результатів проведеного дослідження ми дійшли висновку, що інноваційний потенціал являє собою систему всіх видів ресурсів, які можуть бути використані в процесі інноваційної діяльності. Інноваційна ж активність характеризує рівень інтенсивності такої діяльності та можливість використання інноваційного потенціалу установи.

Інноваційну діяльність фінансових установ на ринку фінансових послуг С.О. Матковський пропонує вимірювати декількома показниками. До таких показників він відносить: кількість інноваційно-активних установ, обсяг реалізованої інноваційної продукції, величину інноваційних витрат, число упроваджених нових технологічних процесів та інноваційних видів продукції [71].

Л. Т. Гораль вважає, а ми на її боці, що при оцінюванні інноваційної діяльності фінансових установ на ринку фінансових послуг запропонованого С.О. Матковським переліку показників замало. При оцінюванні інноваційної діяльності фінансових установ на ринку фінансових послуг потрібно враховувати світовий досвід. Показники повинні не лише характеризувати стан інноваційної сфери, а й визначати також пріоритетні напрями інноваційної

політики, їх ефективного розвитку.

Тому, поряд із показниками інноваційного потенціалу та інноваційної активності (відповідно до міжнародної практики), до системи показників, що характеризують рівень інноваційної діяльності фінансових установ на ринку фінансових послуг, доцільно включити додатково показник, котрий характеризував би спробу, намагання сформування умови для розвитку цієї діяльності. Ці намагання вимірюються обсягом витрат на інновації з бюджету установи, понесених з метою підвищення інноваційної активності посередницьких послуг на досліджуваному ринку.

З огляду на світовий досвід, а також беручи до уваги особливості формування й реалізації інноваційної політики суб'єктами ринку фінансових послуг, для оцінювання рівня їхньої інноваційної діяльності доцільно запропонувати наведену систему, адаптувавши її до наявної та доступної статистичної інформації.

Безумовно, факт адаптації дещо знижує порівнянність із показниками європейських фінансових інноваційних досліджень. Попри це адаптація дає змогу сформувати систему показників, які можна застосовувати для проведення порівняльного аналізу та моніторингу.

Важливим напрямом вдосконалення та розвитку ринку фінансових послуг повинна стати розробка стратегії нарощення ефективності його розвитку. Така стратегія дозволить оптимізувати процеси функціонування інфраструктурної складової ринку фінансових послуг, а також підвищити його інформаційну ефективність.

Забезпечення ефективного функціонування ринку фінансових послуг виступає одним із чинників економічної самостійності країни. Ефективний ринок фінансових послуг сприятиме прискоренню інтеграційних процесів із розвинутими країнами світу, дозволить досягти значного економічного ефекту для країни в цілому.

Оскільки конкурентоспроможність виступає головним проявом ефективності, то ефективним може вважатися лише конкурентоспроможний

ринок фінансових послуг. Тому розглянемо існуючі методичні підходи до визначення ефективності функціонування ринку фінансових послуг через призму його конкурентоспроможності.

Досліджуючи сучасні комплексні методики оцінювання рівня ефективності функціонування конкурентоспроможного ринку фінансових послуг, Т.В.Марена дійшла висновку, що конкурентоспроможним є такий ринок фінансових послуг, на якому надається значний перелік послуг, встановлено конкурентні ціни на фінансові послуги, використовуються різноманітні фінансові інструменти, спостерігаються високі результати функціонування фінансових установ та забезпечується всебічний правовий захист учасників ринку [68, 44].

Ефективність функціонування ринку фінансових послуг може визначатися ефективністю або конкурентоспроможністю застосованих на ньому фінансових інструментів. Справедливо підкреслює К.В. Масляєва, що критеріями ефективності фінансових інструментів можуть виступати такі показники: оборотність, ліквідність, дохідність, наявність захисного механізму від потенційних ризиків, інформативність [69].

Оборотність фінансових інструментів характеризується їх здатністю бути об'єктом вільної купівлі-продажу на ринку фінансових послуг.

Ліквідність фінансових інструментів – це здатність їх швидкого перетворення на готівку або безготівкові засоби. І така здатність передбачає відсутність значних втрат їхнім власником.

Дохідність фінансових інструментів являє собою їх здатність забезпечувати отримання доходу. Дохід може виступати у вигляді дивідендів, відсотків або зростання курсової вартості. Щоб оцінити величину можливого прибутку від використання того чи іншого фінансового інструменту, необхідно проаналізувати фінансовий стан емітента, величину його прибутку та динаміку дохідності фінансового інструменту за останні роки [60, 61].

Ступінь ризикованості визначається збільшенням рівня ризику втрати грошових вкладень у фінансові інструменти. Таке збільшення може відбуватися

під впливом різноманітних негативних чинників. Інформативність фінансового інструменту має включати відомості про власника, емітента, фінансовий актив, фінансове зобов'язання, строк дії [70, 189 – 190].

Також ефективність функціонування ринку фінансових послуг може визначатися рівнем попиту та пропозиції фінансових послуг, що надаються на ньому. Крім комплексного оцінювання ефективності функціонування ринку фінансових послуг можна також визначати ефективність функціонування окремих сегментів ринку. Наприклад, ефективність функціонування небанківського сегменту ринку фінансових послуг, як зазначає І. Герасимова, може визначатися рівнем досягнутого соціального ефекту у вигляді або поліпшення матеріального стану, або отримання гарантій соціального захисту, збільшення зручності, економії часу, зменшення ризиків, появи стимулів для підвищення ділової активності, а також збільшення кількості робочих місць тощо [26].

Рівень ефективності функціонування банківського сегменту ринку може також визначатися за такими показниками: частка проблемних кредитів; співвідношення обсягу кредитів до величини депозитів; якість управління рівнем ліквідності та платоспроможності банківських установ; наявність ефективних механізмів повернення активів неплатоспроможних банків; рівень операційної залежності державних банків; рівень концентрації активів системно важливих банків тощо.

Для вимірювання ефективності функціонування ринку похідних фінансових інструментів І. Макаренко пропонує застосовувати інтегральний індикатор. При його розрахунку використовується гіпотеза фрактальності ринку та метод R/S-аналізу [66].

Не менш важливим фактором загальної ефективності та досконалості ринку фінансових послуг є його інформаційна прозорість і ефективність. Тільки забезпечивши інформаційну прозорість і ефективність, можна організувати зближення власників капіталу та його споживачів.

Визначаючи інформаційну ефективність ринку фінансових послуг,

необхідно брати до уваги, перш за все, його склад, структурованість, повноту, достовірність і своєчасність інформації про параметри функціонування ринку. Реакція ринку на інформацію, що надходить до нього, полягає у зміні ціни фінансового активу. Саме зміни ціни такого активу очікують від ринку всі учасники ринкових відносин, і передусім – суб'єкти, що спеціалізуються на наданні брокерських послуг на ринку фінансових послуг. Отримавши інформацію, що надійшла, ринок повинен у найкоротші терміни, практично миттєво, довести до всіх причетних до нього суб'єктів нові котирування акцій усіх як збанкрутілих підприємств, так і тих, що активно діють. Таке швидке відображення цін на ринку дозволяє дотримуватися рівності ринкової ціни акції її внутрішньої вартості.

Зростання інфраструктурних послуг і чисельності інфраструктурних елементів, а також зниження ціни на послуги суб'єктів інфраструктури веде до збільшення інфраструктурної доступності для учасників ринку. Такі зміни позитивно позначаються на соціально-економічних показниках розвитку фінансового ринку. І цей позитив означає, що збільшується вигода від одержуваних інфраструктурних послуг, розширюється доступність цих послуг на ринку і, як наслідок, зростає довіра прямих учасників до існуючої інфраструктури та ринку в цілому.

Водночас оптимальний стан функціонування інфраструктури залежить від розвитку та активності учасників ринку фінансових послуг. Чим більше розвинута інфраструктура, тим більший ефект отримують суб'єкти ринку. У цьому випадку йдеться про інфраструктурну ефективність ринку фінансових послуг. Інфраструктурна ефективність визначається не кількістю кожного з інфраструктурних елементів, а кількістю видів елементів та інтеграцією їхньої діяльності. Системність інфраструктурних інститутів передбачає комплексну підтримку укладання угод на ринку фінансових послуг.

Нами вже раніше відмічалось, що однією з важливих фінансових складових інвестиційної привабливості вітчизняної економіки є доступність фінансових послуг для різних суб'єктів ринку фінансових послуг. Така

доступність означає: для бізнесу – врахувати можливість доступу до фінансових ресурсів для того, щоб реалізувати інвестиційні проекти і програми; для банківських установ та інших фінансових посередників - при визначенні попиту на фінансові послуги, формуванні надійних джерел на основі акумулювання заощаджень і трансформації їх в інвестиції, для розробки планів розширення мережі філій; населення та інших споживачів фінансових послуг – при отриманні можливостей для того, щоб задовольнити попит на основні фінансові послуги на основі принципів прозорості та справедливості.

Проблема доступності до основних фінансових послуг являється однією з найактуальніших. Вона знаходиться під постійною увагою міжнародних організацій, якими є ОЕСР, Світовий банк, МВФ, Базельський комітет. Міжнародні організації вимагають дотримання відповідного балансу між інтересами тих, хто надає фінансові послуги, та споживачів таких послуг. Також вони застерігають про недопустимість збитків для роздрібних споживачів фінансових послуг. До категорії таких споживачів у більшості країн відносяться фізичні особи (а в окремих країнах – ще й дрібні комерційні підприємства).

Важливим орієнтиром фінансового розвитку країни визнано фінансове охоплення. Необхідно зауважити, що на початок 2015 року саме індикатор фінансового охоплення застосовувався національним регулятором майже у 50 країнах світу. Паралельно з цим індикатором враховувалась фінансова глибина; стійкість фінансових посередників і ринку; ефективність фінансових інститутів, ринків та операцій [76, 252].

Фінансове охоплення - це доступ споживачів до основних фінансових послуг, виключаючи різного роду перешкоди (цінові та нецінові) при їх отриманні.

Обстеження населення за рівнем охоплення фінансовими послугами із застосуванням ключових індикаторів фінансового охоплення є надзвичайно важливим для України. Пояснюється ця виключна важливість тим, що певна частина населення фактично не має доступу до фінансових послуг через

існування численних бар'єрів примусового виключення. Усунення можливих цінових і нецінових бар'єрів при отриманні фінансових послуг та забезпечення доступу до їх реалізації в цілому відповідає Загальним принципам захисту прав споживачів фінансових послуг. Такі принципи були схвалені міністром фінансів і головами центральних банків країн «Великої двадцятки» ще 14-15 жовтня 2011 року [76].

Доступність фінансових послуг, зауважує Науменкова С.В., визначається не тільки фінансовими, а й соціальними факторами. Соціальний чинник особливо активізується в регіонах з низьким рівнем економічного розвитку. В таких регіонах частина населення через низку бар'єрів фактично позбавлена можливостей для заощадження, кредитування, отримання інших роздрібних фінансових послуг [78, 31].

Проінформованість про доступність фінансових послуг дозволяє виділяти неохоплену фінансовими послугами групи населення за віковими категоріями, рівнем освіти та іншими показниками, що є вкрай важливими для гальмування процесів тезаврації та депривації, відновлення довіри до банківських та небанківських установ, формування сприятливого фінансового клімату.

Підвищення рівня фінансової доступності повинно орієнтуватися на формування системи захисту прав споживачів фінансових послуг. Якісні фінансові послуги сприятимуть фінансовій стабільності та зростанню добробуту населення, стануть доступними і зрозумілими для них, запобігатимуть застосуванню дискримінації щодо споживачів фінансових послуг [90, 64].

Зміни, що відбуваються останнім часом в банківському секторі України, обмежують спектр основних видів фінансових послуг для широких верств населення, насамперед, для сільської місцевості. Зокрема, впродовж 2005 - 2015 років кількість відділень банківських установ на 1000 кв. км території країни скоротилася з 2,59 до 0,51 од., а на 100 тис. осіб дорослого населення - з 3,7 до 0,76.

Необхідно зауважити, що за значенням вказаного показника Україна

відноситься до найбільш бідніших країн світу. На основі використання даних глобального обстеження, яке було здійснене Світовим банком, в Україні у 2014 році 41% респондентів мали відкриті рахунки у банківських установах. Для жінок цей показник становив лише 39 %. Показник є дуже низьким в порівнянні з рівнем фінансової захищеності жінок в інших країнах Європи, де частка тих, хто має відкриті офіційні рахунки, коливається у межах 60—90 %. Лише 5 % дорослого населення України заощаджували свої кошти, використовуючи офіційні рахунки.

Слід зауважити також, що ситуація у банківському секторі негативно вплинула на відношення користувачів фінансових послуг до банківських установ як інституцій, де можна зберігати свої власні кошти. В результаті обстеження Фондом гарантування вкладів фізичних осіб виявлено, що у 2015 році тільки 18 % цільової аудиторії зберігали у банківських установах половину і більше власних заощаджень, а третина населення взагалі не користувалася послугами банків для заощадження власних коштів [86, 9]. Для порівняння візьмемо США, Німеччину, Австрію, Францію, Швецією, де більша половини дорослого населення заощаджують свої кошти, використовуючи офіційні (як правило, банківські) рахунки. Внаслідок скорочення доходів і високого рівня боргового навантаження лише 8 % населення скористалися новими позиками, в той же час як 37 % вітчизняних громадян позичають кошти у родичів або друзів [78,34].

В умовах загострення фінансової та економічної ситуації для відновлення збалансованого розвитку ринку фінансових послуг необхідно здійснювати комплексні заходи. Насамперед, при наданні фінансових послуг для широких верств населення варто зосереджувати увагу на виявленні та усуненні цінових та нецінових бар'єрів. Актуальність цього завдання підтверджується реальною ситуацією, що склалася в Україні при скороченні доходів користувачів фінансових послуг і зниженні довіри до фінансових посередників.

За даними ФГВФО, у 2015 році відкриті банківські депозити мали лише 27 % користувачів банківських послуг, а 65 % мали кошти лише на банківських

картках, без відкриття депозитних рахунків. Тільки 13 % представників старшої вікової групи населення (понад 60 років) мали відкриті рахунки у банківських установах. Основна маса населення мали карткові рахунки, якими є зарплатні та соціальні проекти, а рахунки, що були відкриті з власної ініціативи, склали лише 36 % [86, 9].

Окрему увагу необхідно зосередити на збалансованість попиту та пропозиції на фінансові послуги, а також на захист прав споживачів. З огляду на це, С. В. Науменкові пропонує виділяти перелік першочергових завдань, які допоможуть вдосконалити діючу регуляторну практику, а саме [78, 36]:

- розробити критерії доступності фінансових послуг до населення, які надаються як фінансовими посередниками, так і безпосередньо відповідними платіжними агентами;

- уточнити статус платіжних агентів і конкретизувати регуляторні вимоги щодо набуття ними відповідних прав на здійснення діяльності з надання фінансових послуг;

- розробити питання, що будуть використовуватися для анкетування, та організувати широкомасштабне обстеження рівня доступності фінансових послуг для населення, які надаються різними постачальниками фінансових послуг через платіжних агентів, за видами послуг і територіальним поділом;

- проаналізувати ціноутворення на фінансові послуги та визначити середню вартість фінансових послуг і середній розмір платежу за фінансові послуги, що надаються через фінансових посередників та платіжних агентів;

- виділити адміністративно-територіальні одиниці з найбільшою та найменшою щільністю точок доступу населення до фінансових послуг;

- здійснити оптимізацію інфраструктури ринку фінансових послуг, у т.ч. структури пунктів обслуговування споживачів фінансових послуг та електронних пунктів самообслуговування (платіжних терміналів);

- розробити рекомендації щодо оптимізації суб'єктного складу постачальників фінансових послуг на різних сегментах споживчого ринку, які вимагають підвищеної уваги щодо технологічної, операційної та

комунікаційної інтеграції, виключаючи можливість регуляторного арбітражу;

- запроваджувати принципи та правила ризик-орієнтованого регулювання та нагляду за різними групами постачальників фінансових послуг, незалежно від сектора ринку та правової форми постачальника;

- вдосконалити регуляторний контроль за фінансовими посередниками, які використовують різні механізми дистанційного надання фінансових послуг (мобільний та Інтернет-банкінг), особливо за умов створення мережових структур з надання фінансових послуг (мережовий маркетинг).

Ми солідарні з С.В. Науменковою, яка вважає, що підвищення доступності фінансових послуг для населення України дозволить [77, 32]:

- підвищити рівень заощаджуваності населення та розширити можливості для спільного інвестування;

- розвинути технології мікрофінансування, включаючи фінансування малого бізнесу, знизити рівень соціальної ізоляції малозабезпечених верств населення, скоротити обсяг неформального (тіньового) кредитного ринку та лихварства;

- перейти від затратних методів боротьби з бідністю на основі субсидування та благодійності до запровадження програм самозайнятості для найбільш вразливих верств населення;

- підвищити рівень фінансової грамотності, у т.ч. для розширення обсягу фінансових послуг на основі використання систем електронної комерції та безготівкових розрахунків.

Ми також згодні з З. П. Урусовою, яка зазначає, що зважаючи на об'єктивні тенденції сучасного ринку фінансових послуг, необхідно формувати адекватну середньострокову та довгострокову фінансову політику на макрорівні. Також велику увагу варто приділяти сегменту похідних фінансових інструментів ринку фінансових послуг, підвищенню ефективності облікової системи, протидії спекулятивній практиці біржової торгівлі [119, 139].

Державна політика на ринку фінансових послуг повинна бути спрямована на вдосконалення ринкового ціноутворення і на подальший розвиток найбільш

важливих для української економіки базових товарів, і тим самим забезпечити ефективність ринкової інфраструктури.

Ефективне ж регулювання ринку деривативів вимагає формування відповідних сучасних нормативно – правових основ, принципів, стандартів і технологій регулювання учасників ринку фінансових послуг. Необхідність формування державної фінансової політики пов'язана з конкретною метою - підвищити емісійну активність корпоративного сектора економіки, насамперед ринку акцій, що створить передумови для капіталізації вітчизняного виробничого сектора.

3.2. Використання зарубіжного досвіду щодо подальшого розвитку фінансових послуг та можливості його застосування в Україні

У формуванні ринку фінансових послуг (вже підкреслювалось нами в першому розділі дипломної роботи) велика роль відводиться регулюванню як єдиній системі. Така система дозволяє упорядкувати діяльність всіх учасників ринку фінансових послуг, а також операції між ними.

Питання реформування системи регулювання ринків фінансових послуг в країнах ЄС актуалізувались через негативний вплив фінансово-економічної кризи. Державне регулювання, як і досягнення суспільного благополуччя, змістило акцент з національного рівня на наднаціональний. Наднаціональний ж рівень регулювання реалізується шляхом взаємодії та координації діяльності різних національних органів. Водночас криза вказала на недоліки, які були притаманні системі фінансового нагляду в ЄС.

До суттєвого недоліку системи фінансового нагляду в ЄС необхідно відносити відсутність єдності у проведенні макро- та мікропруденційних політик як на національному рівні країн-членів ЄС, так і на рівні усього Європейського Союзу. Відтак особливої актуальності набувають питання дослідження шляхів реформування системи регулювання ринків фінансових послуг у розвинених країнах.

Не менш актуальними є аналіз реформістських процесів у країнах ЄС. Узагальнення, систематизація і практична реалізація зроблених в ході такого ґрунтовного всебічного аналізу висновків, впевнені ми, дозволить на національному рівні імплементувати кращий європейський досвід щодо напрямів удосконалення діючої системи державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні.

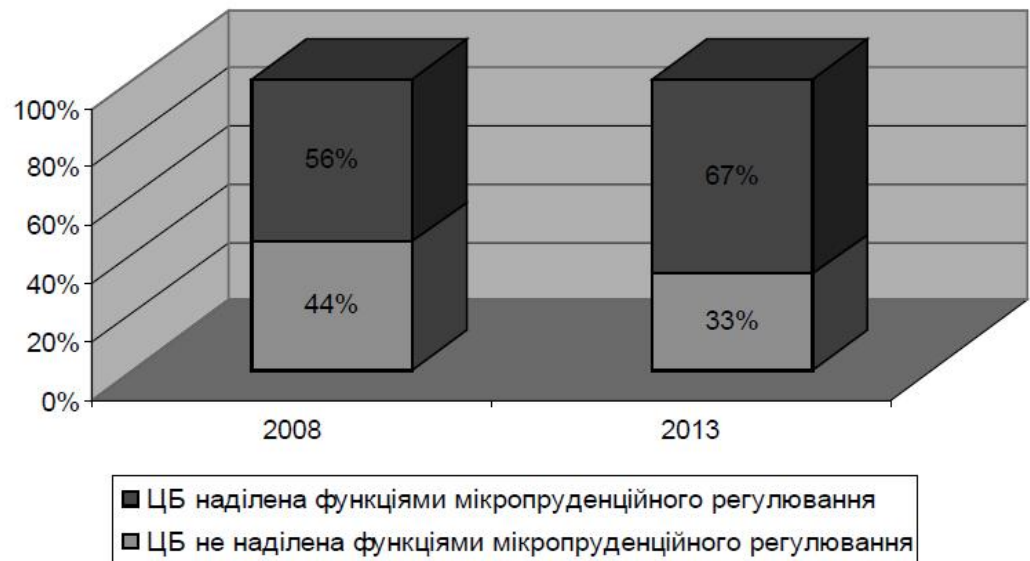
Ґрунтовне дослідження реформістських процесів, що здійснюються в системі державного регулювання ринків фінансових послуг в країнах ЄС, сприятиме впровадженню кращих традицій регулювання на ринку фінансових послуг України в умовах євроінтеграційного поступу.

Досліджено, що найчастіше у випадку розгортання фінансової кризи починає переважати тенденція інтеграції нагляду за ринками фінансових послуг у структуру центральних банків (ЦБ). Багато країн Європи з розвиненим фінансовим ринком обрали шлях злиття секторальних органів нагляду у структуру ЦБ. Зворотного процесу сьогодні не спостерігається.

Хоча за реформами стоять різні причини та стимули їх проведення, однак можна виокремити дві причини злиття органів нагляду. З одного боку, у більшості випадків мали місце недоліки співпраці між відокремленими секторальними органами нагляду (такі недоліки існували навіть у випадку формального створення спільних форумів для обміну інформацією між відокремленими секторальними органами). З другого боку, посилилася необхідність макропруденційного регулювання внаслідок глобалізації фінансових відносин, оскільки скерована на діяльності конкретних суб'єктів ринку система державного регулювання була не в змозі вчасно виявити та оцінити ризики системного характеру.

Впродовж останніх років макропруденційна відповідальність однозначно перейшла до національних банків. Такий перехід в більшості випадків зумовив також перехід мікропруденційних повноважень. Цього вимагала необхідність синхронізації мікро- та макропруденційних політик.

Більшість ЦБ країн ЄС для виконання своїх функцій ще раніше вже мали в своєму розпорядженні мікропруденційний інструментарій. Проте у посткризовий період до цих держав долучилися нові (рис. 3.1.).

Рис. 3.1. Розподіл центральних банків країн ЄС за мікропруденційними повноваженнями [9, 113]

У Великобританії в 2013 р. завершилося об'єднання з ЦБ спеціального органу нагляду за ринками фінансових послуг - Financial Services Authority (FSA). Оскільки у докризовий період система державного регулювання ринку фінансових послуг Великобританії вважалася еталоном для інших країн, то проаналізуємо процес інтеграції органів нагляду за ринком фінансових послуг у цій країні.

Доречно зауважити, що система регулювання ринків фінансових послуг у Великобританії спершу базувалася на діяльності трьох незалежних наглядових органів. Такими органами були FSA, Міністерства фінансів та ЦБ. Їх робота координувалася спільною робочою комісією. Але слід підкреслити, що така система регулювання не змогла протидіяти системним ризикам, вона не була готовою вчасно оцінити та відреагувати на ризики системного характеру.

З метою недопущення негативного впливу криз на фінансові ринки у майбутньому уряд Великобританії почав процес реформування системи державного регулювання ринків фінансових послуг. У рамках реформи

відповідальність за фінансову стабільність та весь макро- та мікропруденційний інструментарій перейшли до Центрального Банку Англії.

За мікропруденційне регулювання діяльності фінансових установ відповідає дочірня установа ЦБ. Цією установою є Prudential Regulatory Authority (PRA). За макропруденційне регулювання відповідає комісія з макропруденційної політики (Financial Policy Committee (FPC)). Обидва органи функціонують у структурі ЦБ. Однак функції захисту прав споживачів та нагляду за ринками були передані новій, окремо діючій установі. Такою установою став Financial Conduct Authority (FCA).

До комісії з макропруденційної політики надходить вся макро- та мікропруденційна інформація. При цьому комісія володіє також інформацією, що стосується захисту прав споживачів фінансових послуг. Саме в комісії з макропруденційної політики приймаються рішення стосовно впровадження єдиної політики у цій сфері. FPC засідає щоквартально, а до її складу входять голова ЦБ Англії, чотири управлінці ЦБ Англії, в т.ч. керуючий PRA, керуючий FCA, чотири зовнішніх члени, визначені Міністерством фінансів (HM Treasury), а також один делегований представник Міністерства фінансів (без права голосу).

Нині комісія з макропруденційної політики має два основних повноваження. З одного боку, вона може надавати рекомендації учасникам ринку та державним органам, де у випадку двох фінансових наглядових органів (PRA та FCA) це здійснюється за принципом “дій або пояснюй” (comply-or-explain) [9, 113].

З другого боку, комісія може наказувати цим двом органам застосовувати певні макропруденційні інструменти. На початковому етапі до її компетенції віднесли визначення розміру антициклічного буфера та секторальних (диференційованих) норм мінімальної капіталізації (базового капіталу). Однак у подальшому планується розширення її макропруденційного інструментарію, якщо його вимагатиме уряд [9, 113].

FPC двічі на рік готує стабілізаційну доповідь. В цій доповіді

аналізується поточний стан ринку фінансових послуг. З метою забезпечення прозорості діяльності FPC доповнює доповідь скороченим варіантом протоколу засідань.

Слід зазначити, що приклад Великобританії у сфері реформування державного регулювання ринків фінансових послуг у посткризовий період наслідували й інші країни Євросоюзу (табл. 3.1).

Таблиця 3.1
Мікропруденційний нагляд в країнах ЄС [9, 114]

Відокремлені органи нагляду	У ЦБ є наглядовий мандат	Twin Peaks (пруденційний нагляд у ЦБ, нагляд за дотриманням прав споживачів та за ринком в цілому відокремлений)	Повна інтеграція у ЦБ
Данія Естонія Фінляндія Польща Латвія Мальта Швеція Люксембург	Австрія Іспанія Італія Португалія Кіпр ФРН Румунія Словенія Болгарія Греція Франція	Голландія Великобританія Бельгія	Словаччина Угорщина Чехія Ірландія Литва

В Італії, наприклад, нагляд за діяльністю банків здійснює одночасно як ЦБ, так і спеціально уповноважений орган нагляду за ринками фінансових послуг. До функцій ЦБ Іспанії, Румунії, Болгарії, Словенії та Кіпру віднесено нагляд за кредитними установами. Функції нагляду за банками та фінансовими посередниками в Італії виконує ЦБ. ЦБ Португалії забезпечує банківський нагляд та пов'язаний з ним захист справ споживачів. ЦБ ФРН (Bundesbank) розділяє функції нагляду з BaFin. У Греції до ЦБ віднесено нагляд за кредитними установами та страховими компаніями, а нагляд за ринками капіталів проводить окремий орган – НСМС. У Франції нагляд за ринками капіталів здійснює окремий орган (AMF), а також в межах ЦБ Франції існує відокремлений структурний підрозділ, що проводить нагляд за кредитними установами та страховиками (АСР).

Важливо зазначити, що в процесах реформування державного регулювання фінансових ринків чільне місце належить Європейському

центральному банку (ЄЦБ). Роль ЄЦБ посилиться завдяки створенню єдиного наглядового механізму (SSM). В межах цього механізму ЄЦБ здійснюватиме незалежний безпосередній нагляд за дотриманням підвищених пруденційних вимог. Також він забезпечуватиме ефективне регулювання транскордонних фінансових операцій.

Єдиний наглядовий механізм поширюється на країни, які є членами єврозони, однак до нього можуть приєднатися й інші держави ЄС. В результаті реформи ЄЦБ перетворює національні органи регулювання у свої “неконцентровані” установи.

Процес деконцентрації пов’язаний з тим, що кожен наднаціональний орган проводить заходи зі зменшення повноважень національних органів регулювання. При цьому важелі в прийнятті стратегічних рішень переходять до наднаціональних органів. Національні ж органи регулювання здійснюють виконання та забезпечують дотримання норм і положень.

Останнім часом тісна співпраця між ЄЦБ та органом державного регулювання фінансового ринку країни, що не є членом SSM, здійснюється шляхом прийняття ЄЦБ відповідного рішення. Необхідною умовою для цього, коментує Бачо Роберт є [9, 115]:

- 1) потенційна країна-учасник повідомляє інших членів, комісію, ЄЦБ та ЕВА про своє бажання приєднатися до такого механізму регулювання;
- 2) національний орган регулювання зобов’язується дотримуватися розроблених норм і вимог ЄЦБ та надавати інформацію на його запит;
- 3) країна-учасник надає весь масив інформації, якого потребує ЄЦБ;
- 4) країна-член приймає необхідні законодавчі норми з метою забезпечення національним органом регулювання фінансового ринку виконання покладених ЄЦБ вимог і заходів.

Якщо країна не виконує наведені вище вимоги, то ЄЦБ в межах дискреціональних повноважень може прийняти рішення про припинення тісної співпраці. Підпорядкованість національних органів державного регулювання підкреслюється тим, що при припиненні співпраці не передбачено жодного

консультаційного механізму.

Єдиний наглядний механізм ЄЦБ наділений повноваженнями щодо пруденційного регулювання діяльності кредитних установ у країнах-учасниках SSM. Для забезпечення виконання своїх функцій ЄЦБ може надсилати запити до піднаглядних юридичних і фізичних осіб щодо надання будь-якої необхідної інформації. Він може перевіряти дані суб'єкти: вимагати необхідних документів, оцінювати бухгалтерську звітність, реєстри та первинні документи, вимагати усного чи письмового пояснення. ЄЦБ може здійснювати також виїзну перевірку, навіть позапланову без попередження. Якщо кредитні та фінансові установи свідомо не дотримуються законодавчих норм ЄС, а їх порушення тягне за собою накладення штрафу, то ЄЦБ повноважний їх оштрафувати. Застосовані санкції повинні бути ефективними й адекватними.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок про існування диференційованого підходу різних країн ЄС до питання регулювання ринків фінансових послуг. Водночас, цілком очевидним є те, що кризові явища, які охопили фінансові ринки розвинених країн, стали викликом для системи їх державного регулювання.

У зв'язку з цим актуалізувалися процеси реформування діючої системи державного регулювання ринків фінансових послуг. Проведені в Англії та Угорщині останнім часом реформи засвідчили, що зосередження макропруденційних та мікропруденційних повноважень в єдиному органі дозволить ефективніше протидіяти системним ризикам в майбутньому і вчасно нівелювати їх вплив.

При дослідженні ринків фінансових послуг потрібно зосередитись на обґрунтуванні доцільності і оцінюванні можливості імплементації у вітчизняній реальії зарубіжного досвіду щодо взаємодії банків і страхових компаній.

Жорстка конкурентна боротьба на сучасному ринку фінансових послуг змушує і банківські установи, і страхові компанії вишукувати альтернативні джерела доходів. Такі джерела може забезпечити, вважаємо ми, банкострахування, а також інші форми співробітництва банків і страхових

компаній. Моделі банківсько-страхової взаємодії набувають все більшої популярності в світі. Така популярність обумовлюється низкою причин.

Банківсько-страхова взаємодія повинна закінчуватися взаємною вигодою для обох учасників такої співпраці – банківських установ і страхових компаній. Передкризовий бум кредитування призвів до того, що банки більшою мірою забезпечували роботою страховиків. Вони пропонували клієнтів - своїх позичальників. Наразі ситуація на ринку складається таким чином, що стає актуальним реалізація не кредитних страхових програм через банки-партнери. Реалізація таких програм дасть можливість забезпечити додатковий дохід і банківським установам, і страховикам. Унікальність банку як партнера з продажу страхових продуктів полягає в тому, що він може одночасно виступати посередником і в роздрібному, і в корпоративному страхуванні. Співробітництво із страховою компанією дасть банку можливість диверсифікувати свої бізнес-напрями за рахунок надання клієнту більш широкого спектру фінансових послуг, отримання комісійної винагороди за реалізацію цих послуг, а також нарощування кредитних ресурсів за рахунок залучення тимчасово вільних коштів страховика.

Для страхової компанії співробітництво з банком зумовлює, насамперед, можливість використання бази клієнтів банку, його бренду та репутації як надійного партнера. Також слід відмітити, що використання банківського каналу продажів для страхової компанії суттєво зменшує затрати на просування страхових послуг та підвищує ефективність роботи збутової мережі. У цілому банківсько-страхова модель функціонування економічних агентів обумовлюється вигідністю для обох сторін та визначається кон'юнктурою фінансового ринку. Фінансовий ринок, у свою чергу, визначає будову такої моделі. У сучасних умовах взаємодія банків і страхових компаній інтенсивно розширюється. Відповідно, можна спрогнозувати подовження такої тенденції як у короткостроковій, так і середньостроковій перспективі.

Страхова та банківська справи достатньо близькі між собою, і тенденція до взаємної співпраці цих фінансових інститутів сформувалася давно.

Взаємовигідний процес узгодження спільних інтересів банків і страхових компаній пов'язаний з об'єднанням їх фінансових ресурсів. Ресурси об'єднуються для досягнення більш ефективного функціонування цих фінансових установ, підвищення показників їх діяльності, поліпшення конкурентоспроможності, утримання або збільшення частки на ринку, максимізації прибутку, підвищення ринкової вартості компаній. Зарубіжний досвід свідчить, що успішно досліджуючи клієнтську базу, поліпшуючи свою репутацію та пропоновані продукти, європейські банки збільшили обсяги своїх продажів до рівня, який дозволяє з впевненістю стверджувати, що банкострахування є високоприбутковим бізнесом.

Заслуговує на увагу виділення форм співробітництва (взаємодії) страховиків і банків, здійснене французькою страховою групою SCOR за результатами дослідження особливостей співпраці між банками і страховиками, яке проводилося цією групою, починаючи з 2005 року (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Класифікація взаємодії страховиків і банків [116, 331]

Назва моделі взаємодії	Характеристика	Переваги	Недоліки	Країни, в яких розповсюджена модель
Угода про дистрибуцію	Банк відіграє роль фінансового посередника для страхової компанії	Практично відсутні інвестиції	Відсутні гнучкості для розробки нових послуг. Різна корпоративна культура установ	США, Німеччина, Велика Британія, Японія, Північна Корея
Спільна діяльність	Банк є учасником одного або кількох страховиків	Спільний обмін знаннями	Ускладнення для управлінської діяльності в довгостроковому періоді	Італія, Іспанія, Португалія, Північна Корея
Повна інтеграція	Створення фіналу чи дочірнього підприємства з нуля	Зберігається корпоративна культура установи	Значні інвестиції	Франція, Іспанія, Бельгія, Велика Британія

Н. В. Ткаченко зазначає, що в зарубіжній практиці використовують такі форми взаємодії банків і страхових компаній [116, 331]:

- банк створює дочірню страхову компанію або навпаки;

- банк придбає діючу страхову компанію або навпаки;
- банк і страховик створюють спільне підприємство;
- банк і страховик укладають стратегічну угоду про розповсюдження продуктів;
- банк виступає як незалежний посередник страховика.

Найбільшої популярності в Європі досягла модель, заснована на структурі, коли банк придбає діючу страхову компанію або навпаки. Багато європейських груп, що займаються наданням фінансових послуг, поєднували банківську і страхову діяльність. Такий тандем набув особливої привабливості, коли значна кількість компаній намагалася забезпечити своє зростання через диверсифікацію напрямів діяльності. Наприклад, на початку 1990-х в Європі були створені два фінансових конгломерати – групи Fortis і ING. Ці дві групи впродовж минулого десятиліття активно придбавали банківські та страхові установи. Разом з тим, уже у другій половині 1990-х у різних європейських країнах зросла кількість злиттів і поглинань. А після 2001 року у європейських банків, які співпрацювали в банківсько-страховому сегменті, виникли серйозні труднощі. Зазначені труднощі обумовлювалися нестійкістю ринків акцій, і в результаті цього європейська модель bankassurance змінилася, еволюціонувала в іншу структуру. При такій структурі банк і страховик укладають стратегічну угоду про розповсюдження продуктів.

У США найбільш успішно працювала модель, за якою банками купувалися страхові агентства. Американські клієнти вважають за краще звертатися до брокерів, щоб їм запропонували широкий спектр продуктів конкуруючих страхових компаній, з поміж яких можна вибрати найкращий варіант. Це модель з відкритою архітектурою. Вона працює аналогічно, як і брокери, які продають паї взаємних фондів, створюваних численними керуючими активів. Клієнт вважає, що його обслуговують більш якісно, коли пропонують кілька продуктів на вибір, що власне брокери і змушені робити.

В Україні нині переважає модель, при якій банк і страховик укладають стратегічну угоду про розповсюдження продуктів. При такій моделі ступінь

ризик у багатьох вищий, ніж у Європі. Великий ризик пояснюється тим, що діяльність таких альянсів з розповсюдження банківських та страхових продуктів надмірно ускладнена «неписаними правилами». Наприклад, страхова компанія, яка продає свої поліси через банк, повинна розмістити певну частину грошових коштів на депозиті в цьому ж банку. Це негативно позначається на її фінансовій стійкості та може піддати страхову компанію значному кредитному ризику контрагента цього банку, а також поставити під загрозу її конкурентне становище на ринку, якщо банк знайде іншу, більшу за розміром страхову компанію, яка стане його вкладником.

Н. В. Ткаченко зазначає, що при дослідженні банківсько-страхової моделі комплексного обслуговування споживачів фінансових послуг варто виділяти чотири основні форми взаємодії або співробітництва банків і страхових компаній, а саме: агентські відносини, взаємні вкладення в капітал, клієнтські відносини та інтеграція [115, 64].

Далі розглянемо можливість використання в Україні зарубіжного досвіду у сфері страхування. Імплементация зарубіжного стане ефективним засобом для вирішення проблем вітчизняного інституту страхування.

За даними Swiss Reinsurance Company Ltd лідером європейського страхового ринку є Великобританія.

Страховий ринок Великобританії впродовж тривалого періоду задавав правила та умови страхування, які в подальшому використовувалися страховиками багатьох інших країн. Страхові компанії Великобританії прагнуть якомога більше підвищувати якість послуг, пов'язаних із страхуванням, направляючи свою діяльність на спеціалізацію окремих його видів. Страхування у Великобританії проводиться за п'ятьма основними напрямками, а саме: короткострокове страхування життя, майнове, морське, авіаційне й автомобільне страхування [43, 158].

У контексті досліджуваних питань варто відмітити, що в Великобританії діють закони про медичне обслуговування та страхування. У зв'язку з тим, що у Великобританії джерелом страхового права являються судові прецеденти, то

законодавчі норми охоплюють лише два окремих види страхування – морське страхування та страхування життя. На території Великобританії чинне законодавство передбачає надання страхових послуг страховими компаніями, які мають ліцензію; андеррайтерами «Ллойда»; зареєстрованими товариствами взаємного страхування; асоціаціями [43, 158]:

Life-компанії повинні бути зареєстрованими в спеціально уповноваженій організації. Також вони повинні мати спеціальний сертифікат актуарія (сертифікат актуарія підтверджує правильність методологічних підходів до розрахунку страхових тарифів) і отримати ліцензію.

Розглядаючи страхову діяльність в зарубіжних країнах, варто звернути увагу, вважаємо ми, на досвід Німеччини. Для проведення діяльності із надання страхових послуг в цій країні юридична особа також повинна отримати ліцензію. Ліцензія видається спеціально уповноваженим Федеральним фінансовим наглядовим органом [129, 303].

Страхове законодавство Німеччини передбачає здійснення діяльності із надання страхових послуг в чотирьох напрямках: страхування на випадок захворювання, пенсійне страхування, страхування на випадок безробіття, страхування від нещасного випадку на виробництві. Основним нормативно-правовим актом, який здійснює правове регулювання страхових правовідносин у Німеччині, виступає Закон «Про страховий договір». Цей закон використовується для регулювання всіх страхових правовідносин, окрім морського страхування.

Дослідивши досвід страхової діяльності США, необхідно відмітити, що в цій країні страхові компанії мають розгалужену сферу впливу. США є лідером за кількістю застрахованих на одиницю населення. Однією з особливостей надання послуг із страхування життя є використання інвестицій різних пенсійних фондів. За організаційним устроєм американські страхові компанії створюються у формі акціонерних товариств та товариств взаємного страхування [43, 259].

Вартують уваги, на наш погляд, нормативно-правове регулювання

страхових правовідносин в Сполучених Штатах Америки. Для регулювання страхових правовідносин в даній країні використовується велике розмаїття нормативно-правових актів. Останні включають близько 50 окремих страхових законодавств. В Американське страхове законодавство включаються норми, що регулюють страховий договір і нагляд. Разом з тим, відсутній єдиний кодифікований акт, за допомогою якого визначаються основи страхової справи. Нормативним джерелом, який регулює суспільні відносини, що пов'язані із страхуванням, виступає законодавство окремих штатів.

Висновки до розділу 3

Дослідивши пріоритетні напрями вдосконалення системи формування та розвитку ринку фінансових послуг, ми зробили такі висновки:

1. Розвиток ринку фінансових послуг неможливий без впровадження інновацій. Інновації впливають на міжгалузеву структурну перебудову та трансформаційні процеси в економіці. Для вітчизняних фінансових установ ця проблема особливо актуальна, оскільки багатьом із них властиві невисокий рівень інноваційної культури та слабкі організаційні механізми реалізації інноваційних процесів.

2. Під інновацією на ринку фінансових послуг слід розуміти цілеспрямовану якісну зміну у функціонуванні фінансової системи. Така зміна передбачає впровадження нового в зміст, методи та форми надання фінансових послуг. Впроваджені зміни відіграють багатоаспектну соціально-економічну роль у забезпеченні інвестиційними ресурсами економічних інтересів індивідів. Розвиток ринку фінансових інновацій означає виявлення нових потреб клієнтів через маркетингові дослідження ринку фінансових послуг із метою подальшого його розширення.

3. Важливим напрямом вдосконалення та розвитку ринку фінансових послуг повинна стати розробка новітньої стратегії нарощення ефективності розвитку даного ринку. Реалізація такої стратегії сприятиме оптимізації

функціонування інфраструктурної складової ринку фінансових послуг та підвищить його інформаційну ефективність.

4. Ефективність функціонування ринку фінансових послуг може визначатися ефективністю або конкурентоспроможністю фінансових інструментів, що використовуються на ньому. Критеріями ефективності фінансових інструментів можуть виступати: оборотність, ліквідність, дохідність, наявність захисного механізму від потенційних ризиків, інформативність.

5. Важливим фактором загальної ефективності та досконалості ринку фінансових послуг є його інформаційна прозорість і ефективність. Інформаційна прозорість і ефективність сприятимуть досягненню основної мети – забезпеченню зближення власників капіталу та його споживачів. Визначаючи інформаційну ефективність ринку фінансових послуг, необхідно брати до уваги, перш за все, склад, структурованість, повноту, достовірність і своєчасність інформації про параметри функціонування ринку.

6. Систематизація результатів здійсненого дослідження дозволила нам зробити висновок, що до питання регулювання вітчизняного ринку фінансових послуг, як і до регулювання ринків фінансових послуг різних країн ЄС, потрібно підходити диференційовано, тобто враховувати національні особливості економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі автором проведено теоретичне узагальнення і запропоновано своє бачення шляхів вирішення наукового завдання щодо розробки перспектив розвитку вітчизняного ринку фінансових послуг. Це дозволило сформулювати ряд висновків і пропозицій, які відображають результати виконаних поставлених перед дослідженням завдань:

1. Ринок фінансових послуг представляє собою економічні відносини, що виникають між основними фінансовими посередниками фінансових послуг та іншими агентами для того, щоб розподілити фінансові ресурси, здійснити купівлю-продаж тимчасово вільних коштів та цінних паперів.

2. Фінансова послуга являється господарською операцією, яка проводиться з грошовими коштами, цінними паперами та борговими зобов'язаннями. Вона здійснюється за плату фінансових учасників для інтересів замовників послуг – споживачів. Така операція може здійснюватись також для третіх осіб як за власний рахунок фінансових установ, так і за рахунок споживачів або третіх осіб, або за рахунок грошових коштів, що залучені від інших осіб. А проводиться така господарська операція для того, щоб зберегти реальну вартість послуги, а у випадках, що передбачені договором, для отримання споживачем прибутку. Суб'єктів ринку фінансових послуг необхідно класифікувати за формою господарювання, за функціями та за формою укладання угод.

3. На ринку фінансових послуг важливу роль відіграють фінансові посередники. Вони є ключовою фігурою та займають одне із центральних місць на всіх сегментах фінансового ринку. В сучасних умовах фінансові посередники являються професійними учасниками ринку фінансових послуг і відіграють важливу роль у його функціонуванні. В кінцевому результаті фінансові посередники впливають на розвиток економіки країни в цілому. Основне призначення фінансових посередників визначається спроможністю фінансувати економічну діяльність та забезпечити ефективний перерозподіл

капіталу в суспільстві.

4. Проаналізувавши та узагальнивши результати аналізу поглядів науковців на фінансове посередництво, ми дійшли висновку, що фінансові посередники – це фінансові установи, професійна діяльність яких пов'язана з акумулюванням тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку для задоволення попиту у фінансових послугах учасників фінансових операцій з метою отримання прибутку.

5. Систематизувавши погляди науковців, пропонуємо виокремлювати такі дві групи фінансових посередників: банківську систему (Національний банк, універсальні та спеціалізовані банки) та небанківські фінансові інститути. Різновидом небанківських фінансових інститутів є: кредитні спілки, страхові компанії, ломбарди, недержавні пенсійні фонди, лізингові та факторингові компанії.

6. В процесі дослідження особливостей функціонування вітчизняного ринку фінансових послуг нами виявлено низку першочергових завдань, які першочергово повинні бути вирішені з метою мінімізації проявів криз та відновлення економічного зростання. Так, пріоритетним заходом, який зможе стабілізувати діяльність ринку фінансових послуг загалом, є необхідність посилення регулювання і нагляду. Зокрема необхідно реформувати регуляторні системи. Реформування регуляторних систем дозволить проводити ідентифікацію макропруденційних ризиків, поширити фінансове регулювання і нагляд на всі системно важливі фінансові установи, інструменти та ринки, розробити високоякісні глобальні уніфіковані стандарти бухгалтерської звітності, впровадити нагляд за рейтинговими агентствами і посилити міжнародну співпрацю.

7. Механізм державного регулювання ринків фінансових послуг України - взаємопов'язана система форм, методів та інструментів, які впливають на всіх учасників ринку фінансових послуг. Вплив здійснюється з метою, щоб забезпечити єдність і сприятливі умови для розвитку та функціонування ринку фінансових послуг. При цьому потрібно враховувати інтереси споживачів

послуг та вимоги законодавства. В комплексі це означатиме поліпшення інвестиційного клімату в країні.

8. Ринок банківських послуг є чи не найважливішою складовою ринку фінансових послуг. Сутність ринку банківських послуг полягає в організації законодавчо обумовленої системи взаємовідносин між його суб'єктами. Система таких взаємовідносин забезпечує реалізацію попиту на банківські послуги з боку клієнтів та пропозицію цих послуг банківськими установами на основі сформованої ціни.

Вітчизняний ринок банківських послуг, вважаємо ми, є неефективний. Про це свідчить статистика: станом на початок вересня 2016 року в Україні функціонувало 100 банків (не беручи до уваги неплатоспроможних банків), було зареєстровано 25 банків з іноземним капіталом. Впродовж 2014-2016 років було виведено з ринку 82 банки. Тільки в 2016 році з ринку було виведено 17 банків, в тому числі чотири банки за непрозору структуру власності; три - за порушення банківського законодавства в сфері фінансового моніторингу (ліквідація); два банки обрали шлях самоліквідації.

9. Виходячи з продуктової структури ринок банківських послуг включає сукупність пропонованих для продажу банківських послуг. Найбільшої уваги заслуговує виділення у його структурі певних сегментів, а саме: ринок депозитних послуг та інших; ринок кредитних послуг; ринок розрахунково-касових послуг;

10. Головну роль у створенні ефективної системи захисту як держави, так і окремих її громадян, відіграє ринок страхових послуг. Як складова економіки країни, ринок страхових послуг в значній мірі здатний забезпечити безперервну діяльність суб'єктів ринку, захистити майнові інтереси громадян і підтримувати соціальну стабільність суспільства. Ринок страхових послуг представляє собою економічні відносини з приводу захисту економічних інтересів держави, корпоративного сектора, домогосподарств та забезпечення стійкого функціонування ринкових інститутів. Такий захист досягається за допомогою механізму перерозподілу ризиків через мобілізацію фінансових

ресурсів у страхові фонди на основі сплати страхових премій та здійснення руху грошових потоків в економіці.

11. Станом на кінець 2015 року в Україні функціонувала 361 страхова компанія, з них 49 компаній здійснювали діяльність зі страхування життя (СК «Life»), а 312 страхових компаній займалися іншими видами страхування (СК «non-Life»). У цілому це на 21 страхову компанію менше, ніж у 2014 році, та на 46 менше, ніж у 2013 році.

12. Фондовий ринок є одним з основних елементів сучасної ринкової економіки в цілому і ринку фінансових послуг, зокрема. Він працює у системі ринку, який виступає вагомою складовою фінансової системи країни. Фондовий ринок являється складним і багатогранним утворенням. Його необхідно розглядати з функціональної, інституційної та відтворюючої точки зору. З функціональної точки зору фондовий ринок є системою економічних відносин між суб'єктами з приводу кредитування і спів власності. Ці відносини виражаються через випуск і обіг цінних паперів. З інституційної точки зору фондовий ринок являється сукупністю спеціалізованих організацій (бірж, фондів тощо.) і правил поведінки, які забезпечують випуск і обіг цінних паперів. З відтворюючої точки зору фондовий ринок є сферою виробництва і обігу цінних паперів. Виробництва і обіг можливі завдяки акумуляції тимчасово вільних грошових коштів та їх перерозподілу між галузями. Така акумуляції тимчасово вільних грошових коштів та їх перерозподілу між галузями створюють умови для інвестицій. Фондовий ринок включає інститути і механізми, які забезпечують обіг цінних паперів, а також їх похідних.

13. Одним з найважливіших секторів ринку фінансових послуг став валютний ринок. Сучасний валютний ринок є розгалуженою системою механізму, функціонування якого повинно забезпечити купівлю і продаж національної грошової одиниці та іноземної валюти із метою їх використання для обслуговування міжнародних платежів.

14. Сьогодні до головних чинників утримання позицій на ринку фінансових послуг відносять спроможність впроваджувати інновації та

ефективно їх використовувати. Для вітчизняних фінансових установ ця проблема особливо актуальна, оскільки багатьом із них властиві невисокий рівень інноваційної культури та слабкі організаційні механізми реалізації інноваційних проектів.

15. На ринку фінансових послуг під інновацією розуміють цілеспрямовану зміну у функціонуванні фінансової системи. Така зміна передбачає впровадження нового в зміст, методи та форми надання фінансових послуг. Фінансові ж послуги відіграють багатоаспектну соціально-економічну роль у забезпеченні інвестиційними ресурсами економічних інтересів індивідів. Розвиток ринку фінансових інновацій означає виявлення нових потреб клієнтів через маркетингові дослідження ринку фінансових послуг із метою подальшого його розширення.

16. Важливим напрямом вдосконалення та розвитку ринку фінансових послуг може стати розробка стратегії нарощення ефективності розвитку даного ринку. Стратегія нарощення ефективності розвитку даного ринку дозволить оптимізувати процеси функціонування інфраструктурної складової ринку фінансових послуг, а також підвищити його інформаційну ефективність.

17. Ефективність функціонування ринку фінансових послуг може визначатися ефективністю або конкурентоспроможністю фінансових інструментів, що використовуються на ньому. Критеріями ефективності фінансових інструментів можуть виступати: оборотність, ліквідність, дохідність, наявність захисного механізму від потенційних ризиків, інформативність.

18. Не менш важливим фактором загальної ефективності та досконалості ринку фінансових послуг є його інформаційна прозорість і ефективність. В комплексі вони забезпечують умови для досягнення основної мети – організації зближення власників капіталу та його споживачів.

19. В сучасних умовах задля підвищення ефективності національного ринку фінансових послуг необхідно вдосконалювати механізм його державного регулювання; привести до світових стандартів законодавство, що регулює

діяльність ринку фінансових послуг; впроваджувати новітні технології із надання фінансових послуг та вдосконалення якості обслуговування в цій сфері, використовувати зарубіжний досвід щодо подальшого розвитку фінансових послуг та можливості його застосування в Україні.

Реалізація вищенаведеного, безумовно, сприятиме підвищенню ефективності як вітчизняного ринку фінансових послуг, так і всієї національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз валютного ринку України за останні роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mybiblioteka.su/6-156579.html>
2. Аналітичний огляд банківської системи України за I квартал 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_1_kv_2016.pdf
3. Аналітичний огляд ринку небанківських фінансових послуг України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/non_banks_4_2015.pdf
4. Архів готівкового курсуUSD[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://charts.finance.ua/ua/currency/cash/-/0/usd>
5. Базилевич В. Д. Страхова справа : навчальний посібник / В. Д. Базилевич, К. Базилевич. – Вид. 3-тє, перер. і доп. – К.: Знання, 2003. – 250с.
6. Бала О. Фінансове посередництво в Україні: сутність та види / О. Бала, О. Цізда // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.6. – С. 169–174.
7. Банківські операції: підручник / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
8. Барановський О. І. Діяльність небанківських фінансових установ за обставин непереборної сили / О. І. Барановський, В. П. Левченко, Є. А. Поліщук // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 332-340
9. Бачо Роберт Реформування державного регулювання ринків фінансових послуг в ЄС / Роберт Бачо // Світ фінансів. – 2014. – Вип. 4. – С. 110-115
10. Бобров Є. А. Роль та місце ринку фінансових послуг у структурі фінансового ринку / Є. А. Бобров // Фінанси України. – 2007. – № 4. – С. 88-94.
11. Болдова А. А. Ринок фінансових послуг України: глобалізаційний аспект / А. А. Болдова, В. Ю. Мойко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 1. – С. 72-79.
12. Бондаренко Є. П. Механізм регулювання ринку фінансових послуг

України: автореферат канд. екон. наук, спец.: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Є. П. Бондаренко. – Суми: ДВНЗ «Українська акад. банківської справи Національного банку України». – 2011. – 18с.

13. Бондаренко Є.П. Механізм державного регулювання ринку фінансових послуг / Є.П. Бондаренко, Д.М. Дмитренко// Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – №2(29). – С. 41-45.

14. Бондаренко П. В. Факторинг ефективний фінансовий механізм / П. В. Бондаренко, В. Г. Бондаренко // Перспективні напрямки світової науки. Збірник статей учасників двадцять п'ятої Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя». «Природничі та точні науки; Соціально-економічні науки». – 2014. – Т. 2. – С. 35-39.

15. Боринець С.Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: підручник / С.Я. Боринець. – 5-те вид., перероб. і допов. – К.: Знання, 2008. – 583 с.

16. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2009. – 1736 с.

17. Виговська В. В. Теоретичні аспекти визначення сутності страхового ринку / В. В. Виговська // Науковий вісник Полісся. – 2015. – Вип. 4. – С. 124-131.

18. Войтенко О. А. Світовий ринок фінансових послуг: особливості структури та функціонування / О. М.Войтенко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 41-45.

19. Войтенко О. М. Нові виклики для державного регулювання ринку фінансових послуг України в умовах глобальної нестабільності / О. М. Войтенко // Наука й економіка: Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету, Випуск 1 (21), 2011р. С. 10-18.

20. Войтенко О. М. Ринок фінансових послуг України: особливості сучасного розвитку / О. М. Войтенко // Тези доповідей V міжнародної

конференції молодих вчених і студентів «Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку: Вітчизняний та зарубіжний досвід». – Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2012. – 264 с. – С. 45–46.

21. Галанов В. А. Рынок ценных бумаг : учебник / В. А. Галанов – М.: ИНФРА-М, 2007. – 379 с.

22. Гальчинський А.С. Теорія грошей: навч. посіб. / А.С. Гальчинський. – 4-те вид., змін. і допов. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 412 с.

23. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: сутність, тенденції та шляхи розвитку: автореф. дис. д-ра економ. наук: 08.00.08 / О.О. Гаманкова; ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана». – К., 2010. – 38 с.

24. Гармашова Ю. О. Теоретико-методичні підходи до визначення ефективності функціонування ринку фінансових послуг / Ю. О. Гармашова // Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2015. – № 61 (1170). – С. 15-19.

25. Гвозденко А.А. Основи страхування / А.А. Гвозденко. – М. : Фінанси і статистика, 1998. – 142 с.

26. Герасимова І. Ю. Становлення та розвиток небанківських фінансових посередників на ринку фінансових послуг [Електронний ресурс] / І. Ю. Герасимова // Режим доступу : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/3080>.

27. Глущенко С. В. Кредитний ринок: інститути та інструменти: навчальний посібник / С.В. Глущенко; Національний університет «Києво-Могилянська академія». – Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2009. – 153 с.

28. Гораль Л. Т. Аналітична оцінка інноваційної діяльності фінансових установ на ринку фінансових послуг / Л. Т. Гораль, З. А. Мацук // Фінанси України. – 2015. – № 6. – С.72-82.

29. Гроші та кредит: підручник / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.]; за заг. ред. М. І. Савлука. – [4-те вид., перероб. і доп.] – К.:

КНЕУ, 2006. – 744 с.

30. Деревко О.А. Шляхи підвищення рівня капіталізації банківського сектору / О.А. Деревко // Банківська справа. – 2011. – №1. – С. 76-83.

31. Дзюблюк О.В. До питання про суть комерційного банку і специфіку банківського продукту / О. В. Дзюблюк // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 6. – С. 82-90.

32. Дзюблюк О.В. Організаційно-економічний механізм функціонування комерційних банків на валютному ринку: монографія / О.В. Дзюблюк, О.С. Пруський. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 296 с.

33. Дробязко С.І. Сучасний стан та тенденції розвитку ринків фінансових послуг в Україні / С.І Дробязко // Інвестиції: практика та досвід 2016. – №14. – С. 20 – 23.

34. Дяконова І. І. Міжнародні фінанси / І. І.Дяконова. – К.: Українська академія банківської справи НБУ, 2013. – 410 с.

35. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.

36. Еш С.М. Ринок фінансових послуг : конспект лекцій [для студентів спеціальності «Фінанси» денної та заочної форм навчання] / С. М. Еш. – К. : НУХТ, 2008. – 127 с.

37. Еш С.М. Фінансовий ринок: навч. посіб. / С.М. Еш. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 528 с.

38. Жук О. О. Зарубіжний досвід у сфері страхування та можливості його використання / О. О. Жук // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2014. – № 2. – С.215 – 218.

39. Закон України «Про цінні папери та фондову біржу» від 18.06.2006 р. №1202- 12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

40. Землячов С. В. Питання залучення депозитних ресурсів вітчизняними і закордонними комерційними банками / С. В. Землячов // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченко. – Випуск 48. – 2001. – С. 49–52.

41. Івасів Б.С. Гроші та кредит: підручник / Б.С. Івасів; НБУ; М-во освіти і науки України; Тернопільський нац. економічний ун-т. – Тернопіль: Карт-бланш; К.: Кондор, 2008. – 528 с.
42. Кириленко В. Банківська система: суть та перспективи її розвитку в Україні /В. Кириленко // Журнал європейської економіки. – 2010. – № 3. С. 352 – 375.
43. Кінащук Л. Л. Страхове право : підручник / Л. Л. Кінащук. – К. : Атіка, 2007. – 256 с
44. Клапків М. Страхування фінансових ризиків: монографія. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 570 с.
45. Класифікація видів економічної діяльності. Національний класифікатор України ДК 009:2010 Прийнято та надано чинності наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 №457.
46. Коваленко В. В. Вплив фінансової глобалізації на розвиток суб'єктів фінансового ринку / В. В. Коваленко // Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки: зб. наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції 12-13 квітня 2016 року. – Дніпропетровськ – 2016. – Ч.2. – С. 269-273.
47. Коваленко Ю. Фінансові послуг : сутність і класифікація / Ю. Коваленко // Світ фінансів. – Тернопіль : ТНЕУ, 2012. – №3. – С. 162-169.
48. Коваленко Ю.М. Функціонування фондового ринку України в сучасних умовах / Ю.М. Коваленко, Г.М. Воробей // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2015. – №1. – С.122 – 133.
49. Коваль О. П. Деякі аспекти державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні / О. П. Коваль // Фінанси України. – 2010. – № 11. – С. 80-86.
50. Ковальова О.М. Інституційні аспекти розвитку Фондового ринку України / О.М. Ковальова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Випуск 16. – Частина 1. – С.124-127.

51. Козьменко О. В. Нові вектори розвитку страхового ринку України : монографія / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва ; керівник авт. проекту д. е. н., проф. О. В. Козьменко. – Суми : Університетська книга, 2012. – 316 с.
52. Колеснікова Г. В. Про необхідність використання іноземного досвіду мікрострахування та гарантування кредитів малому підприємству в Україні / Г.В. Колеснікова // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2. – С. 75-79.
53. Комплексна програма розвитку фінансового ринку України на 2015-2020 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/Content/download/Reforms/Financial%20sector/Complex%20program%20finance.pdf>
54. Кондрат І. Ю. Актуальні проблеми інтеграції фінансового ринку України у світовий ринок / І. Ю. Кондрат, Ю. Р. Сокіл // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : збірник наукових праць. – 2015. – № 835. – С. 281–289.
55. Корнєєв В.В. Фінансові посередники як інститути розвитку: монографія / В.В. Корнєєв. – К. : Основа. – 2007. – 192 с.
56. Краснова І. В. Фондовий ринок в Україні: стан та перспективи розвитку / І. В. Краснова // Проблеми економіки. – 2014. – № 1. – С. 129-134.
57. Кривенцова А. Дослідження фінансової діяльності страхових компаній в Україні / А. Кривенцова // Схід № 8 (140) . – грудень 2015 р. – С. 26 -31.
58. Крпельницька С.О., Плєць І.І. К 83 Страхові послуги : навч. посіб. [для студентів напряму підготовки 6.030508 – “Фінанси і кредит”] / С.О.Крпельницька, І.І.Плєць. – Івано- Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний ун-т ім. В. Стефаника», 2013. – 390 с.
59. Кузнєцова Л.В. Кредитний менеджмент : навчальний посібник / Л. В. Кузнєцова . – Одеса : ОРІДУ, 2007. – 322 с.
60. Кузнєцова Н. С. Ринок цінних паперів в Україні : правові основи

формування та функціонування / Н. С. Кузнецова, І. Р. Назарчук. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 528 с.

61. Кутузова М. М. Фондовий ринок України в умовах нестабільності світового фінансового середовища / М. М. Кутузова // «Молодий вчений» . – 2016 . – № 3 (30) . – С. 115 – 118.

62. Кутузова М.М. Фондовий ринок України в умовах нестабільності світового фінансового середовища. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2016. – 32 с.

63. Левченко В. П. Діяльність фінансових посередників на ринку фінансових послуг України / В. П. Левченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUABS/2010_2/29_02_03.pdf

64. Левченко В.П. Розвиток ринку небанківських фінансових послуг: монографія / В.П. Левченко. – К.: ЦУЛ, 2013. – 368 с.

65. Лютий І. О. Вплив держави на ринок фінансового капіталу України / І. О. Лютий, Н. В. Дрозд // Фінанси України. – 2010. – № 8. – С. 63-72.

66. Макаренко І. О. Стійкий розвиток ринку похідних фінансових інструментів України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 [Електронний ресурс] / І. О. Макаренко. – Суми, 2011. – Режим доступу : http://uabs.edu.ua/images/stories/sc_autoref/2012/2012_02_ken.pdf.

67. Малютін О.К. Оцінка фінансового сектору та його значення в економічному розвитку України / О.К. Малютін // Фінанси України. – 2011. – № 3. – С.92-100.

68. Марена Т. В. Сучасні комплексні методики оцінки рівня конкурентоспроможності фінансових ринків / Т. В. Марена // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. – 2013. – Вип. 5. – С. 44 – 49.

69. Масляева К. В. Господарсько-правове забезпечення функціонування ринку фінансових послуг в Україні : дис. ... канд. юр. наук:

12.00.04 [Електронний ресурс] / К. В. Масляєва. – Харків, 2008. – Режим доступу : <http://mydisser.com/ua/catalog/view/6/44/2204.html>.

70. Масляєва К.В. Правова характеристика кваліфікаційних ознак основних фінансових інструментів [Електронний ресурс] / К.В. Масляєва // Режим доступу : http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/3532/1/Maslyayeva_184.pdf.

71. Матковський С. О. Інноваційна активність підприємств Львова в 2010 році / С. О. Матковський ; Гол. упр. статистики у Львів. обл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stat.lviv.ua/ukr/si/press/2011/r040411_59.pdf.

72. Мещеряков А. А. Проблеми розвитку валютного ринку України в контексті забезпечення фінансової безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbisvamsue_2014_1_8.pdf

73. Миськів Г. В. Функції кредитного ринку та їх еволюція / Г. В. Миськів // Часопис економічних реформ . – 2014. – № 1. – С. 43-48.

74. Морщенок Т. С. Сучасний стан національної валюти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://confcontact.com/2015_04_25/7/7_morschenok.html

75. Навроцький Д. А. Формування страхового ринку України : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / Д.А.Навроцький. – НАН України, Ін-т екон. прогнозування. – К., 2005. – 18 с.

76. Науменкова С. Доступність фінансових послуг як складова інвестиційної привабливості регіонів України / С. Науменкова, Т. Павлюк // Антикризове управління економікою України: нові виклики : матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 15–17 груд. 2015 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», каф. макроекон. та держ. упр., Ін-т держ та муніцип. упр. господ. ; редкол.: І. Й. Малий (голова) [та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2015. – С. 250–253.

77. Науменкова С.В. Підвищення доступності фінансових послуг: актуальні питання регуляторної практики / С. В. Науменкова // Фінанси

України. – 2013. – №10. – С. 20-33.

78. Науменкова С.В. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні // Вісник Національного банку України. – 2014. – С. 31-37.

79. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua>

80. Національне рейтингове агентство «Рюрік» «Аналітичний огляд ринку небанківських фінансових послуг України за 9 міс. 2015 року»

81. Некрасова О. Л. Механізм правового регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг [Текст] / О. Л. Некрасова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць : у 2-х вип. / ПДТУ. – Маріуполь, 2012. – Вип. 1, Т. 2. – С. 157-162.

82. Ніколаєва С. О. Становлення та сучасний стан небанківських фінансових інститутів в Україні [Текст] / С. О. Ніколаєва, І. С. Каракулова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2007. – Т. 19. – С. 288-297.

83. Новий курс: реформи в Україні: 2010–2015: нац. доп. / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.

84. Огляд валютного ринку України[Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.eba.com.ua/static/members_reviews/xDirect_ukr_16102015.pdf

85. Олевська Є. Лізинг як одна із форм надання майна у користування / Є. Олевська // Юридичний Вісник України. – 2013. – № 40. – С. 6-12.

86. Опитування з метою оцінки рівня знань українських споживачів щодо системи гарантування вкладів фізичних осіб: Звіт за результатами дослідження. – К.: Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, 2015. – 28 с.

87. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з

екрана.

88. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.bank.gov.ua

89. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nssmc.gov.ua>.

90. Павлюк Т.І. Фінансова інклюзивність як характеристика рівня охоплення населення базовими фінансовими послугами / Т.І. Павлюк // Науковий диспут: питання економіки і фінансів: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. – Київ, Будапешт, Відень, 2015. – 71 с.

91. Пенкаль Н. Аналіз банківського сектору та його вплив на стабільність фінансового ринку / Н. Пенкаль // Світ фінансів. 2015. Вип. 3. С. 94 – 104.

92. Перехожев В.А. Современные подходы к пониманию категорий «Банковский продукт», «Банковская услуга» и «Банковская операция» / В.А. Перехожев // Финансы и кредит. – 2002. – № 21. – С. 23-32.

93. Полюхович В. І. Роль саморегулювних організацій на фондовому ринку / В. І. Полюхович // Приватне право і підприємництво. – 2015. – Вип. 14. – С. 152-156.

94. Притула Н. І. Визначення місця фінансової послуги в системі послуг / Н.І. Притула, А. М. Беккер // Науково-технічний збірник «Коммунальное хозяйство городов» Серія: Економічні науки. – 2009. – №87. – С. 258 – 266.

95. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України № 679-XIV від 7 грудня 2000 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

96. Про інноваційну діяльність : закон України від 04.07.2002 № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

97. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : закон України від 12.07.2001 № 2664–III [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

98. Реформування ринків фінансових послуг в умовах інтеграції до європейського фінансового простору : монографія / наук. ред. канд. екон. наук Р. Пукала і докт. екон. наук, проф. Н. М. Внукова. – Харків : ТО Ексклюзив, 2016. – 166 с.

99. Ринок фінансових послуг: навч. посібник / Д.І. Дема, І.В. Абрамова, І.А. Шубенко, Л.В. Недільська, В.М. Трокоз. [2-е вид. перероб. і допов.]. – К.: Алерта, 2013. – 376 с.

100. Роговський С. Категорія «банківська послуга»: визначення і особливості / С. Роговський // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 9–10. – С.69-76.

101. Рубанов П. М. Еволюція теоретичних поглядів на сутність фінансового посередництва / П. М. Рубанов // Вісн. Сум. держ. ун-ту. Сер. Економіка. – 2011. – № 4. – С. 97-101.

102. Румянцев А.П. Міжнародні фінансові відносини : навч. пос. / А.П. Румянцев, В. Я. Голюк, О. Г. Тонких. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 348 с.

103. Самуельсон П. Економіка: підручник / П. Самуельсон. – Львів: Світ, 1996. – 493 с.

104. Сич Є.М. Ринок фінансових послуг: навч. посібник / Є. М. Сич, В. П. Ільчук, Н. І. Гавриленко – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 428 с.

105. Скибінський С. В. Поняття страхової послуги, її специфіка та характеристика [Електронний ресурс]. – Режим доступу [//www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/17_8/156_Skybinski_17_8.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/17_8/156_Skybinski_17_8.pdf)

106. Словар-справочник рыночной экономики. – М.: Изд – во МГУ, 2009. –114 с.

107. Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. д. ю.н., проф. Л. К. Воронової. – 2-е вид., переробл. і доповн. – К.: Алерта, 2011– 558 с.

108. Смагін В. Л. Діяльність базових інститутів фінансового ринку в контексті інституціональних змін / В. Л. Смагін // Стратегія розвитку

України (економіка, соціологія, право). – 2014. – №3. – С.207 – 212.

109. Солошкіна І. В. Фінансові послуги як правова категорія: поняття, суттєві сторони та інші ознаки / І. В. Солошкіна // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 388–394.

110. Солошкіна І. В. Мета та форма державного регулювання фінансових послуг / І. В. Солошкіна // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія Право. – 2015. – № 1151, Вип. 19. – С. 64-68.

111. Статистика науки и инноваций : крат. терминолог. слов. / под ред. Л. М. Гохберга. – М. : Центр исследований и статистики науки, 1996. – 230 с.

112. Стефанишин В. В. Розвиток фондового ринку України та його моделювання / В. В. Стефанишин // Економічний простір. – 2014. – № 83. – С. 139-150.

113. Страхування: підручник / [Керів. авт. кол. і наук. ред. С.С. Осадець, д – р, екон. наук, проф.]. – К.: КНЕУ, 1998. – 528 с.

114. Тіпанов В. В. Посткризові асиметрії розвитку світового ринку банківських послуг / В. В. Тіпанов, Д. С. Чернюк // Міжнародна економічна політика : наук. журн. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К. : КНЕУ, 2011. – Вип. № 1-2(14-15). – С. 275-306.

115. Ткаченко Н. В. Моделі взаємодії банків і страхових компаній / Н. В. Ткаченко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – 2015. – Вип. 2. С. 326 – 334.

116. Ткаченко Н.В. Актуализация механизма взаимодействия банков и страховых компаний в современной экономике / Н.В. Ткаченко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. – Випуск 1(14). Харківський інститут банківської справи. – 2013. – С. 61–67.

117. Ткачук В. О. Маркетинг у банку : навчальний посібник / В.О. Ткачук. – Тернопіль : Синтез-Поліграф, 2006. – 225 с.

118. Унинець-Ходаківська В.П. Ринок фінансових послуг: теорія і

практика / В. П. Унінець-Ходаківська / вид. 2-ге, доп. і перероб: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.

119. Урусова З. П. Проблеми та перспективи розвитку ринку фінансових послуг в Україні / З. П. Урусова, В. В. Ярмош, А. А. Урусов // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2014. – № 2. – С. 137-139.

120. Фімяр С. В. Економічна сутність банківських послуг / С.В. Фімяр // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки: Вип. 31. – 2012. – Ч. I. – С. 127-130.

121. Фінансова енциклопедія / О. П. Орлюк, Л. К. Воронова, І. Б. Заверуха; за заг. ред. О. П. Орлюк. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 472.

122. Фонд «Ефективне управління». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://competitiveukraine.org.ua/>

123. Чайковська В. П. Інфраструктура фондового ринку України: сучасний стан та тенденції розвитку [Електронний ресурс] / В. П. Чайковська // Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2692>.

124. Швець Н. Р. Кредитні спілки в структурі фінансового посередництва / Н. Р., Швець, О. М. Осадець // Науковий огляд. – № 8 (18). – 2015. – С. 56 – 63.

125. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: нач. посіб / В. М. Шелудько. – К.: Знання-Прес, 2002. – 535 с. – (Вища освіта ХХІ ст.).

126. Шпильовий В. А. Підходи до класифікації банківських послуг / В. А. Шпильовий // Економіка та держава. – 2016. – № 1. – С. 27-30.

127. Шудрук Т. М. Розвиток фондового ринку України / Т. М. Шудрук, Ю. С. Ілюшик // Економічний аналіз: зб. наук. праць “Економічна думка”, 2015. – Том 20. – С. 226- 231.

128. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития: исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры / Й. А. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 456 с.

129. Яворська Т. В. Страхові послуги : навч. посіб. / Т. В. Яворська. – К.: Знання, 2008. – 350 с

130. Ящук В. В. Ринки фінансових послуг як складова системи економічного розвитку / В. В. Ящук // Фінанси України. – 2010.– №1. – С. 115-121.

131. <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/yevrointegraciyniy-kurs-ukrayini-problemi-protirichchya-perspektivi-.html>